

+ 4/4 30
fest 6/4
28/4 per anslutning

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

Kulturhistorisk Tidskrift

utgiven av

Andreas Lindblom

1930

Häfte 4

Stockholm

INNEHÅLL

<i>Gerda Boëthius</i> : En brunn i stavkonstruktion och primitiva dopfontstyper	141
<i>Nils Lithberg</i> : Den korta herkuln eller handrocken	151
<i>Sigurd Erixon</i> : Om brunnar	172
<i>Ingrid Dahlin</i> : Högtidsförkläden i Österåker och Vingåker	219
<i>Smärre meddelande</i> : Studieplan i Nordisk etnologi; Forsslund, Karl Erik: Beriktigande	227
<i>Till planscherna</i>	228
<i>Litteratur</i> : Westermarck, Edward: Wit and Wisdom in Morocco, av <i>N. E. H.</i> ; Heierli, Julie: Die Volkstrachten von Zürich, av <i>S. E.</i> ; Forsslund, Karl Erik: Med Dalälven från källorna till havet, av <i>S. E.</i> ; Palladio, Andrea: Fyra böcker om arkitekturen, av <i>G. S.</i> ; Rosman, Holger: Textilfabrikerna vid Barnängen, av <i>G. S.</i> ; Agri, Janne: Bland yrkesmän i gamla dagar, av <i>S. S.</i>	233
<i>Insända skrifter</i>	238
<i>Bilaga</i> : Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning 1929.	

*Författarna äro ensamma ansvariga för
sina uppsatsers innehåll.*

Redaktör: Professor Andreas Lindblom, styresman för Nordiska museet och Skansen.

Red.-sekr.: Fil. lic. Gösta Berg, förste amanuens vid Nordiska museet.

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

1930

STOCKHOLM 1931

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

301193

Redaktör: Professor Andreas Lindblom, styresman för Nordiska museet och Skansen.

Red.-sekr.: Fil. lic. Gösta Berg, förste amanuens vid Nordiska museet.

I N N E H Å L L.

	Sid.
ALM, ALBERT, Dräktalmanaeka för Floda socken i Dalarna under adertonhundralets senare hälft	91
ALMQUIST, VIKTOR och LINDBLOM, ANDREAS, Isak Gustaf Clason, In memoriam	51
ARWIDSSON, IWAR, Fisken med risarmar vid Västergötlands kust . . .	127
BOËTHIUS, GERDA, En brunn i stavkonstruktion och primitiva dopfuntstyper	141
DAHLIN, INGRID, Högtidsförkläden i Österåker och Vingåker	219
EISEN, ALBERT, Några möbler i rokoko, signerade av Johan Jacob Eisenbletter	75
ENQVIST, ARVID, Kolning av torv under 1700-talet i Närke	130
—, Kulturhistoriska notiser och traditioner från 1600-talet från Öland och Småland	16
ERIXON, SIGURD, Om brunnar	172
FORSLUND, KARL ERIK, Beriktigande	227
KJELLBERG, SVEN T., Några ord i museifrågan	37
LITHBERG, NILS, Den korta herkuln eller handrocken	151
—, Den ostsvenska sädesskären	133
Nordiska museets 50-årsjubileum som nationalegendom	57
NYMAN, THURE, Samuel Hoffmeister	6
Skogaholms herrgård till Skansen	1
Studieplan i Nordisk etnologi	227

Till planscherna.

Moragården av Sigurd Erixon	44
Skåp från Dalsland, av Nils Ivan Svensson	228
En bänkdyna i röllakan, av E. von Walterstorff	229
Ölgås från Ragunda, av Sigurd Erixon	230
Kabinettskåp från 1600-talet, av Sigurd Wallin	231
Lakan och örngott från Vasatiden, av Anna Lewin	232

Litteratur.

	Sid.
AGRI, JANNE, Bland yrkesmän i gamla dagar, av S. S.	237
BÄCHTOLD-STÄUBLI, H., Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens II, av N. E. H.	49
Eesti rahvariiete album, av S. S.	48
FORSBERG, SIGNE, Folkliv och lekar, av S. S.	49
FORSSLUND, KARL ERIK, Med Dalälven från källorna till havet, av S. E.	234
Göinge hembygdsförenings årsbok, av G. B.	50
HEIERLI, JULIE, Die Volkstrachten von Zürich, Schaffhausen, Graubün- den und Tessin, av S. E.	234
Hågkomster och livsintyck, X, av S. S.	139
MANNINEN, I., Eesti rahvariiete ajalagu, av S. S.	47
Norra Allbo hembygdsförenings årsbok 1929, av S. S.	48
Norsk bygdekunst fra middelalder til nutid, av S. S.	46
PALLADIO, ANDREA, Fyra böcker om arkitekturen, av G. S.	236
ROSMAN, HOLGER, Textilfabrikerna vid Barnängen, av G. S.	236
Volkskundliche Bibliographie für die Jahren 1923—24, av S. S. . . .	48
Västsvenska folkminnen, av Gösta Berg	137
WESTERMARCK, EDWARD, Wit and Wisdom in Marocco, av N. E. H. . .	233

Bilaga.

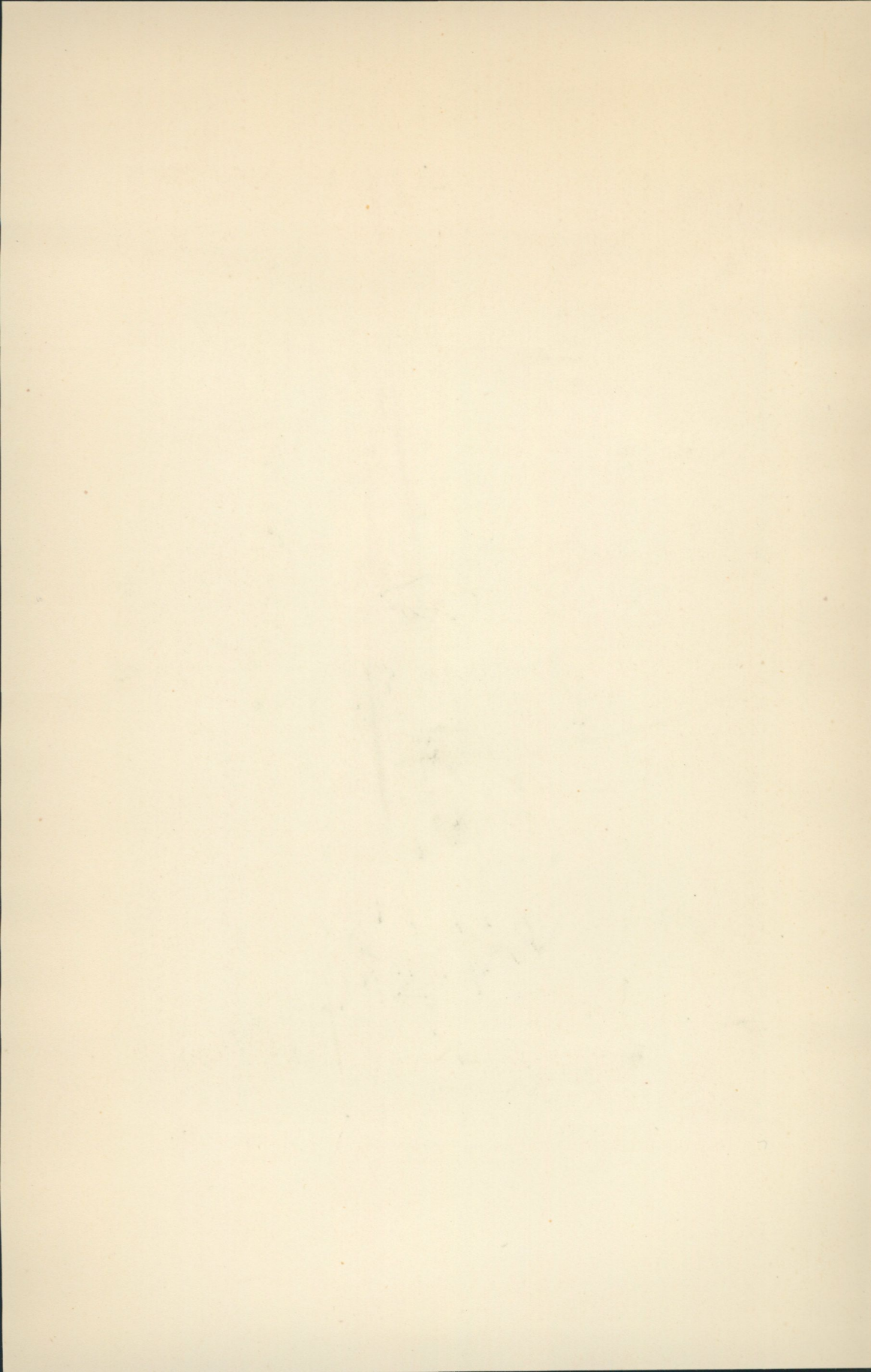
Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning år 1929.

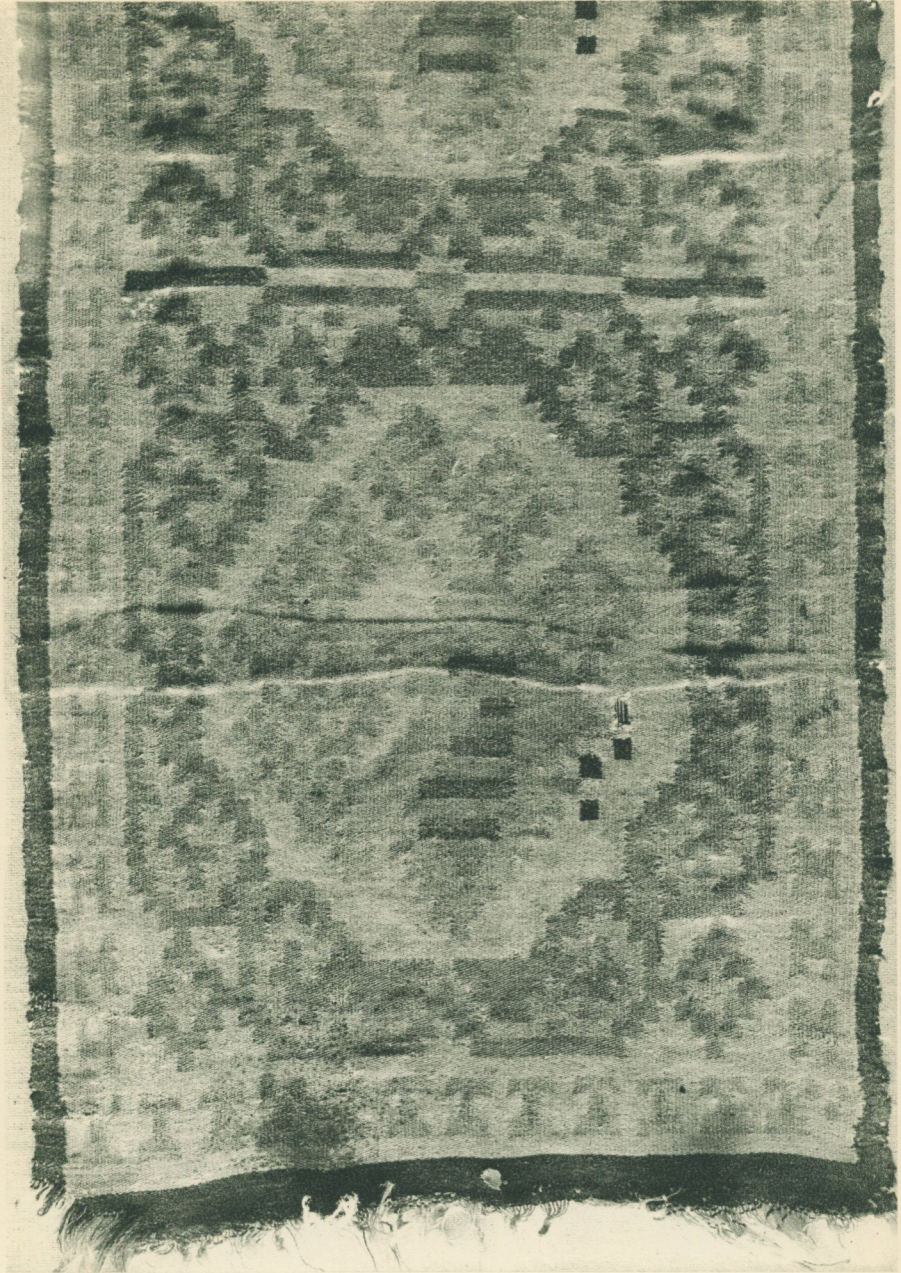
Med avslutande av innevarande årgång, den tjugufemte i ordningen, kommer Fataburen att omläggas till årsbok, liksom var fallet med museets årliga publikation före år 1906. Härigenom kan större precision i utgivningen ernås och omkostnader besparas. Samtidigt skall även den ändringen vidtagas, att innehållet består av lättlästa uppsatser, medan uppsatser och materialsamlingar av mera rent vetenskaplig art reserveras för en serie »Nordiska museets handlingar», vilken fr. o. m. år 1931 utkommer i löpande nummerföljd, men utan karaktär av tidskrift. Nordiska museets och Skansens årsbok Fataburen kommer tills vidare att kostnadsfritt utdelas till alla medlemmar i Skansenföreningen och Samfundet Nordiska museets Vänner.

Redaktionen.

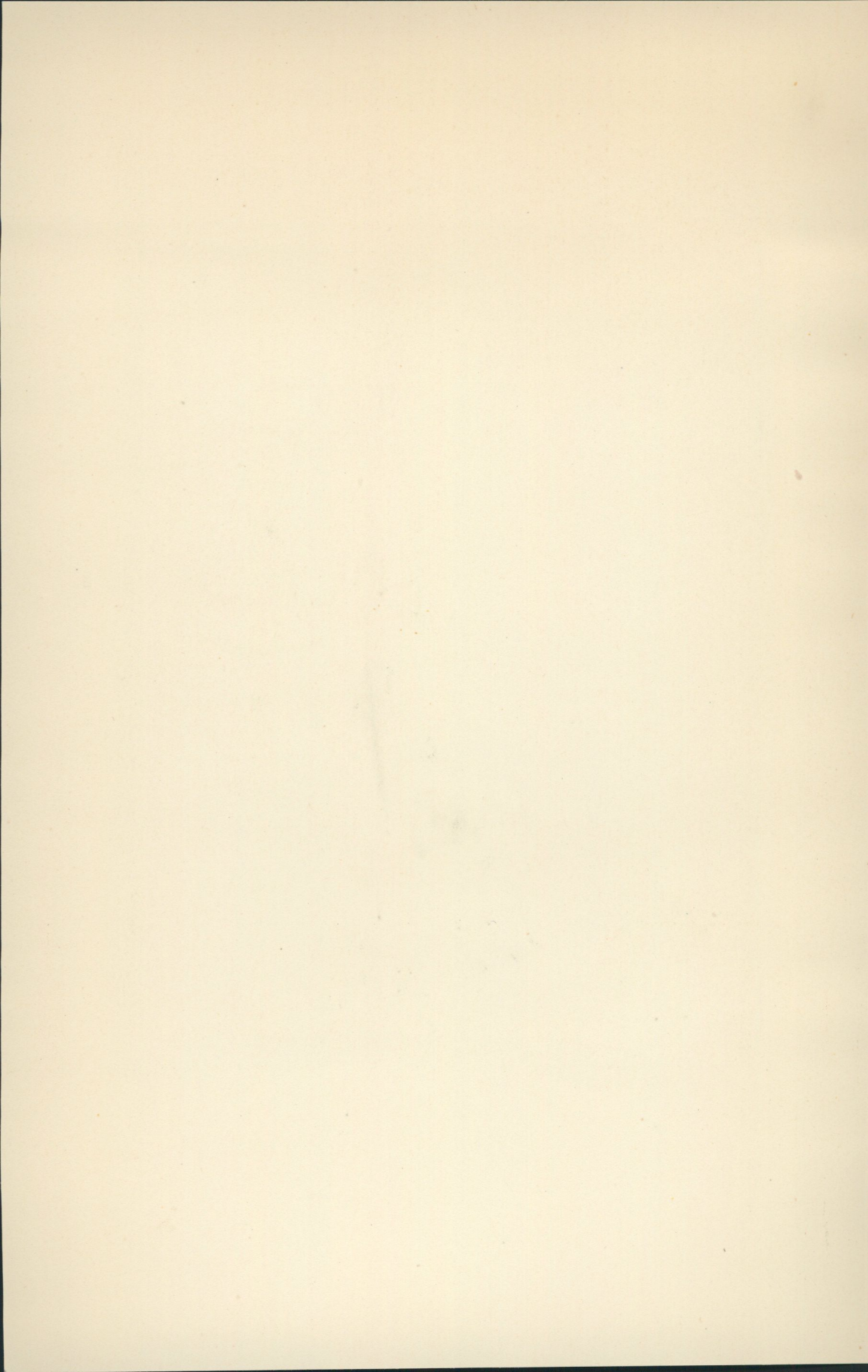

Hörnskåp från Frändefors s:n, Sundals h:d, Dalsland. Omkr. 1830.
Av den dalsländske konstnickaren Fuhberg.

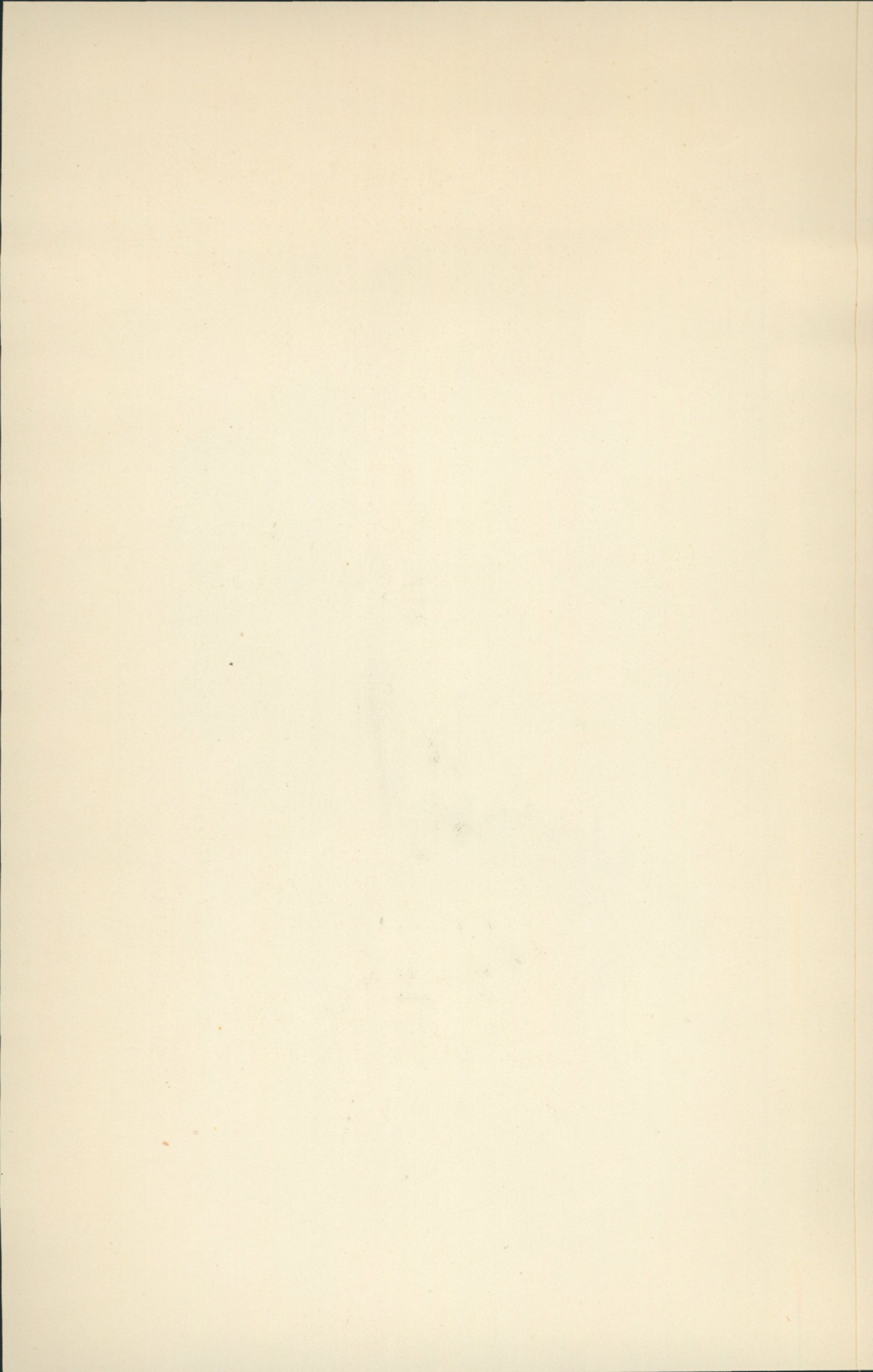

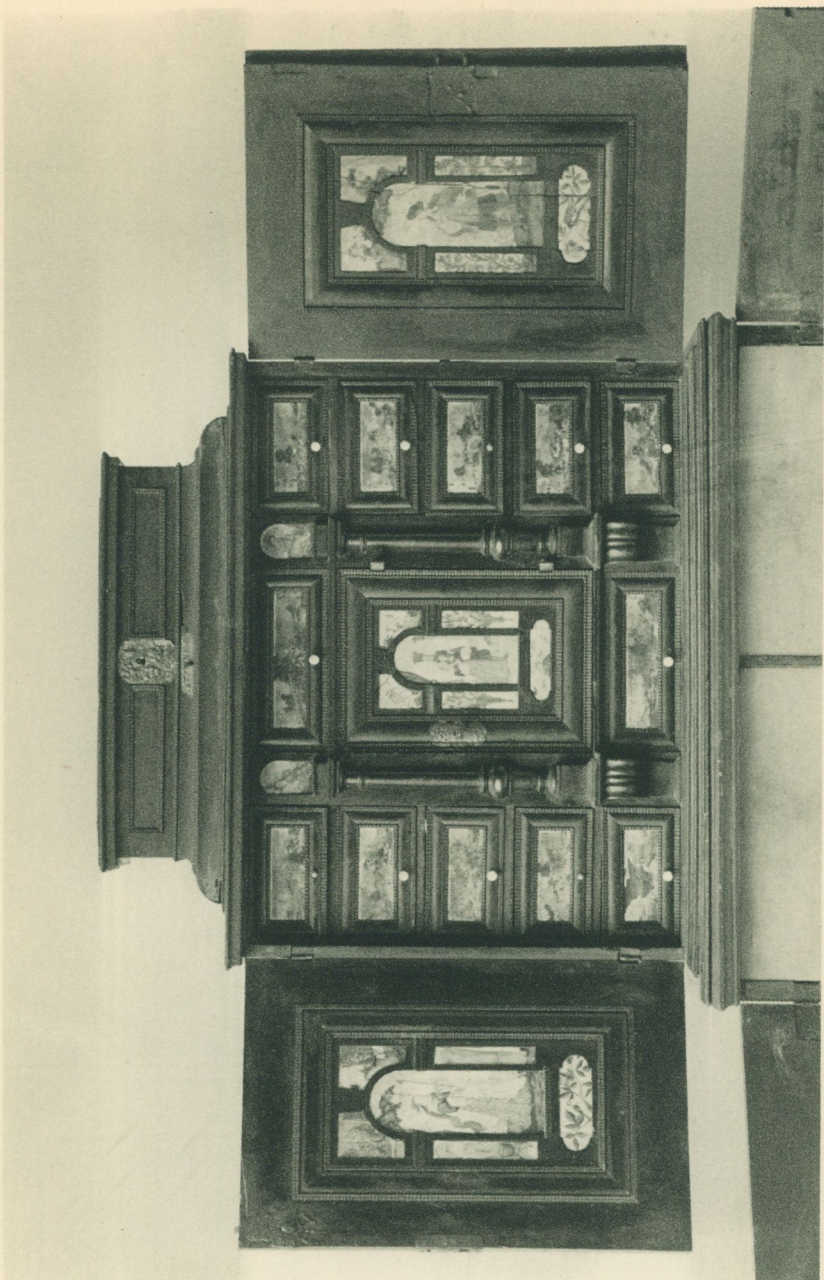
Del av bänkdyna, röllakan, från Ulleruds s:n, Kils h:d, Värmland
Nord. M. 180,733.

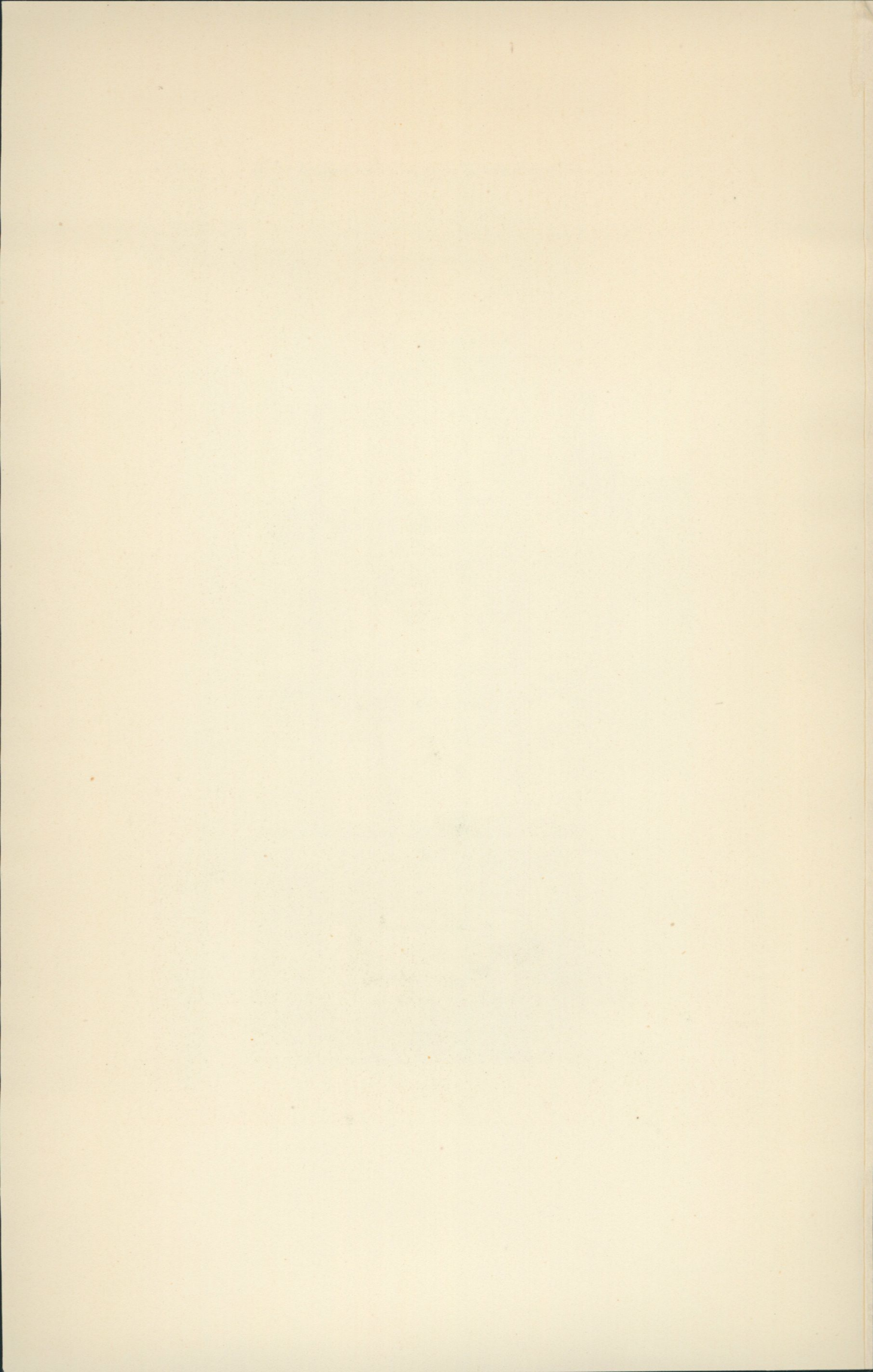

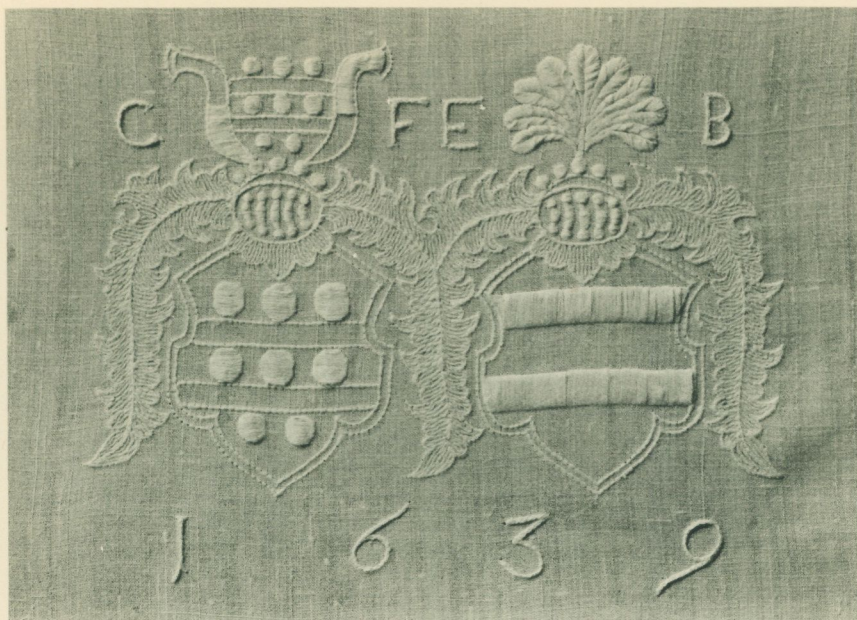
Ölgås från Ragunda s:n, Jämtland. Nord. M. 179,188.

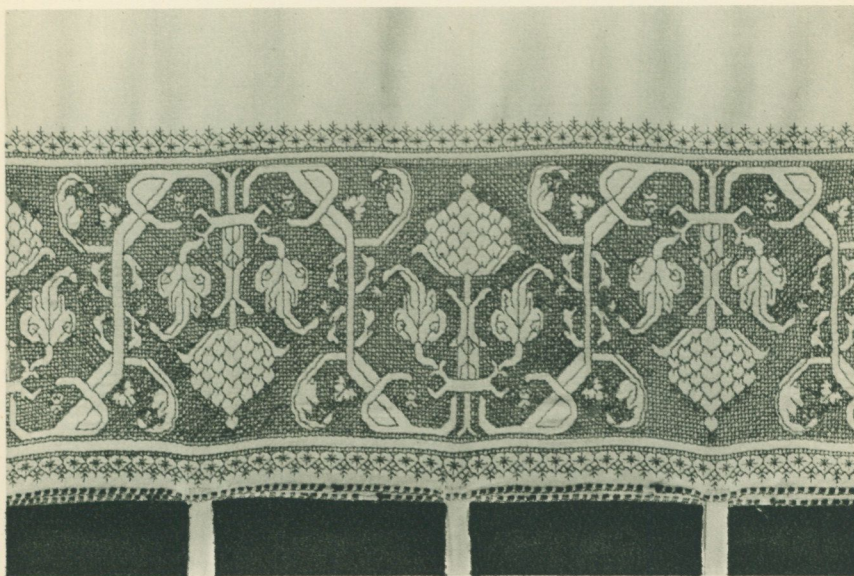

Kabinettskåp av ebenholts med målningar på papper. 1640-talet. Gåva av Nordiska museets vänner.

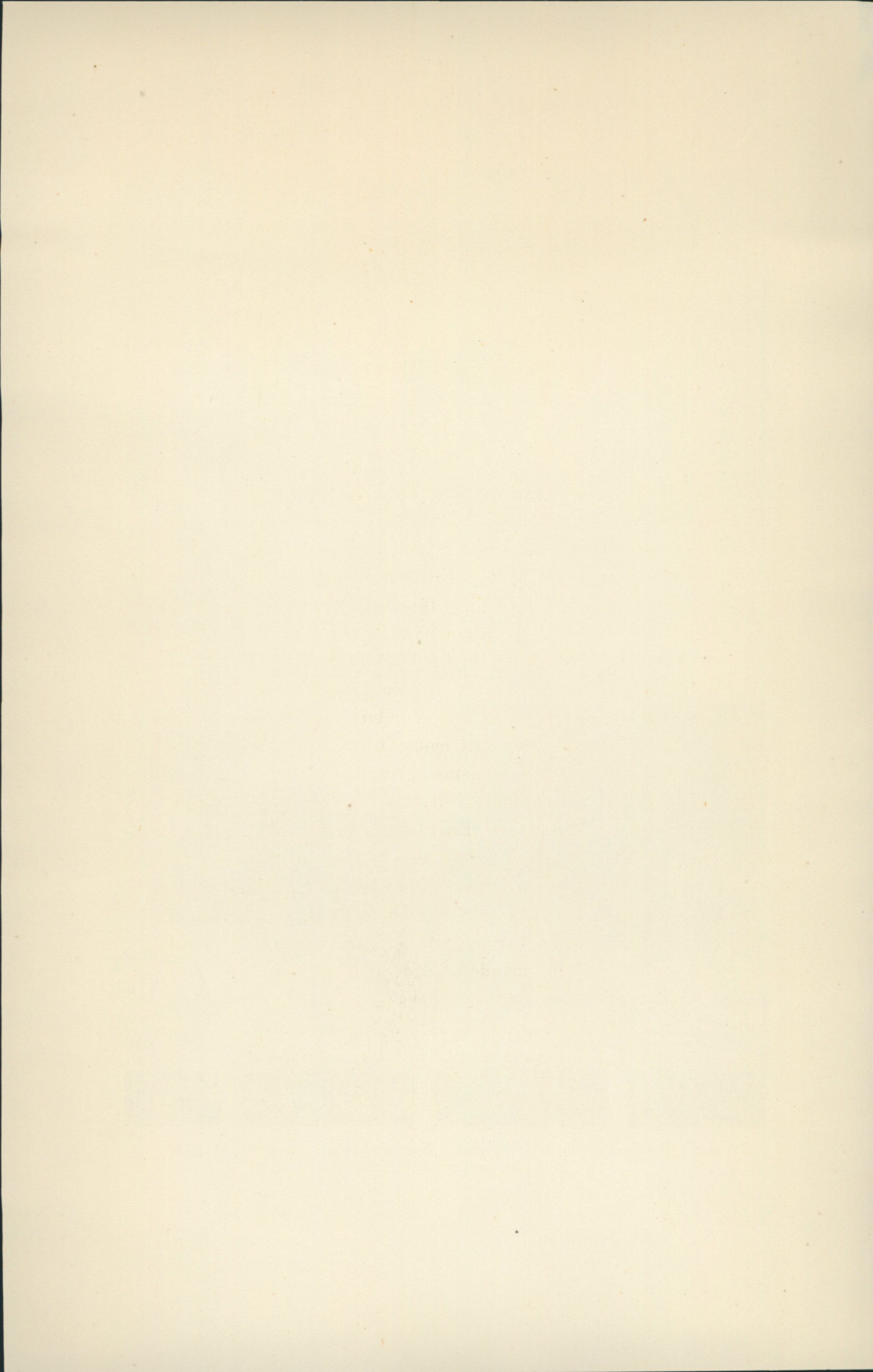

Amiralen Clas Flemings och Elena Bielkes vapen, broderi på lakan.
Gåva av fröken M. Ulfsparre. Nord. M. 177,646.

Bård till örngott, broderi i rött silke, 1500-talet. Gåva av fröken
M. Ulfsparre. Nord. M. 177,649.

EN BRUNN I STAVKONSTRUKTION OCH PRIMITIVA DOPFUNTSTYPER.

Av

GERDA BOËTHIUS.

Ett av Zorns samlingars senare förvärv är en brunn från Bältergard i Selja by i Mora (fig. 1, 2). Brunnen, som varit uttorkad sedan en följd av år, befann sig på gårdsplanens bortre del. Bältergard ligger längst norr i byn nedåt älven. Gårdens byggnader äro icke av hög ålder och ovisst är om själva gårdsanläggningen kan tänkas gå långt tillbaka i tiden. Den märkliga byns historia är icke skriven. Det var en av socknens medelstora byar på 1500-talet och växte betydligt under följande århundranden så att den 1760 hade 43 hushåll.¹ Flera av byggnaderna stamma helt eller delvis från medeltiden och byns läge ovanför älvstranden, mitt emot Östnors by ger också det anledning att förmoda att där är gammal bygd.

Då brunnen grävdes ut för att flyttas till Zorns Gammelgård gjordes inga fynd av hög ålder. En samling tämligen ointressanta föremål från 1800-talet, såsom grytor, liar, spikar, skor o. s. v. tillvaratogs, men allt tydde på att brunnen trots den ålderdomliga formen var gjord på 1800-talet. Detta vitsordades även av byfolket, vilka emellertid sade, att brunnen var byggd »på gamla sättet», och flera uppgifter gåvos om andra liknande senare förstörda brunnar.

Den är sammansatt av 8 kluvna stockar. Fyra äro bredare avplanade torrfurur, vilkas yta fått en naturlig ornering av ojämnheter i träet. De ha kanterna skärpta till fjädrar, som i ett par fall skadats

¹ Anders Pers, Gamla papper angående Mora socken, Västerås 1927. Abr. A:son Hülphers, Dagbok över en resa . . . 1757, Västerås 1762, s. 176.

Fig. 1. Brunn i stavkonstruktion från Selja, Mora. Zorns Gammelgård.

upptill i senare tid, så att de nu verka tvärt avhuggna. Längre ned är emellertid formen bevarad intakt. De smalare plankorna som förbinda de fyra breda, ha en rundad form, de bäst bevarade ha nästan halvcirkelformig genomskärning och djupa nåtar i kanterna i vilka de breda plankornas fjädrar passa in. Genom skärpningen till fjäder och nåtplankornas rundade form kommer brunnskaret att te sig mera runt än åttkantigt, som en väldig något ojämn cylinder. Det reser sig 68 cm. över markytan. Plankorna äro 450 cm. långa och tydligtvis nedsatta efter sedan brunnen grävts för att hindra den lösa sandjorden att rasa igen.

Brunnskaret är bibehållet i ursprunglig form med undantag för ett par smärre skador på fjädrarna, som icke kunde undvikas vid flyttningen. Tre av plankorna voro så upprötta i nederändarna att de måste skarvas 117—135 cm. från karets överkant.

Konstruktionen är en vanlig art av stavteknik. Att verklig stavkonstruktion legat till grund visa de nåtförsedda plankorna. De ha nämligen en så typisk form, att varje tanke på tillfällighet måste avvisas. Därtill kommer dessa plankors rundade form och fjäderplanornas planade ytor, vilket även är typiskt för denna konstruktion. Spåntningen måste ha gjorts innan plankorna nedsattes. Svårigheten att vid nedsättningen få alla fogar att passa ihop har tydligen varit stor och jämkningar ha företagits varvid fjädrarna ställvis ändrats.

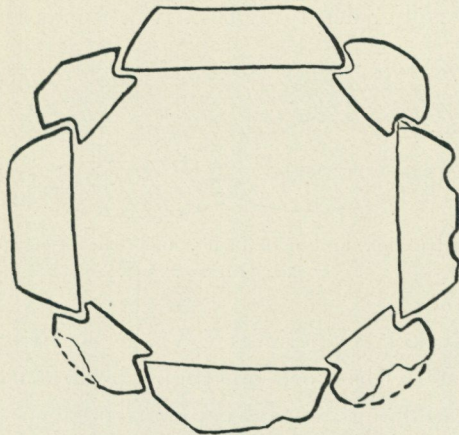

Fig. 2. Genomskäring av brunnskaret fig. 1.

I stavkyrkoarkitekturen finnas flera exempel på konstruktionen. Alldeles samma system har funnits i Hångers stavkyrka,¹ ställvis i flera andra svenska stavkyrkor och i ett stor antal norska. Systemet är intressant på grund av sitt typologiska samband med den primitiva stavteknik, där alla plankorna ha nåtar i yttersidorna och förbindas av en dold fjäder.² Denna teknik är känd från Lund, såväl från Maria Minor som från en profan byggnad i staden. Båda dessa voro verkliga palissadbyggnader, där väggarnas timmer gick ned i marken utan *syll*. Samma system förekommer emellertid även i Hemse stavkyrka, som har *syll* och i den likaledes *syllförsedda* kyrkan i Green-

¹ Ekhoff, Svenska stavkyrkor, Sthlm 1915, s. 140, fig. 113—16.

² Ekhoff, a. a., fig. 124, 146—48, 465, s. 344 ff.

stead, Essex.¹ Ekhoﬀ har visat att en planka bland det i Kinneromma tillvaratagna stavkyrkovirket hört till en vägg med denna konstruktion och stammar från en äldre kyrka än det övriga. Den har en annan timmerbehandling och grovlek, varför Ekhoﬀs iakttagelser verka alldeles övertygande. Den yngre kyrkan i Kinneromma hade däremot samma teknik som Seljabrunnen (fig. 3). Man har där ett direkt bevis för att systemet med dold fjäder efterträdes av ett system med fjäderplanka. Detta efterföljes i sin tur av ett system, där plankorna ha nåt i ena sidan och den andra skärpt till fjäder. Bevis för att denna konstruktion efterföljer den förut beskrivna ﬁnnas ﬂerstädes i Norge,

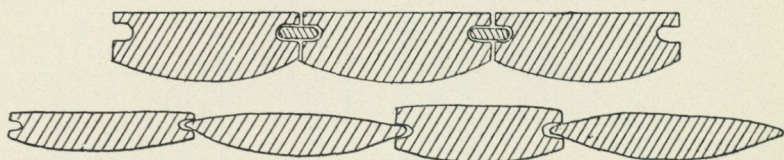

Fig. 3. Överst konstruktion med dold fjäder, under med fjäderplanka. Kinneromma kyrka. Efter Ekhoﬀ.

t. ex. i Garmo kyrkas två perioder, i Vaage med flera. I Sverige ha vi det yngsta systemet bäst och enhetligast bevarat i Hedared.

En sammanställning av stavkyrkomaterialet visar sålunda att den primitiva tekniken med dold fjäder redan under medeltidens äldre del ersatts av en annan teknik, där plankorna själva utgöra fjäderförbindelsen. Typologiskt äldst är därvid den form, där fjädern ersättes av en planka, yngst den, som ännu användes i våra spåntade brädor. Det är givet att hantverkstraditionen i en bygd kan ha lett till en fortsatt utveckling, som skenbart kan rubba den här uppdragna bilden, särskilt för tidsskeden, som ligga efter de perioder, när stavbyggnaden blomstrade som akitektur. Men de problem, som därvid uppstå, sakna här närmare intresse. För oss är det endast av vikt att ha konstaterat, att Seljabrunnen är byggd i en medeltidsteknik, som levt kvar i Dalarna som en isolerad rest av ett byggnadsskick. Förhållandet är så

¹ Ekhoﬀ, a. a., s. 84 ff., s. 67 och 169. Jfr även Baldwin Brown, *The arts in early England*, II, London 1925, s. 40. Ekhoﬀs åsikt att kyrkan i Greenstead saknat syll beror på felläsning av en gammal engelsk beskrivning, där man läst »fill» i stället för »sill», vilket sistnämnda ord är termen för syll eller bottenstock.

mycket märkligare, som stavkonstruktion praktiskt taget ej förekommer i Dalarnas bevarade byggnadsbestånd. Där finns endast enkel resvirkesfyllning i loftsvalar och på liknande platser, inbrädning av den del av den trerummiga stugan, som motsvarar eldhusets svale, eller i fasader på stall och andra byggnader avsedda för sommarbruk i fäbodarna.¹ Där är det emellertid endast fråga om enkel plankfyllnad mellan tvenne nåtförsedda stockar, medan »stavarna» icke äro fogade i varandra. Den form, som i dessa byggnader visar, att ett samband finnes med verklig stavkonstruktion, är stolparna i loftens svalgångar, som rida på den nåtförsedda stocken på samma sätt som hörn- och väggstolpar i en stavbyggnad. Hörnstolpens placering på den märkliga stavväggen i Trappgården i Älvdals-Åsen är även ett exempel därpå (fig. 4).

Ett direkt samband med stavkonstruktion har emellertid dörrgåttarna i medeltida blockhusbyggnader. I Fåsåshuset i Zorns samlingar, som äro de äldsta kända blockhusen i Norden rida gåtarna på tröskelstocken så att de skydda fogen på samma sätt som väggplankorna på syllen i Hemse stavkyrka. Timret löper in i en djup nåt i gåten och har avbladningar mot denna av samma art som Hemseplankornas mot hammarbandet.² Den senare konstruktionen försvinner eller ändras senast under loppet av 1200-talet medan den förra kvardröjer under hela medeltiden och på sina håll även på 1500-talet. Förhållandet är detsamma i Norges medeltida blockhus ehuru utvecklingen där på de flesta håll gått långsammare än i Dalarna.

Seljabrunnen är emellertid mig veterligt det enda hittills kända exemplet på fogad stavkonstruktion i Dalarna. Brunnens ålder är, som ovan framhållits, ej hög, men det är tydligt att den upprepar en uråldrig form och med den bevarar en teknik, vars användning ligger så långt tillbaka i tiden att den praktiskt taget försvunnit från konstområdet.

Den märkligaste svenska brunn, som tidigare är känd, är den av Martin Olsson utgrävda och publicerade offerbrunnen i Gamla Upp-

¹ Sigurd Erixon, Bidrag till det nordiska timmerhusets historia, Fataburen 1917, s. 147, fig. 1.

² Gerda Boëthius, Studier i den nordiska timmerbyggnadskonsten, Sthlm 1927, s. 75, fig. 60 A—D, 90.

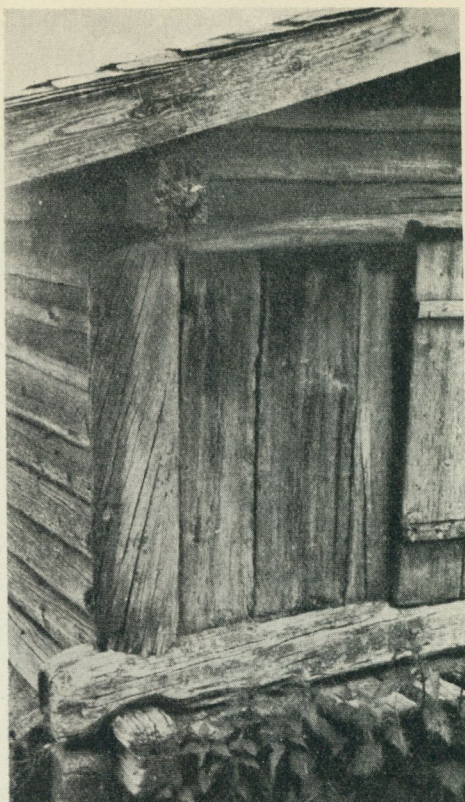

Fig. 4. Vägg i stavkonstruktion. Trappgarden, Älvdals-Åsen.

sala.¹ Den är byggd på kvadratisk grundplan i skiftesverk med fyra kraftiga hörnstolpar. Rekonstruerar man denna brunn så att överdelen skjuter upp ovan marknivå och bildar brunnskar som i Selja, får man en annan typ, även den av ålderdomligt kynne. Båda skilja sig emellertid väsentligt från den vanliga brunsskoningen, som består av ett eller två knuttimrade stockvarv.

Seljabrunnen synes mig ha ett särskilt intresse därför att den belyser den cylindriska dopfuntstypens form och ornering. Roosval har framhållit att dopfuntarna under äldre tid lånade formen av vattenbehållare såsom saar och vanliga brunnskar.² Något exempel som i

¹ Martin Olsson, En forntida brunn vid Gamla Uppsala, Uppl. F. M. T., VI, s. 307 ff.

² J. Roosval, Die Steinmeister Gotland, Sthlm 1918, s. 9.

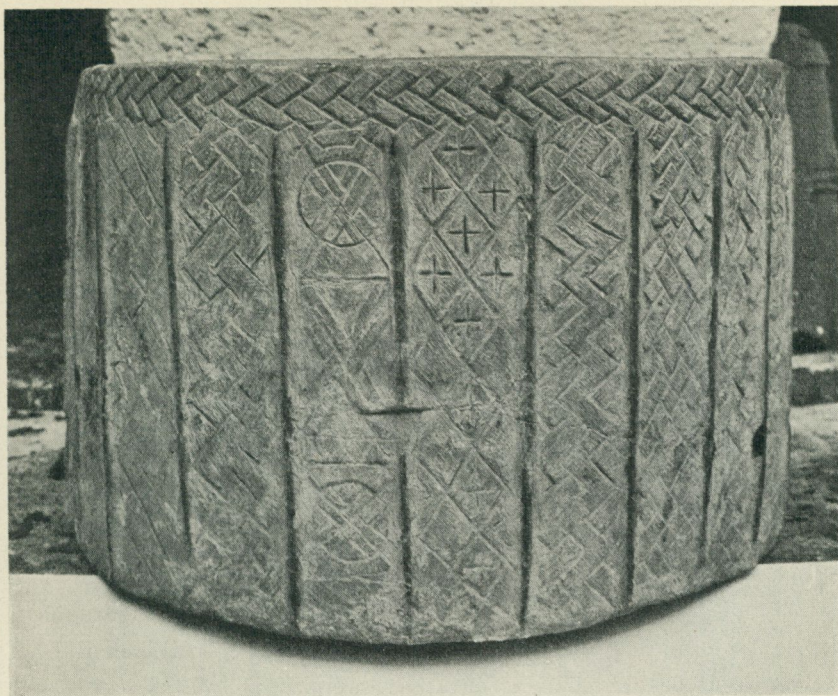

Fig. 5. Dopfund. Böja, Västergötland.

detalj visar de senare och deras relation till dopfundarna har emellertid ej framlagts. De avbildningar man har äro i regel ytterst allmänt hållna. En av de intressantaste, som tydligen visar ett brunnskar, finnes på en elfenbensrelief i museet i Amiens.¹ En likartad återgives å en tyvärr ytterst summarisk teckning hos Viollet-le-Duc.² De skilja sig från såarna — laggkärlen — genom att de sakna bandning. De cylindriska västsvenska dopfundarna ha mycket utpräglat brunnskarform, Böjafuntens (fig. 5), verkar sammansatt av en rad invid varandra ställda stavar eller plankor. Likaså Götenefundens.³ I ett flertal andra spårar man samma tendens att samla orneringen inom vertikala lister, som motsvara Böjafuntens »stavar». Så i Synnerby

¹ R. de Lastery, *l'Architecture religieuse en France*, Paris 1912, fig. 709.

² Viollet-le-Duc, *Dictionnaire raisonné de l'architecture*, V, s. 535.

³ E. Fischer, *Västergötlands romanska stenkonst*, Göteborg 1918, s. 109, fig. 41.

och Hangelösa liksom även i Ottravad.¹ Fischer har påvisat sambandet mellan denna dopfuntsgrupp och en engelsk funntyp. Även inom denna förekommer samma uppdelning av orneringen i vertikala stavar. Bradbournefunten saknar ornering, men de i Stoneleigh, Avington, West Coleshill samt Walton ha en dekor, delvis i tämligen hög relief, hållen inom vertikala lister eller stavar, som oftast förbindas av rundbågiga arkader, men i Walton äro rakt avskurna.² Även i Frankrike finnes en grupp cylindriska dopfuntar, som ha samband med träformer. Den ofta avbildade funten i Perpignan återgår tydligen på ett laggkärl, medan de i Verneuil, Caen och Berneuil ha tydlig vertikaluppdelning utan laggband och sålunda sannolikt efterbilda brunnskar.³ Från Tyskland har Roosval framlagt ett material, som visar samma sak.⁴

Det är sålunda ganska tydligt att brunnskar av Seljabrunnens typ bildat utgångspunkt för tillverkarna av de cylindriska dopfuntarna.

Svårare är det att finna tillräckligt tydliga mellanformer för att klart kunna påvisa ett dylikt samband mellan skiftesverksbrunnarna och de firsidiga dopfuntarna. Närmast kommer där tvivelsutan det franska konstbeståndet med funtar av samma typ som den i Araines eller de engelska i Aston le Walls och Toftrees (Roosval fig. 16, 17), men i regel når likheten knappast utöver en allmän tendens att markera hörnen med lister eller kolonner och att ge sidorna en vid ytan bunden ornering. I England är en horisontaluppdelning av de plana sidorna icke ovanlig (Bond s. 188, 197, 39), men stavkonstruktionen skyntar oftare även i funtar av senare typ med fot såsom Hoveringham och Stoke Canon (Bond s. 68, 180). Det är ju emellertid möjligt att det kommer att lyckas att påvisa tydliga mellanled även då det gäller denna primitiva funntyp och brunnskaren.

Sammanställningen av dopfuntar med den ovan jord synliga avslutningen av en källa eller brunn, ligger nära tillhands i vårt land, där källdop förekommit. Det är tydligt att källorna vid hedniska kultplatser knutits fast vid den kristna föreställningsvärlden genom

¹ Fischer, a. a., fig. 40, 44.

² Bond, *Fonts and fonts covers*, 1918, fig. å sid. 120, 137, 142, 163, 164.

³ R. de Lastery, a. a., fig. 706, 707, 708, 718.

⁴ Roosval, a. a., fig. 57, 59—62.

att något dop av stor religiös och politisk betydelse skett vid dem. Ett märkligt exempel därpå är källan vid Husaby, där Sigfrid döpte Olof Skotkonung. Av något annan art, men i detta sammanhang av lika stor betydelse, äro de småländska Sigfridskällorna, där missionsbiskopen enligt legenden förrättat dop och därigenom givit källorna en helig kraft. En stor mängd brunnar, som av folktraditionen utpekas som heliga, ha veterligt icke varit dopkällor, men icke förty spelat en ingripande roll i folkmedvetandet såsom hälso- och offerkällor. En sådan var tvivelsutan den redan nämnda brunnen i Gamla Uppsala liksom den vittbekanta hälsokällan i Svinnegarn. Den sistnämnda omfattades med så mycket vidskepelse att prästerskapet ingrep emot den, först tydligen 1544, då ett »ovanligt stort» träkrucifix nedtogs och sedan 1643, då ärkebiskopen tog itu med saken i domkapitlet.¹ Det finnes talrika uppgifter om heliga källor, som hållits i stor helgd ej blott i den omgivande trakten utan även av befolkningen vida omkring.²

Dopkällorna ha emellertid understundom haft sin plats inne i kyrkorna. Det finnes flera uppgifter om brunnar i svenska medeltidskyrkor. Uppsala har haft en, S:t Olof i Sigtuna en i det lilla kapellet i söder. Av särskilt intresse är dopbrunnen i Heliga korskyrkan i Dalby. Denna var ursprungligen belägen i kyrkans västligaste del, sedermera i den antagligen till dophall byggda västliga förhallen.³ Brunnen i Heliga korsets kyrka har använts som offerbrunn och dess vatten ansågs ha helbrägdagörande verkan.

Den stora betydelse som brunnarna hade för folkuppfattningen styrker här gjorda antagande att ett direkt samband finnes mellan brunnskar av primitiv form och de äldsta dopfuntstyperna.

ZUSAMMENFASSUNG.

GERDA BOËTHIUS: Ein Brunnen in Stabkonstruktion und primitive Taufbeckentypen.

Verf. berichtet über einen Brunnen, den sie im Dorf Selja, Ksp. Mora in Dalarna, gefunden hat, und der den Sammlungen Anders Zorns

¹ Uppsala domkapitels prot. 20 sept. 1643. Jfr Flentzberg, Offerkällor och trefaldighetskällor, Fataburen 1909, s. 65 o. 141, särsk. s. 75 ff.

² Flentzberg, a. a., ger en sammanställning av ett stort antal uppgifter om källor.

³ Sten Anjou, Heliga Korsets kyrka i Dalby, Göteborg, 1930, s. 62, samt G. Boëthius' rec. i Tidskr. f. Konstvetenskap, 1930.

dasselbst einverleibt worden ist. Der Brunnen ist aus gespaltene Kiefernstämmen in Stabkonstruktion zusammengesetzt. Die Fugentechnik kann als Typ 2 der in den Stabkirchen angewandten Typen bezeichnet werden und war in Schweden und Norwegen vom Ende des 11. Jahrhunderts an in Gebrauch. Das Alter des Brunnens ist indessen sicherlich kein hohes, der Typus dürfte aber sehr alt sein.

Die Form der Brunneneinfassung liefert die Erklärung für den eigentlich präromanischen zylindrischen Taufbeckentypus. Die Verzierung auf schwedischen, englischen und auch französischen Taufbecken ist oft so eingeteilt, als wenn sie die Dauben eines Holzgefäßes schmückte. Für den Ursprung des Taufbeckentypus aus einer Brunneneinfassungsform spricht ausser der Formgleichheit auch der Umstand, dass Taufbrunnen ziemlich allgemein während der ersten christlichen Zeit vorkamen, und dass Taufquellen oder Taufbrunnen oft lange zuvor als Opferquellen und Heilquellen heilig gehalten worden waren. Auch die altertümliche viereckige Taufbeckenform kann ein Vorbild in viereckigen Brunneneinfassungen von der Art haben, wie die berühmte Opferquelle bei Gamla Uppsala sie gehabt hat.

DEN KORTA HERKULN ELLER HANDROCKEN

av

NILS LITHBERG.

I uppsatsen »Till Allmogekulturens geografi» i tidskriften *Rig*, har jag lämnat en översikt över de huvudformer, under vilka linfästet uppträder hos svensk allmoge.¹ En mycket karakteristisk typ är linkäppen, anf. st., fig. 3—5, vilken har sitt huvudsakligaste spridningsområde i Dalarna och Värmland, men som sedan har talrika fränder inom ålderdomligare allmogecivilisationer här och var annorstädes, såväl i Norge som på kontinenten. Inom linkäppens spridningsområde förekom även en annan typ, anf. st. fig. 7—9, vilken i fråga om kronans form visade den närmaste frändskap, men skilde sig genom att den var betydligt kortare. För uppkomsten av denna kortare form gav jag den förklaringen, att då linkäppen efter spinnrockens införande anbragtes i en vinkelböjd ställning på själva rocken, blev det obekvämt med den långa käppen, varför det nedre stycket skars av, så att man bibehöll endast huvudet, och detta kunde sedan stickas ner och sitta säkert i vinkelställningen på rocken. Denna förklaring torde för det anf. st. fig. 9 avbildade linfästet vara riktig, för de där avbildade fig. 7—8 är den det icke.

Redan den omständigheten, att årtalet, där sådant fanns anbragt, alltid var inskuret på linfästets nedre släta del, framkallade vissa tvivel på riktigheten av min tolkning. Under en diskussion i saken med Edv. Hammarstedt fäste han min uppmärksamhet på att skaftet stundom nedtill hade en eller ett par ringformiga vulster, som närmast verkade som avslutningen på ett handtag. För teorien att den nedre släta delen var avsedd att hållas i handen talade också dess spol-

¹ *Rig*, 1918, sid. 1 ff.

Fig. 1 och 2. Gröt Kristina Andersdotter, Åsen, Älvdalen, spinner på slända med kort linfäste. — Fig. 1. Arbetet börjar. — Fig. 2. Linet drages ut för spinningen. — Foto. O. Bannbers 1922.

form. I flera fall saknades den av Hammarstedt påtalade ringen, men det lät sig då i många fall påvisa, att den nedre ändan blivit omfärd, och härtill kunde väl knappast sökas annan anledning än den, att linfästet omarbetats för fastsättande på spinnrocken såsom jag först antytt, men samtidigt angav denna omarbetning, att föremålet tidigare kunnat ha annan användning.

Vid det möte, som på hösten 1918 anordnades på Nordiska museet mellan sagesmän och upptecknare rörande svenskt folkhäl och folkliv, försökte jag av Staffan Anders Andersson från Åsen i Älvdalen (f. 1838) erhålla närmare upplysningar om redskapets användning, men han visste endast, att man hållit det i handen, då man spann, sålunda en bekräftelse på att den släta ändan verkligen var ett handtag. Men hur föremålet i övrigt hanterats, i vilken hand det hållits eller liknande, därom kunde han icke lämna någon upplysning.

Fig. 3 och 4. Gröt Kristina Andersdotter, Åsen, Älvdalen, spinner på slända med kort linfäste. — Fig. 3. Spinningen pågår. — Fig. 4. Spånaden föres mellan läpparna. — Foto. O. Bannbers 1922.

Då spinning på slända därtill i den etnografiska litteraturen framställes så, att båda händerna behövas för trådens tvinning och för hanterandet av sländan, föreföll redskapet än mera gåtfullt.

Ett linfäste av typ som den här ifrågavarande lät sig emellertid icke påvisa annorstädes i den europeiska litteraturen, ej heller lyckades det mig att i de museer på kontinenten, jag särskilt under mina resor 1920 besökte, påträffa ett liknande redskap. Så behövde jag för utredandet av ett annat textilt spörsmål anlita Blümnerns arbete *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste der Griechen und Römern*.¹ Här fann jag nu ett antal avbildningar av spinnande damer hämtade från grekiska vas målningar, och här iakttog jag till min överraskning, att spinnerskan verkligen i ena handen höll en kort sticka, kring vilken linet var upplindat, och med den andra

¹ 1. Band. s. 132—133. (Leipzig und Berlin 1912).

Fig. 5 och 6. Gröt Kristina Andersdotter, Åsen, Älvdalen, spinner på slända med kort linfäste. — Fig. 5. Garnet färdigt för upplindning. — Fig. 6. Klart att börja på nytt. — Foto. O. Bannbers 1922.

handen hanterade tråden och sländan. Då jag visste, att den utmärkte kännaren av Dalarnas etnografi, Ola Bannbers, just vid denna tid skulle göra en resa uppåt Älvdalen för studier av osmundhanteringen, tillskrev jag honom och bad honom ha uppmärksamheten riktad även på sländspinningen och om möjligt komma användningen av den korta herkuln på spåren, helst som dennas utbredningsområde huvudsakligast var begränsat just till Älvdalen och Mora. Efter några veckor erhöj jag nu klart besked från Bannbers, vilken sålunda har förtjänsten av att ha utrett redskapets användning och därigenom också givit ett mycket viktigt bidrag till den europeiska etnografien.

Bannbers skildrade, hur han tagit med sig lin från sitt hem i Floda. I museet å Rots Skans i Älvdalen hade han lånat slända och herkul och sedan hade han gått från by till by med början i Väsa, Klitten m. fl. och ända upp till Åsens by och frågat de äldre kvinnor-

na, om de kunde hantera dylika redskap. Till slut var han nära att uppgiva hoppet, då han träffade på en gammal gumma, Gröt-Kerstin i Åsen, vilken visserligen icke själv spunnit på detta sätt, men sett äldre personer göra det, och eftersom hon tyckte synd om Bannbers, ville hon likväl visa honom, hur det gick till. För att vara riktigt säker på sin sak hade hon först gått ut bakom stugan och övat sig för att se, om hon kunde. Bannbers fick nu fotografera henne i hennes olika attityder, fig. 1—6.

Arbetet tillgår så. Spinnerskan håller herkuln med det upplindade linet i vänstra handen, fig. 1, med den högra drar hon ut linet, fig. 2, och tvinnar tråden, och under detta arbete hänger sländan rakt ned. Efter hand som den färdigspunna tråden blir längre, lyfter hon den vänstra handen med herkuln allt högre, tills det blir nödvändigt att vinda av tråden på sländan, fig. 5. Därpå börjar arbetet på nytt med de bägge redskapen hållna närmare varandra för att sedan under arbetet ånyo avlägsnas från varandra alltmer. Någon gång drog hon tråden mellan läpparna, fig. 4, dels i vissa fall för att ta bort linagnar, som voro på väg att tvinnas in i tråden, dels för att hon genom att väta denna skulle kunna säkrare bevara snodden i garnet. Arbetsättet sådant det av Bannbars fotograferades i Åsens by i Älvdalen i mars 1922 och sådant det finnes åskådliggjort å de av Blümnern anförda avbildningarna, fig. 7—9, är identiskt lika. Till och med detaljen med att föra tråden mellan läpparna återfinnes i ena, som i andra fallet, jämför fig. 8. Det bör anmärkas, att Bannbers, då han utförde sina fotografier, icke kände de Blümnerska avbildningarna, vilkas bekantskap han gjorde först vid ett besök i Stockholm senare på året. Det är sålunda icke tal om en konstruktion eller ett arrangemang utan om en fullt genuin företeelse av helt oantastlig pålitlighet.

Det kan icke råda ringaste tvivel om att vi här med ett inbördes tidsavstånd av $2\frac{1}{2}$ årtusende stå inför två fullkomligt likartade företeelser. En annan fråga blir sedan, om vi kunna anse, att det mellan dem råder även en direkt historisk kontinuitet, d. v. s. att ett tekniskt förfaringssätt med därtill hörande redskap, som förekom i det gamla Grekland, en gång haft en vidare spridning över Europa och inemot

vår tid hållit sig fullt levande i en avlägsen landsända i vårt avlägsna land. Innan jag går att något närmare belysa denna senaste fråga, skall jag lämna en översikt över de olika variationer, varunder den korta herkuln förekommer hos oss, och var dessa äro att söka.

Till en början kan en uppdelning av formerna göras i två olika grupper, de snidade, fig. 10—29, samt de svarvade, fig. 30—31. Av dessa kunna de snidade i sin tur fördelas i dels genombrutna, fig. 10—19, dels helskurna, fig. 20—25, dels enklare skurna, fig. 26—29. Någon skillnad i tid mellan de två första undergrupperna synes icke föreligga. De genombrutna äro i Nordiska museets

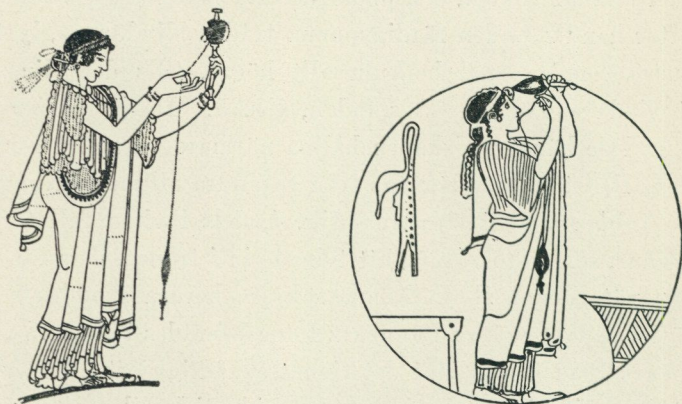

Fig. 7 och 8. Fig. 7. Stående spinnerska från rödfigurig vas. Blümner, Technologie und Thermoologie, fig. 48. — Fig. 8. Stående spinnerska från rödfigurig vas. Blümner, anf. st., fig. 50.

samlingar daterade mellan 1698 och 1881, de helskurna äro daterade mellan 1713 och 1864. Ej heller i fråga om utbredningen kan någon olikhet spåras. Antalet linrockar som fig. 10—25 i museets samlingar uppgår till 76, fördelade med 52 på Mora och 24 på Älvdalen med Evertsberg. De genombrutna fördela sig med 33 på Mora och 12 på Älvdalen, de helskurna med 19 på Mora och 12 på Älvdalen. De genombrutna linrockarna kunna i sin tur fördelas i ytterligare två underavdelningar. Den ena av dessa, fig. 10—11, kännetecknas därav att inuti den genombrutna kronan löper en tunn fyrkantig stolpe, en sorts mittaxel, erinrande om hjärtstocken i en tornhuv och därför i det följande benämnd hjärtstolpe. Den andra underavdelningen, fig. 12—

19, saknar en dylik stolpe, kronan består endast av fyra strängar, som äro liksom åtsnörda vid mitten. Av de helskurna linfästena hava de äldre, fig. 20—21, en kölad rygg utefter mitten av vardera långsidan, och utefter kanterna löpa förhöjda lister, svarande mot den genombrutna typens fyra strängar. Den kölade ryggen svarar uppenbarligen mot hjärtstolpen i de genombrutna linfästena, den är en typologisk reminiscens av hjärtstolpen, som kvarstår, sedan man förenklat formen och övergivit den genombrutna kronan. På annat sätt kan den kölade mittryggen icke förklaras, men detta i sin tur synes förutsätta att ty-

Fig. 9. Sittande spinnerska från rödfigurig vas.
Blümner, anf. st., fig. 52.

pen med hjärtstolpe bildar utgångspunkten för såväl typen med genombruten krona utan hjärtstolpe som för typen med helskuren krona.

Att typen med hjärtstolpe är den äldsta synes även framgå därav att den är den numerärt underlägsnaste. Den är i museets samlingar företrädd av endast 6 exemplar, under det att de helt genombrutna förekomma i 39 exemplar och de helskurna i 31 exemplar. Härvid kunde dock invändas, att den förstnämnda typens numerära underlägsenhet även kunde ha sin förklaring däri att den är svårast att skära, men det bör då observeras, att den genombrutna utan hjärtstolpe är svårare att utföra än den helskurna men dock förekommer i det största antalet.

Är den uppfattningen riktig, att de helskurna linfästena med en

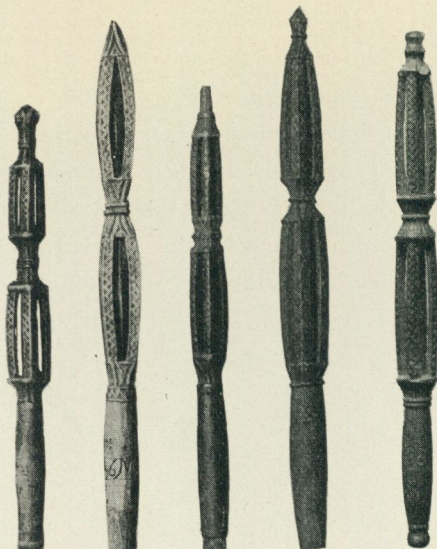

Fig. 10—14. Fig. 10. Handrock, dat. 1711; Älvdalen. L. 24,5 cm. Nord. mus. 25965 c. — Fig. 11. Handrock, dat. 1836; Mora Östnor. L. 29,2 cm. Nord. mus. 14238. — Fig. 12. Handrock, dat. 1698; Älvdalen. L. 25,5 cm. Nord. mus. 25965 f. — Fig. 13. Handrock, dat. 1811; Mora, Mor-Karlby. L. 29,9 cm. Nord. mus. 12675. — Fig. 14. Handrock, dat. 1881; Mora. L. 31,9 cm. Nord. mus. 112312.

kölad mittrygg, fig. 20, 21, äro närsläktade med de genombrutna linfästena med hjärtstolpe, fig. 10, 11, skulle detta innebära, att dessa äro de äldre, och att de helskurna linfästen, som endast hava att uppvisa en skåra utefter mitten, fig. 23—25, äro en förenkling och sålunda yngre. Här ge oss verkligen de daterade föremålen en vägledning; av de till ett antal av 14 uppgående exemplaren med kölad rygg äro 9 daterade och årtalen infalla mellan 1713 och 1796; den enkla skåran återfinnes å 16 exemplar, varav 8 daterade med årtal mellan 1723 och 1864; från år 1831 finnes ett exemplar, fig. 22, som nertill har en smal kölad rygg, men upptill har skåra, sålunda en form, där urartningen ännu kan direkt studeras.

En annan möjlighet till kronologisk sönderdelning lämnar kronans form. Hos de äldre helskurna exemplaren, sådana som fig. 20 och 23, är formen ännu mera långsmal och jämntjock, hos de senare, fig. 21, 22, 24, 25, äro sidorna i de två avdelningarna starkare svängda. Samma iakttagelse kunna vi göra för de båda daterade linfästena

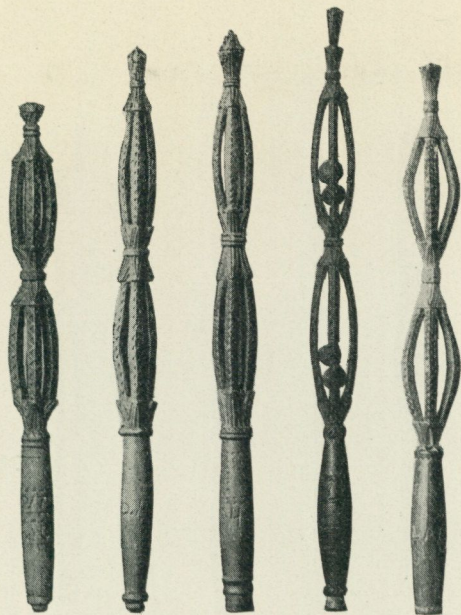

Fig. 15—19. Fig. 15. Handrock, dat. 1796; Mora, Nusnäs. L. 27,6 cm. Nord. mus. 13199. — Fig. 16. Handrock, dat. 1815; Mora, Noret. L. 31,2 cm. Nord. mus. 12690. — Fig. 17. Handrock, dat. 1844; Mora, Noret. L. 31,5 cm. Nord. mus. 12686. — Fig. 18. Handrock, dat. 1860; Mora, Noret. L. 33 cm. Nord. mus. 12687. — Fig. 19 Handrock, dat. 1869; Mora, Noret. L. 32,5 cm. Nord. mus. 12547.

med hjärtstolpe; fig. 10, daterad 1711 har nästan raka sidor, men fig. 11 daterad 1836 har sidorna svängda. Även för de genombrutna linfästena utan hjärtstolpe gäller detta, fast tidsgränsen här är mera vag. Till sådana med raka eller svagt svängda sidor räknar jag fig. 12—14; dessa äro representerade till ett antal av 13 och av dem äro 8 daterade med årtal mellan 1698 och 1881. De med svängda sidor, fig. 15—19, äro företrädde i 26 exemplar, varav 20 daterade med årtal mellan 1782 och 1870. De kraftigast svängda, sådana som fig. 19, tillhöra uppenbarligen utvecklingsseriens slut; museet äger fyra sådana, varav två daterade 1843 och 1869.

De enklare skurna linrockarna äro ytterst sparsamt företrädde i samlingarna, möjligen beroende på att man tyckt dem vara för simpla att tillvarataga. En sådan är fig. 26, vilken snarast gör intrycket av ett icke färdigarbetat ämne till en rock av form som fig. 20—25;

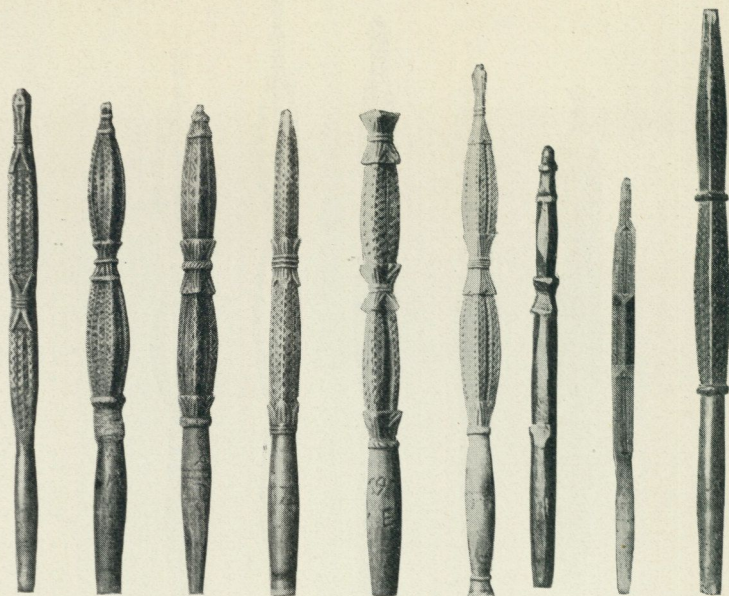

Fig. 20—28. Fig. 20. Handrock, dat. 1713; Mora, Selja. L. 30 cm. Nord. mus. 12570. — Fig. 21. Handrock, dat. 1789; Mora, Selja. L. 29 cm. Nord. mus. 12619. — Fig. 22. Handrock, dat. 1831; Mora Morkarlby. L. 28,2 cm. Nord. mus. 12745. — Fig. 23. Handrock, dat. 1790; Mora, Garsås. L. 82,2 cm. Nord. mus. 46881. — Fig. 24. Handrock, dat. 1806; Mora, Nusnäs. L. 28,2 cm. Nord. mus. 13226. — Fig. 25. Handrock, dat. 1825; Mora, Risa. L. 31,2 cm. Nord. mus. 46904. — Fig. 26. Handrock; Älvdalen. L. 26,4 cm. Nord. mus. 25965 1. — Fig. 27. Handrock; Älvdalen, Klitten. L. 27,9 cm. Nord. mus. 67371. — Fig. 28. Handrock; Mora, Östnor. L. 35,1 cm. Nord. mus. 12547.

den har uppenbarligen dock använts i sin nuvarande form. Rikare utförda äro fig. 27—28, men de sakna de annars så karakteristiska små bladen vid kronans fot och göra ett ålderdomligare intryck än de förut avbildade formerna. Slutligen möta vi utanför det område, Mora—Älvdalen, från vilket alla de hittills berörda linrockarna härstamma, två särdeles enkla former av utseende som fig. 29. Dessa äro från Särna och båda äro inköpta med den anmärkningen, att de använts som kasspinnar för flicka. Den här avbildade är daterad 1853, en alldeles liknande är daterad 1839. Kasspinnen hade sitt namn därav, att den stacks ned i barnkassen, en korg av näver eller träspan, vid sidan om barnets huvud, så att man kunde breda en duk över huvudet utan att den föll ned i ansiktet. P. G. Wistrand, som behandlat denna före-

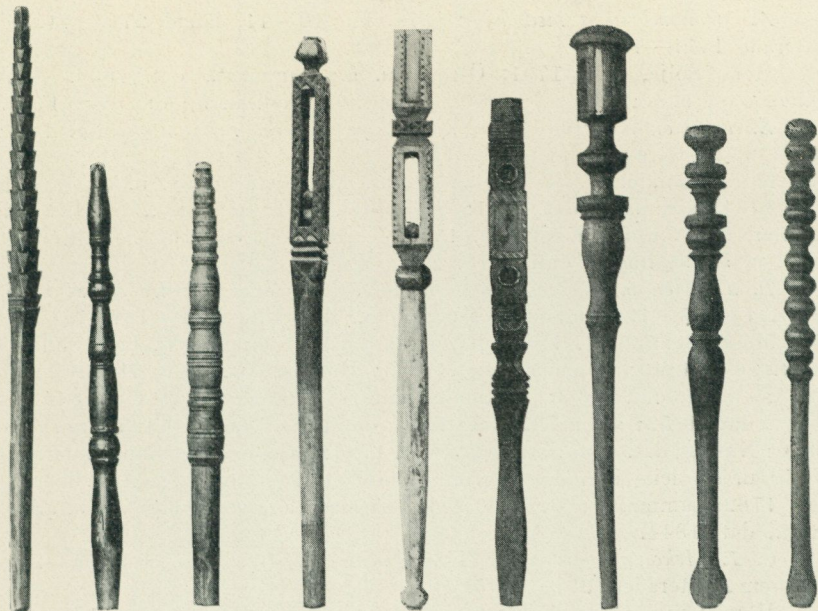

Fig. 29—37. Fig. 29. Handrock, dat. 1853; Särna. L. 35,5 cm. Nord. mus. 26769. — Fig. 30. Handrock; Älvdalen. L. 25,8 cm. Nord. mus. 25965 k. — Fig. 31. Handrock; Älvdalen. L. 26,4 cm. Nord. mus. 25965 m. — Fig. 32. Kasspinne; Lima, Skälmo. L. 37,6 cm. Nord. mus. 158186. — Fig. 33. Kasspinne; Malung, Öje. L. 34 cm. Nord. mus. 17260. — Fig. 34. Kasspinne; Malung. L. 30 cm. Nord. mus. 84867. — Fig. 35. Kasspinne; Malung, Vallerås. L. 34,5 cm. Nord. mus. 30576. — Fig. 36. Kasspinne; Malung. L. 28,5 cm. Nord. mus. 33055. — Fig. 37. Kasspinne; Malung. L. 29 cm. Nord. mus. 30608.

målsgrupp,¹ anmärker som en egenhet för Älvdalen och Särna att »gossarnas kasspinnar åtminstone under tiden 1776—1876 ej sällan hade formen av en bössa, under det att flickornas utgjordes av en »rock», linhuvad, eller en »flätsticka», alltså symboler av mannens jakt och kvinnans handaslöjd (anf. st. sid. 105). Som vi strax skola se har seden att använda en linrock som kasspinne även förekommit i Västerdalarna.

Till de enklare snidade linrockarna ansluta sig till sist även de svarvade, fig. 30—31. Dessa äro i museets samlingar företrädda av 4 exemplar, samtliga från Älvdalen.

Efter denna gruppering av materialet följer här nedan en förteckning över de olika typerna och deras förekomst:

¹ Wistrand, Ättartal hos Sveriges allmoge, Fataburen 1909, sid. 101 ff.

A. *Genombrutna med hjärtstolpe*, fig. 10—11, längd 27.3—31.5 cm., daterade 1711—1836.

Mora Selja, dat. 1791; Östnor, u. å.; sammast., dat. 1836. — Älvdalen, Rot, u. å.; icke närmare angiven fyndlokal, u. å.; do, dat. 1711.

B. 1. *Genombrutna utan hjärtstolpe nästan raka sidor*, fig. 12—14, längd 25.5—34.6 cm., daterade 1698—1881.

Mora, Långlet, u. å.; sammast., dat. 1789; Morkarlby, u. å.; sammast., dat. 1784; sammast., dat. 1811; Selja, dat. 1778; sammast., dat. 1827; icke närmare angiven fyndlokal, dat. 1881. — Älfdalen, dat. 1698. — Evetsberg, 3 st. u. å.; sammast., dat. 1778.

B. 2. *Genombrutna utan hjärtstolpe, mer eller mindre starkt svängda sidor*, fig. 15—19, längd 27.6—33.8 cm., daterade 1782—1870.

Mora, Bonäs, dat. 1849; Bärgharlås, dat. 1853; Garsås, dat. 1839; sammast., dat. 1843; sammast., dat. 1865; Hemus, dat. 1806; Morkarlby, dat. 1868; Noret, dat. 1808; sammast., dat. 1815; sammast., dat. 1844; sammast., dat. 1852; sammast., dat. 1860; sammast., dat. 1869; sammast., dat. 1870; Nusnäs, dat. 1785; sammast., dat. 1796; Risa, u. å.; sammast., dat. 1846; Vinäs u. å.; icke närmare angiven fyndlokal, 2 st. u. å. — Älvdalen, Åsen, dat. 1782; sammast., dat. 1799; icke närmare angiven fyndlokal, u. å.; sammast., dat. 1844.

C. 1. *Icke genombrutna, kölad mittvalk*, fig. 20—21, längd 24.5—33.0 cm., daterade 1713—1796.

Mora, Långlet, dat. 1763; sammast., dat. 1800; Nusnäs, dat. 1777; Risa, u. å.; Selja, u. å.; sammast., dat. 1713; sammast., dat. 1789. — Älvdalen, Klitten, u. å.; V. Myckeläng, u. å.; Åsen, dat. 1796; icke närmare angiven fyndlokal, u. å.; sammast., dat. 1717; sammast., dat. 1758; sammast., dat. 1780.

C. 2. *Icke genombruten, övergångsform till följande*, fig. 22, längd 28.2 cm., daterad 1831.

Mora, Morkarlby, dat. 1831.

C. 3. *Icke genombrutna, med en skåra utefter mitten*, fig. 23—25, längd 24.0—33.7 cm., daterade 1723—1864.

Mora, Färnäs, dat. 1760; sammast., dat. 1803; sammast., u. å.; Garsås, dat. 1790; Isunda, dat. 1723; Långlet, u. å.; Nusnäs, dat. 1806; Risa, dat. 1825; Selja, dat. 1864; icke närmare angiven fyndlokal, 2 st. u. å. — Älvdalen, Brunsberg, u. å.; Åsen 2 st., u. å.; sammast., dat. 1804; icke närmare angiven fyndlokal, u. å.

D. *Variierande former*, fig. 26—29, längd 23.5—35.5 cm.

Mora, Östnor, u. å. — Älvdalen, Klitten, u. å.; icke närmare angiven fyndlokal, u. å. — Särna, dat. 1839; sammast., dat. 1853.

E. *Svarvade*, fig. 30—31, längd 25.8—28.0 cm.

Älvdalen, 4 st. u. å.

Av de under A, B och C upptagna formerna här ovan är A-gruppen otvivelaktigt att uppfatta som den typologiskt äldsta. B- och C-gruppen äro parallellserier, vilkas dekorativa enskildheter bli förstaeliga först om A-gruppen förutsättes såsom redan befintlig. Någon avsevärd kronologisk skillnad mellan samtliga de tre grupperna före-

finnes emellertid icke, och här inställa sig ovillkorligen vissa reflexioner rörande spørsmålet typologi—kronologi, som ju för en helt annan kategori av kulturföremål, de förhistoriska, kommit att få en så central betydelse. Den under B 1 upptagna rocken från 1881 är den yngsta, museet överhuvud besitter, och det kan sättas i fråga om den ens skurits för praktisk användning. Se vi bort ifrån denna, falla data för B 1 mellan 1698 och 1827, data för B 2 falla mellan 1782 och 1870. Härefter ha vi ovillkorligen att se en kronologisk anvisning så tillvida att B 1 börjar och slutar tidigare än B 2, men samtidigt ha de en gemensam marginal för åren 1782—1827. Mindre fixerat är förhållandet mellan C 1 och C 3. Den förra visar årtal mellan 1713 och 1796, den senare mellan 1723 och 1864 och från 1831 ha vi en mellanform mellan båda i den fig. 22 avbildade C 2. Den gemensamma marginalen är här avsevärt längre, 1723—1796, men C 3 fortlever 70 år efter det att vi mött de sista typiska representanterna för C 1.

Ätminstone för de stora huvudgrupperna kan det årtal, med vilket dessa först uppträda, icke tillmätas större betydelse, då de tidigaste exemplaren äro förkomna eller förstörda. Men det har såsom just nu antyddes ett visst intresse att iaktta, när de olika grupperna upphöra. För A-gruppen är sista årtalet 1836, för B-gruppen 1870 (1881) och för C-gruppen 1864; för de två sistnämnda blir sista årtalet för dessas underavdelningar: för B 1 1827 (1881) för B 2 1870, för C 1 1796 och C 2 1864. I sina huvuddrag erhålla vi sålunda överensstämmelse mellan de typologiska och de kronologiska serierna, men alltför härfin få vi icke vänta den; den marginal vi ha att räkna med för den tid, som förflyter mellan det nya initiativets första uppträdande och den äldre typens utslocknande, måste göras tämligen bred. Detta är en iakttagelse, vi kunna göra inom de mest skilda grupper av allmogeföremål, men det har synt mig äga ett allmänt intresse för såväl etnologer som arkeologer att se huru saken ter sig inom ett mycket litet och alldeles enhetligt kulturområde och för ett redskap så starkt specialiserat och egenartat som den korta linrocken. Det är ju typer uteslutande från Mora och Älvdalen, som komma i fråga, några särskilda karakteristika för den ena eller den andra socknen eller för olika byar ha icke kunnat fastställas åtminstone med det ma-

teriel, som hittills stått till buds. Böndernas smak har undergått utvecklingar, men dessa visa samma tendenser inom hela fyndområdet, linrockar av B- och C-typ ha föregåtts av sådana av A-typ, men i mer än 100 år leva de alla samtidigt inom samma trånga område, ett område, som dessutom är av den största tänkbara kulturella enhetlighet.

För de svarvade linrockarna äga vi inga data, men i och för sig finns ingenting som hindrar, att de kunna vara av lika hög ålder som de snidade. Ett bestyrkande härav ger oss en besläktad föremålsgrupp från en närbelägen trakt; jag syftar på kasspinnarna i Västerdalarna. Jag anförde ovan exempel på att kasspinnar i Älvdalen erhållit linrockens form; dessutom ha de två korta linrockar, som tillvaratagits i Särna varit använda just som kasspinnar. Nu finns i Västerdalarna en stor grupp kasspinnar, som skiljer sig från de vanligast förekommande formerna, men som företer de närmaste släktskaper med Mora-Älvdalens korta herkul. En sådan kasspinne är den här, fig. 32, avbildade från Lima. I Österdalarna följas formerna för kronan åt inom de korta och de långa linrockarna, den här avbildade typen med konan uppbyggd i endast en avdelning är okänd i Österdalarna, men den återfinnes i fullständigt motsvarande form å en linrock av den långa typen, som förvärvats från Malung i Västerdalarna. Något tvivel om släktskapen mellan linrocken och den nu berörda kasspinnen kan icke råda, men detta leder oss vidare till en hel grupp kasspinnar i Malung, fig. 33—34, vilkas släktskap med linrockarna blir omisskännlig genom den fig. 32 avbildade Limarocken, och i de fig. 35—37 avbildade kasspinnarna ha vi likaledes en den närmaste motsvarighet till de fig. 30—31 avbildade Älvdalsrockarna. I Älvdalen och än mer i Särna kunde vi iaktta en glidning, där linrocken övergick till att användas som kasspinne. I Västerdalarna har denna glidning fullbordats; dess kasspinnar ha linrockens form, men glidningen har skett så tidigt att någon tradition om deras ursprungliga användning icke mig veterligt upptecknats. För de svarvade Älvdalsrockarnas datering är det av betydelse, att tre svarvade kasspinnar från Malung bära årtalen 1746, 1798 och 1812.

Genom det senast anförda ha vi emellertid vidgat den korta linrockens utbredningsområde i vårt land till att ursprungligen omfatta

även Västerdalarna. Utanför Dalarna har i vårt land ingen antydning om detta redskaps förekomst anträffats. Nu stå vi färdiga att granska detsamma mot en bredare, en europeisk bakgrund.

Linfästet, herkuln, hette i äldre tid rock, fornisl. rokkr, och ännu i dag förekommer för detta redskap namnen linrock, torock. Även i Tyskland betyder »Rocken» ännu i dag, jämte spinnrock, det redskap, kring vilket linet är uppfäst, och i samma betydelse uppträder ordet under formen »rocca» i det rätiska Graubünden; en dylik »rocca» finnes avbildad i Rig. 1918, fig. 19. Det är också på ett hithörande redskap, den svenska benämningen »Friggerocken» för de tre stjärnorna i »Orions bälte» hänsyftar. Hur namnet »rock» kommit att övergå på den nyare tidens spinnrock är icke platsen att här utreda.

Den verkliga rocken, linfästet, uppträder ute i Europa i tre olika huvudtyper,¹ dels i form av en smal, nästan jämntjock stav, liknande den som hos oss förekommer i Dalarna och Värmland, Rig 1918 fig. 3—5, dels såsom en stav med en spolförmig, genombruten krona besläktad med de i Rig 1918, fig. 12—13, avbildade linfästena, dels i form av en stav, som upptill är skivformigt utvidgad, jämför den nysberörda rocken från Graubünden, Rig. 1918, fig. 19; av sistnämnda typ finnas ett flertal varianter. Den spolförmiga och den skivformiga rocken förekommer hos oss endast i sena efter den moderna spinnrocken lämpade utvecklingsfaser. Den smala staven är den enda av dessa tre huvudtyper, som förekommer i Sverige. Men liksom i vårt land så förekommer den även ute i Europa endast i särdeles ålderdomliga och efterblivna kulturområden, såsom i Skottland, i Västalporna (Savoyen och Piemont) och i Kroatien. Dessutom uppträder hos oss den korta herkuln och detta endast inom en särskild del av det område, som i övrigt behärskas av den långa herkuln, den smala stavformiga rocken. På kontinenten är den korta herkuln ännu ytterst bristfälligt känd. Enligt en avbildning meddelad av S. Erixon i Fataburen 1929, sid. 51, har den ännu under 1800-talet varit i användning på grekiska öarna. Formen framgår icke av bilden. Däremot finna vi den i Georg Paulis »Spinnerska» från Anacapri och här är formen klar; det är det uppspjälkade rörets typ, fig. 38.

¹ Jfr Buschan, Illustrierte Völkerkunde II. Stuttgart 1926, sid. 523 ff.

Fig. 38. Spinnerska från Anacapri. Oljemålning av Georg Pauli, 1879—82.

De ställen i den fornnordiska litteraturen, där »rokk» omtalas ge oss inga upplysningar om föremålets form eller utseende. Falk¹ citerar efter Eyrbyggiasagan, kap. 20, huru »Katla spann garn från rocken», *af* (icke *of*) *rokki*, och han tillägger, att rocken bestod av en rak och tunn stav, som lätt böjde sig, då tråden drogs ut. Vidare uppger han, att den under arbetet hölls i vänstra handen eller under vänstra armen, stundom väl också var fäst i bänken, där man satt. Påståendet att rocken lätt böjde sig, då tråden drogs ut, stöder han på det bekanta stället i Rigstula, där det vid Rigs ankomst till Aves och

¹ Falk, *Altwestnordische Kleiderkunde*, Kristiania 1916, sid. 6.

Ammes gård bl. a. heter: »Hustrun satt där, svängde rocken, bredde ut famnen, förberedde tyg»; — »sat þar kona, sveigði rokk, breiddi faðm, bió til vaðar». Falk tillfogar här en förklarande not så lydande: »d. v. s. hon böjde rocken, för att ullen skulle glida av, och bredde ut armarna i det hon drog ut tråden».

Citatet ur Rígstula har varit föremål för språklig diskussion.¹ Den allvarligaste vanskligheten för en påtaglig tolkning har väl varit obekantskapen med spinningsmetoder och spånadsredskap. Så menar exempelvis Brate, under hänvisning till en medeltidsmålning i Härkeberga kyrka, att linrocken »hölls mellan knäna och rördes av och an under spinnandet», ett tempo, som torde vara fullständigt omöjligt att utföra. Tänka vi oss däremot, att diktaren avsett den korta Älvdalsherkuln, kunna vi göra oss en åskådlig bild av Rígstulas spinneriska. I ena handen håller hon linrocken och med den andra hanterar hon tråden och sländan. Vid arbetets början håller hon rocken och sländan tämligen nära varandra för att sedan, efter hand som spinnandet fortgår föra rocken alltmera snett uppåt, »hon bredde ut famnen». Och eftersom hon har endast en hand för att draga ut spånaden och tvinna den, blir det nödvändigt att med den andra sakta röra rocken, så att spånaden löser av sig från denna, »hon svängde rocken». Det är bilden av Gröt-Kerstin i Åsens by, som vi få för ögonen, då vi läsa den gamla isländska dikten; det är endast en skillnad, den ena står och den andra sitter.

En nära illustration till Rígstula kunna vi emellertid, såsom amanuensen G. Berg påpekat för mig, erhålla i ett troligen från Syrien härstammande manuskript från 400-talet, den s. k. Wiener Genesis, där en framställning av Josef och Potifars hustru visar både stående och sittande spinnerskor, med en kort linrock i vänstra handen.²

Den här föreslagna tolkningen av Rígstula blir ett antagande, som emellertid skulle vinna i trovärdighet, därest det kunde påvisas,

¹ Se härom Kock i Arkiv. f. nord. filol. XXIV, sid. 181 ff.; Brate Sámunds Edda, Stockholm 1913, sid. 324.

² Brandt, P., Schaffende Arbeit und Bildende Kunst. Leipzig 1927, sid. 214; jämf. även samma arb. fig. 296, relief av Jacopo della Zucchia och fig. 299. relief av Giotto. Säkerligen skulle en undersökning av de många framställningarna i konsten av »då Adam grävde och Eva spann» vara i hög grad etnologiskt givande.

att den korta herkulan verkligen varit i användning i Nordens forntid. Ett påvisande därav är också möjligt. Bland de för den nordiska folklivsforskningen så betydelsefulla fynden i Osebergsskeppet

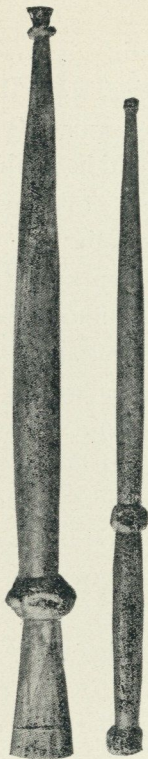

Fig. 39—40.

Fig. 39. Handrock från Osebergsskeppet, 800-talet. Osebergfundet II, fig. 109. — Fig. 40. Handrock från Osebergsskeppet, 800-talet. Osebergfundet II, fig. 110.

finnas två föremål, fig. 39, 40,¹ vilka svårligen kunnat haft annan användning än den av rockstavar. De hittades i en ekkiste som stod i gravkammaren på babords sida och som bl. a. innehöll en fullständig slända och en sländtrissa. De beskrivas av Sigurd Grieg på följande sätt: »Nr. 152 (fig. 39), större träredskap, antagligen ett spånadsredskap. Föremålet är utskuret ur ett stycke bokträ, väsentligen av smal, cylindrisk form, dess hela längd är 38.5 cm. Den övre tjockare delen är ihålig, 2 × 3.3 cm. i genomskärning, men helt säkert flatklämd. Omkr. 7.2 cm. från ändan övergår den i en utskuren knopp, 4 cm. i genomskärning och 2.2 cm. i höjd. Härefter smalnar föremålet mot ändan på en sträcka av 27.7 cm. och här är det försett med en liten tvärknopp.» — »Ett annat träredskap (fig. 40), som i huvudsak liknar det förra. Det består av en i det närmaste cylindrisk pinne av bok, som är 34.2 cm. lång. I ena ändan befinner sig en fyrkantig knopp och 10.5 cm. nedanför denna återigen en fyrkantig knopp, varefter den smalnar jämnt till den andra ändan, som består av en mångkantig knopp, som slutar i en spets — — — Enligt meddelande av G. F. Heiberg brukade man förutom själva handtenen också en lång pinne, på

vilken ullen uppfästes. För att taga av ullen av denna långa pinne brukades små prylar av ben med hål i övre ändan eller nålar av trä med ett hål eller en fyrsidig platta i övre ändan.² De två här be-

¹ Osebergfundet, II, Oslo 1928, fig. 109—110, sid. 182.

² Möjligen avses härmed de s. k. rockstickorna. Dessa ha emellertid icke, åtminstone icke hos oss, haft en sådan användning.

skrivna träredskapen från Oseberg ha troligen varit nyttjade att därå anbringa ullen under spinningen.»

Grieg tolkar, ehuru med någon tvekan, de bägge föremålen såsom tillhörande spånadsredskapens familj, och detta hans antagande får ett kraftigt stöd genom att de hittats tillsammans med sländor. Släktskapen med de ovan beskrivna och de redan i Rig 1918, fig. 7—8, avbildade korta linfästena är påtaglig. En särskilt god typ företräder fig. 40 med sitt svagt spolförmiga skaft och sin längre, knoppförsedda sticka, som avsetts för fäste åt spånaden. Längden är 34.2 cm.; längden för de nuvarande dalska korta linrockarna är 23.5—35.1 cm. Den enda tolkning, som fyndomständigheter, form och nutida etnografiska paralleller i Dalarna och vid Medelhavet medgiva för de två nu berörda föremålen i Osebergsfyndet, är att uppfatta dem som korta linfästen att under spinnandet hållas i handen. Det är återigen Gröt-Kerstin, som löser frågan. Men på så sätt har Rigstulas spinnerska erhållit en ny realitet. Rocken, som hon håller i handen och svänger under spinnandet illustreras av Osebergsfyndet. Med denna rock i den ena handen och sländan hängande ned från tråden i den andra handen vidgar hon famnen under det att hon spinner.

Då på Anacapri och i den grekiska arkipelagen under 1800-talet samma spinnmetod återfinnes som den, vilken återfinnes i illumineerade manuskript från 400-talet i Syrien och på vas målningar från det gamla Grekland, kan väl ingen tvekan råda om historisk kontinuitet dem emellan. Då i Osebergsskeppet samma spånadsredskap återfinnes som i det nutida Dalarna och då beskrivningen av Rigstulas spinnerska låter sig illustrera med tillvägagångssättet i Älvdalen ner emot vår tid, kan väl heller icke på denna punkt råda tvivel om ett historiskt sammanhang. Hur lockande det än vore att ställa Osebergsskeppets och Rigstulas spinnerskor i historisk förbindelse med det gamla Greklands, måste dock en kritisk kulturforskning tillsvidare ställa sig avvaktande inför den tidpunkt, som medgiver smidandet av de sammanbindande länkarna mellan dem.

ZUSAMMENFASSUNG.

NILS LITHBERG: Der »kurze Herkul« oder der Handrocken.

In zwei der nördlichsten Kirchspiele von Dalarna, Mora und Älvdalen, kommt zum Aufwickeln von Spinnstoff ein Rocken von einem Typus vor, der sonst bei der bäuerlichen Bevölkerung des Nordens unbekannt ist. Der Typus ist in den Sammlungen des Nordischen Museums in etwa 80 Exemplaren vertreten, datiert zwischen 1698 und 1881. Die verschiedenen Formen verteilen sich auf gewisse Gruppen: A, Fig. 10—11; B, Fig. 12—19; C, Fig. 20—25; D, Fig. 26—29; E, Fig. 30—31.

Ihre Anwendung ist, nach einer von Ola Bannbers gelieferten Beschreibung, folgende. Die Spinnerin hält den Rocken mit dem aufgewickelten Flachs in der linken Hand, Fig. 1, mit der rechten zupft sie den Flachs heraus, Fig. 2, und zwirnt den Faden, und während dieser Arbeit hängt die Spindel gerade herunter. In dem Masse, wie der fertiggesponnene Faden länger und länger wird, hebt sie die linke Hand mit dem Rocken immer höher, Fig. 3, bis es notwendig wird, den Faden auf die Spindel aufzuwickeln, Fig. 5. Darauf beginnt die Arbeit aufs neue, indem die beiden Geräte zunächst nahe aneinander gehalten werden, um dann während der Arbeit wieder mehr und mehr voneinander entfernt zu werden. Dann und wann zieht sie den Faden zwischen den Lippen, Fig. 4, teils um Holzreste aus dem Flachs zu entfernen, teils um durch Anfeuchtung die Drehung des Garns sicherer bewahren zu können.

Dasselbe Gerät findet sich in griechischen Vasenmalereien dargestellt. Auch die Arbeitsweise ist die gleiche, Fig. 7—9: man findet sogar das Detail wieder, dass der Faden zwischen den Lippen geführt wird, Fig. 8. Zwei vollkommen gleichartige Erscheinungen, zwischen denen 2¹/₂ Jahrtausende liegen. Besteht zwischen ihnen auch ein geschichtlicher Zusammenhang? Diese Frage lässt sich bis auf weiteres nicht beantworten. Durch anderes vorhandenes Material erfährt sie jedoch eine nähere Beleuchtung.

Einerseits wird dasselbe Gerät noch heute auf den griechischen Inseln und anderwärts im Mittelmeer angetroffen, Fig. 38 und Fataburen 1929 S. 51, in welchen Gegenden es offenbar noch direkt aus dem Altertum her fortlebt.

Was den Norden betrifft, so liegt das Gerät bereits unter den Funden im Oseberger Schiff aus dem 9. Jahrhundert vor, Fig. 39, 40. Auch muss dieses Gerät in der Rigspula in der Edda gemeint sind, wo es von Amma heisst; »sat þar kona, sveigþi rokk, breiðði faðm, bió til váðar« — die Frau sass da, schwang den Rocken, breitete die Arme aus, bereitete Tuch vor — wozu wir in der Spinnerin von Dalarna, Fig. 1—6, eine lehrreiche Illustration erhalten; vgl. auch Fig. 38. In Dalarna kommt ein in der Form verwandter Gegenstand vor, Fig. 32—37, der nunmehr die besondere Verwendung hat, dass er in die Wiege eines Mädchens hineinsteckt wird, um das über den Kopf gebreitete Tuch daran zu hindern, über das Gesicht des Kindes hinabzufallen. Der entsprechende Gegenstand in

der Wiege eines Knaben hat bisweilen die Form einer Flinte erhalten. Wahrscheinlich ist in der Mädchenwiege einst ein Flachsrocken zur Verwendung gekommen, und nachdem dieser als Spinnergerät ausser Gebrauch gekommen war, hat er in seiner besonderen gegenwärtigen Funktion fortgelebt. Dies scheint darauf hinzudeuten, dass der kurze Flachsrocken auch in Dalarna in älteren Zeiten eine weitere Verbreitung gehabt hat als jetzt.

Was man weiss, ist, also, dass ein kurzer Handrocken in der Antike und noch heutzutage an vereinzelt Stellen im Mittelmeer vorkommt, und dass ein ähnliches Gerät in der Wikingerzeit des Nordens in Gebrauch gewesen und noch bis auf unsere Zeit in Dalarna zur Verwendung gekommen ist.

OM BRUNNAR.

Av

SIGURD ERIXON.

Vid min undersökning år 1926 av den gård, varifrån Morastugan på Skansen är tagen, nämligen Bullasgården i Östnors by i Mora socken, Dalarna, befanns, att den till gården hörande brunnen var av mera ovanligt slag. Den hade formen av en cylindrisk träholk, vars mynning endast obetydligt höjde sig över markytan, men från vilken två ståndare reste sig, upptill förenade med en träarm, uppbärande en hängande blocktrissa för vattenupphämtning, fig. 1—2. Holken var sammansatt av grova jämnbilade plankor med sneda kanter, hoppresade som i ett cylindriskt laggkärl av den kringliggande jorden. De i marken nedslagna plankorna kunde ej närmare skärskådas i sin nederdel utan grävning, som då ej kunde utföras. Man meddelade på platsen, att den nuvarande upphämningsanordningen med blockspel ej var den ursprungliga utan föregåtts av en annan, den i Dalarna för övrigt allmänna med en hävstång på en stolpe, den här så kallade »windstopan», på riksspråk kanske bäst uttryckt *stolpvinden*.

En brunn av samma konstruktion fastän med högre uppskjutande holk, bildande ett cylindriskt parti ovan jord, påträffades vid samma tillfälle i Siselgard i samma by, fig. 3. På holken fanns årtalet 1899 inskuret. Man meddelade, att detta härstammade från en reparation, då brunnsholken blivit höjd och lagad; stommen i övrigt var urgammal. Den var försedd med enkelt brädlock. Till denna brunn hörde en stolpvind.

En tredje brunn av detta slag blev funnen i Rumbogard, ävenledes i Östnor.

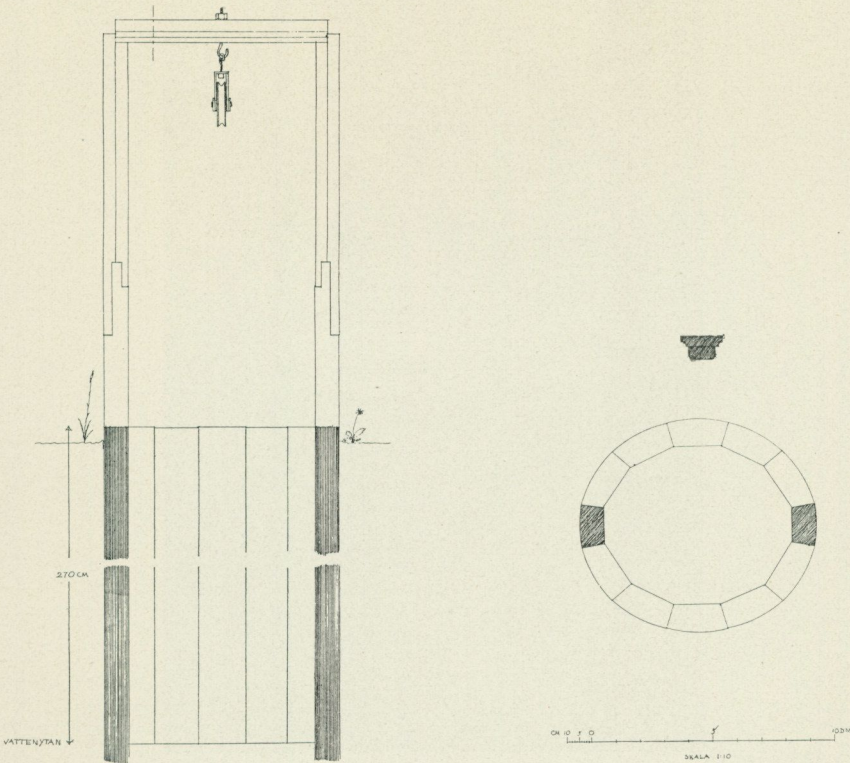

Fig. 1—2. Brunsskoning av furuplankor jämte överbyggnad. Bullasgården, Östnors by, Mora sn, Dalarna. Längd- och tvärsnitt. Uppmätning av Mogens Mogensen, byunders. 1926.

I det yttre helt besläktade med dessa brunnar men med en mera invecklad konstruktion voro två andra brunnar, den ena i Bältergard i Östnor, den andra i en gård av samma namn i byn Selja i Mora. Seljabrunnen väckte undersökningsexpeditionens särskilda intresse genom sin klart utbildade spåntning för sammanfogning av plankorna, fig. 4—6. Holken, vars kar ovan jord var ungefär en meter högt, var sammansatt av klivna furustockar, inåt plana men utåt med bibehållna rundsidor. Varannan stock hade en längslöpande, vinkelformigt intagen ränna eller nåt, vilken jag här på grund av dess form må kalla spetsnåt. I denna hade de mellanliggande stockarnas vassade kanter (fjädrar) inpressats. Härigenom hade holken erhållit en ännu större

Fig. 3. Brunn. Siselgard, Östnors by, Mora sn, Dalarna. Foto byunders. 1926.

täthet än i de förut beskrivna brunnarna, där plankorna stumt fogats intill varandra. Det var intressant att finna denna ålderdomliga, huvudsakligen till stavkonstruktioner hörande men aldrig vanliga fogtyp här i denna laggkärlsliknande brunnsholk. Den var emellertid, som antytts, ej ensamstående. Samma, ehuru något vagare utbildad fog återfanns också i Bältergard i Östnor, bild 7. Formen var här ännu mera oregelbunden än i Seljabrunnen. Stockarna voro endast delvis obilade. Det tämligen låga partiet ovan jord var upptill påbyggt med ett fyrkantigt, av lådor sammanspikat överstycke, försett med två klykformiga ständare, i vilka ett lock ledade med två utstående tappar. Detta var tydligen en yngre tillsats. Omkring holken var en nu delvis ruttnad och förstörd bro utlagd av breda kluvor. Till denna brunn hörde också en stolpvind.

Fig. 4. Brunn. Bältergard, Selja by, Mora sn, Dalarna. Foto O. B—s. byunders. 1926.

Gemensamt för dessa 5 brunnar, de enda av detta slag, som jag hittills påträffat i Sverige, är den cylindriska formen och materialet med dess stående, tätt sammanfogade stockar eller plankor av fur. Efter allt att döma var det den sandiga jordmånen i Östnor och Selja, som framtvingat och bibehållit denna brunnstyp. Man endast förvånar sig över, att den icke mera kommit till användning i dessa och andra byar med samma jordmån, men de som en gång funnits, kunna ju ha blivit förstörda. Anordningen är, som antytts, besläktad med den i laggkärl, fastän band och bottnar saknas. Den omkringliggande sandjorden tjänade som band, pressade ihop stavarna och hindrade vattnet att rinna ut och sanden att sippra in. —

Konstruktionen med stavar, sammanfogade med spetsnåt, är icke

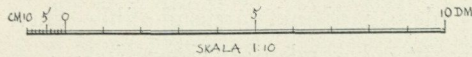
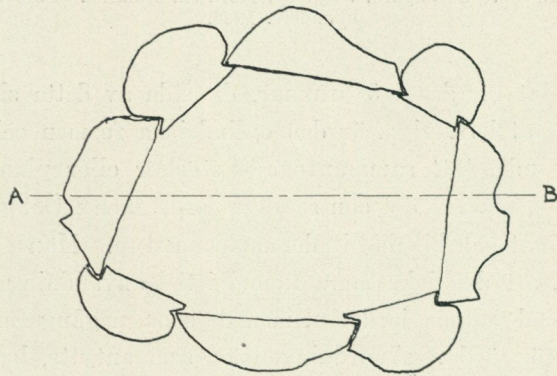
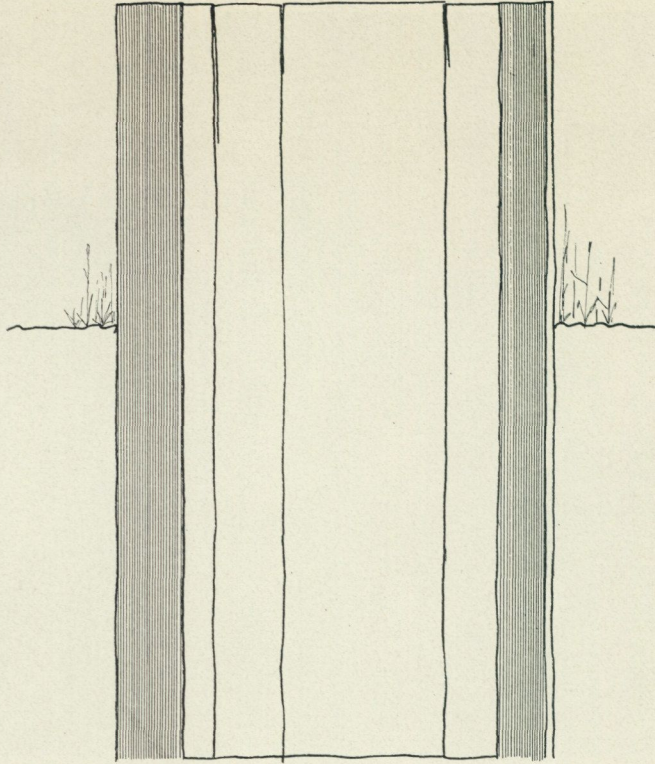

Fig. 5—6. Brunns-skoning av furuplankor. Samma som fig. 4. Längd- och tvärs-
sektion. Uppmätning av Mogens Mogensen, byunders. 1926.

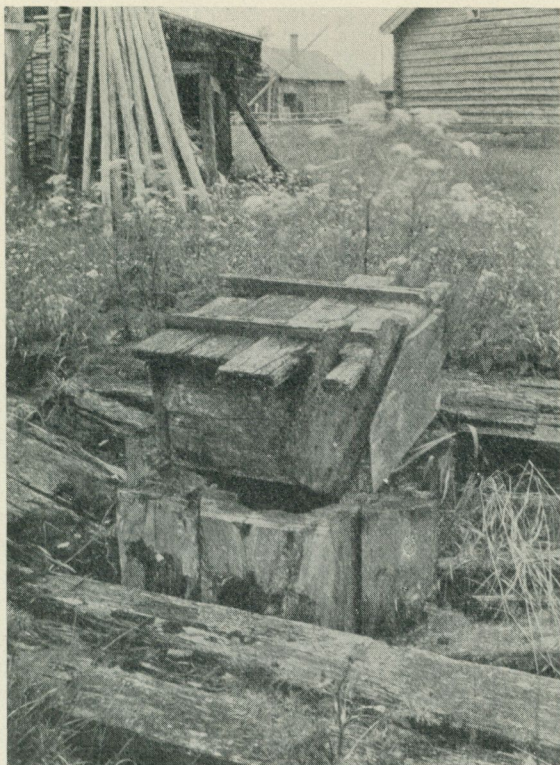

Fig. 7. Brunn. Bältergard, Östnors by, Mora sn, Dalarna. Foto byunders. 1926.

påvisad i några andra svenska eller utländska brunnar. Såsom förut antytts är den nog en tillfällig lösning av problemet för att få en tät brunnsholk. Fogkonstruktionen var icke okänd i bygden. Den förekommer där och i angränsande landskap på en hel rad dörrar, särskilt på härbren, härrörande både från medeltiden och 1500-talet och har nära motsvarighet i gåtfogar och timmerdrag. Att konstruktionen hör ihop med spåntningen i en del stavkyrkor är klart, liksom att dess egentliga högfrequens tillhör medeltiden, men i vissa bygder, särskilt i Götaland liksom i Lappland, lever den kvar ända in på 1600- och 1700-talen och nyttjas ej blott i husbyggnader utan också i möbler av olika slag. I Danmark räcker den från medeltiden in i nyare tid, och i Balticum lever den, såsom jag haft tillfälle övertyga mig om, ända in på 1800-talet. En fullständig utredning av denna konstruktion, dess

olika nyanser, användning och utbredning ger en högst intressant inblick i hur en dylik detalj segt levat kvar och omformats. En monografisk framställning därav är under förberedelse men har blivit fördröjd på grund av att det varit nödvändigt att mönstra så stort material som möjligt, innan några slutsatser kunnat dragas om dess ålder och utbredning i tid och rum. Klart är att morabrunnarna icke på grund av denna spåntyp behöva dateras till medeltiden.

Den cylindriska formen — mer eller mindre regelbunden — är emellertid icke någon specialitet för brunnar med här beskriven skoning. Brunnschakt av sådan form men utan någon skoning alls förekomma både i Europa och Afrika¹. De kunna vara nedgrävda eller nedsprängda.

I berg nedsprängda, cylindriska brunnar äro i Sverige kända från medeltiden i Penningby², i Läckö³ och från nyare tidens början i Borgholms slott och i flera andra slottsbyggnader. Samma sak påträffas även i södra Europa, ja är ganska vanlig från Nordafrika⁴ ända ner i Ostafrika och Kalahariöknen⁵.

Om vi tillsvidare bortse från primitivare brunnar av olika slag, vilka ibland närma sig dessa, och blott hålla oss till de fall, där en cylindrisk form bestämt eftersträfvats, visar det sig vanligt, att man i något material uppmurat brunnsväggar, som tjänstgöra som skoning. I Danmark, särskilt på Jylland, har man härtill med förkärlek använt torv⁶.

Normalt gjordes brunnsväggen av sten och helst — såsom i äldre tid var det vanliga — i kallmur. Några säkra förhistoriska fynd föreligga icke, åtminstone ej från Norden — det är här givetvis ej fråga om mer eller mindre grunda källor — men från medeltiden och nyare

¹ A. Haberlandt: Die Trinkwasserversorgung primitiver Völker. Ergänzungsheft nr 174 zu Petermanns Mitteilungen, Gotha 1921.

² Medd. av prof. Martin Olsson.

³ Årland Noreen: Fläskgraven på Läckö, Fornvännen 1929, sid. 162 f.

⁴ Haberlandt: a. a., sid. 27.

⁵ Ankermann i Globus XC 1906, sid. 484.

⁶ Feilberg: Dansk bondeliv, sid. 16, H. Zangenberg, som i brev till förf. meddelat värdefulla upplysningar och hänvisningar, Jens Kamp i Danmarks folkemindesaml. 1904—49 och Steen Steensen Blicher, Beskrivelse af Viborg amt, i Landhusholdnings-Selskabets Amtbeskrivelser 1839. Bind 6.

tidens alla århundraden äro de så mycket mer talrika. Från äldre medeltid må nämnas brunnar i Lunds domkyrkas krypta och i Dalby kyrka i Skåne. Från medeltiden härröra vidare runda stenskoningar i Uppsala domkyrka, Kalmar och Stockholms slott¹, Vreta Kloster² samt Glimmingehus³. Hos vår allmoge äro cylindriska stenbrunnar i kallmur icke okända i något landskap och vanliga åtminstone ända upp i nedre Norrland. »Kæmpestensbrønde» synas i Danmark vara mycket utbredda i landets alla delar, åtminstone sedan 1600-talets förra hälft⁴, men förekomma tydligen även under medeltiden. I Finland äro de ganska vanliga och ha sålunda påträffats bl. a. i följande borgar: Stenberg, Vankalinna i Lundo, Kusto, förborgen vid Haga i Janakkalu samt vidare i Nådendals kloster och kungsgården i Ulvsby⁵. Medeltida brunnar av samma art ha påträffats i Oslo och äro för övrigt ganska allmänna i Norge, men mest vid större gårdar. De äro ofta uppbyggda med ganska små stenar⁶.

I Europa utanför Norden är denna form nog den allmännaste. I Afrika tillhör den framförallt de nordligaste kustorterna. Den har tydligen sitt ursprung i antiken och hör även hemma i Egypten⁷. Även i främre Asien förekommer den⁸.

Det stora flertalet av våra yngre med eller utan fyrkantiga kar överbbyggda brunnar ha sådana runda schakt. Framförallt gäller detta djupare brunnar. Ofta byggdes de av kullersten och ibland i dubbla skikt, likt en skalmur med förkrympt mellanskikt. I brunnarnas underdel har man med en viss förkärlek nyttjat träskoning, i Lima, Dalarna, kallad »vattenkista». Detta är inget nytt påfund såsom framgår av Johan Fischerströms redogörelse i »Nya svenska economiska dictionnairen» (Stockholm 1781), där det heter: »En ny brunn bör från

¹ Medd. av prof. Martin Olsson. Den ena av dem i Stockholm är cylindrisk, den andra klockformig. De klock- eller päronformiga brunnarna förekomma även annars, exempelvis på Vadstenaslätten, och även utanför Sverige. Man möter dem till och med i främre Asien, jfr Haberlandt, a. a., sid. 36. En motsvarighet härtill i trä utgör den sid. 22 skildrade Mockfjärdsbrunnen.

² Medd. av intendent Erik Lundberg.

³ Sten Anjou: Köksavdelningen å Glimmingehus. Fornvännen 1926, sid. 151.

⁴ Medd. av H. Zangenberg, Lyngby.

⁵ Medd. av intendenten fil. dr C. A. Nordman, Helsingfors.

⁶ Medd. av arkitekten Halvor Vreim, Folkemuseet, Oslo.

⁷ Haberlandt, a. a., sid. 27—28. ⁸ Haberlandt, a. a., sid. 36.

början gräfwäs nog djup, om den i torraste sommar och hårdaste vinter skall hålla watten. Består botnen af blott sand är det så mycket tillförlitligare. Det förstår sig, at en brunn wid sidorna, från grunden ända up, bör byggas fast och god. Til timmerwerk underst är alltid bäst at nyttja ek eller al, äfwen ock furu, allenast kärnträd wäljes. Derpå lägges twänne stycken öfwer hwarannan 8 winkligt at rundningen kan uppmuras. Wid stensättningen läggas stenarne således, at hörnen inpassas och breda delen af stenen jämkas på sätt, at alt blir fast och ingen nedramling behöfwer fruktas. Af godt, wäl bränt tegel kunna brunnar äfwen byggas. Nyttjas allenast träwirke, blir endast det waraktigt, som kommer at ligga i watten, det andra åter måste inom 12 eller 15 år förnyas.» Sistnämnda uppgift är givetvis något överdriven. I varje fall måste de fem ovan beskrivna morabrunnarna vara äldre, men någon särskilt hög ålder ha de knappast. Med tegel murade brunnskoningar äro en sen företeelse i vårt land men i Danmark något vanligare och tidigare.

Innan vi övergå till att granska de paralleller, som i övrigt finnas till de ovan skildrade brunnarna och jämföra dem med viktigare andra former, torde det vara lämpligt att erinra om, att alla de här skildrade brunnarna äro relativt högt utbildade typer.

De äldsta brunnarna ha givetvis icke varit något annat än naturliga källor och enkla gropar utan någon konstgjord skoning alls, och av växlande form och storlek. Egentligen höra de vattenflöden och källor, där man icke grävt en grop för att nå en åder eller göra en behållare icke hit, men gränsen är vag, ty en källa eller en naturligt tillkommen grop kan ju utvidgas eller byggas in till ett slags brunn. Sådana källor äro de stenlagda gropar, motsvarande vad man nu på Gotland kallar en »brya», där watten under kämpagravarnas tid¹ bör ha samlats för gårdarnas behov. En enkel stensättning kring mynningen är ofta den enda utrustning, som allmogen i olika delar av Sverige kostat på de gamla källorna, fig. 8. I Danmark ha bönderna mycket ofta ända fram till vår tid hämtat sitt watten i enkla lergropar utan stensättning eller skoning av något slag². Dessa enkla vat-

¹ Oscar Almgren: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden. Uppsala 1923 Andra uppl., sid. 17.

² E. T. Kristensen i »Hedebogen», Jens Kamp i Dansk folkemindessamling 1904 —49, H. Zangenberg, Lyngby, i brev till förf.

Fig. 8. Källa. Resmo sn, Öland. Foto Anders Billow.

tengropar möta givetvis på de mest skilda ställen i gamla världen¹. Det är, när man kommit över detta stadium, som etnologen har anledning närmare analysera formerna, som till en början dock ofta äro ganska vaga.

En dylik primitiv men bearbetad brunnsform påträffades vid utgrävning av »offerkällan» vid Gödåker i Uppland². På ett djup av omkring 1 m. funnos här rester av en träkonstruktion, vilken enligt Ekholm bestod av »mellan vertikalt nedslagna pålar utspänt flätverk, vilket såvitt man kunde se av de starkt fragmentariska resterna, bildat en fyrkant. Under detta flätverk framgrävdes en delvis bibehållen stenram

¹ Haberlandt, a. a., flerstädes i Afrika och Asien.

² Gunnar Ekholm: Gravfältet vid Gödåker, Fornvännen 1925, sid. 335.

Fig. 9. Flätad brunsskoning. Kvarteret Klas, Västerås. Foto Västmanlands fornminnesförening.

av oval form.» Av vilken ålder denna brunsskoning var, lät sig dock icke exakt bestämma. Den har kanske varit besläktad med de dammar, som von Post analyserat och som funnos i en torvmosse vid Östra Vemmerlövs kyrka i Skåne. Han undersökte här två dammar, i vars orörda partier kunde iakttagas pålar, som stodo snett eller vertikalt nedkörda och som mest tycktes ha förekommit mot kanterna. En fyllning av stenar kunde också urskiljas. Möjligen har deras uppgift varit att skydda dammarnas kanter eller ock kunna de hava bildat någon slags inhägnad. De tolkas som offerdammar¹ och tillhörande bronsåldern². von Post hänvisar till den källa, som Frödin påträffat i

¹ Lennart von Post: Ett par offerdammar från Skånes bronsålder, Rig. 1919, sid. 170.

² Sannolikare är väl dock vikingatid, på grund av de fynd, som senare gjorts enl. benäget meddelande av amanuensen Karl Alfred Gustawsson.

Fig. 10. Trefaldighetskälla med laggad brunnskoning. Svanå bruk, Harakers sn, Västmanland. Foto N. Nygren.

Träskbyn i Dagsmosse vid Alvastra¹. Han fann här i och omkring själva källöppningen en pålning av intill armtjocka käppar samt i öppningen en mängd tätt nedlagda klapperstenar.

Givetvis ha dylika enkla skoningar haft en vid utbredning. Särskilt i Nordafrikas kust- och ökenområden synes man ha brukat inrama brunnarna med käppar och risfyllnader, som ibland övergått till verkligt flätverk, mer eller mindre besläktat med risflätning i husväggar och inhägnader². Det är riskabelt att söka sammanställa dessa och förut anförda väggpålningar med en så utbildad typ som följande, men åtminstone en principiell likhet förefinnes. På ett par ställen i

¹ Otto Frödin: En svensk pålbyggnad från stenåldern. Fornvännen 1910.

² Haberlandt, a. a., sid. 27 och 30.

Västerås har man, i möjligen medeltida kulturlager, påträffat av ris flätade korgliknande cylindrar, som sannolikt utgjort brunnsskoningar, fig. 9¹. Det kan här erinras om brunnar på Västjylland, vilka »var sat af fiskekasser». Flätverksbrunnarna i Västerås torde, liksom dylika funna i Oslo⁹ härröra från medeltiden och visa hur samma konstruktion kommer till användning i brunnar som i andra byggnadsverk. Härifrån är kanske steget ej så långt, som man skulle kunna tycka, till brunnsskoningar av i krets ställda pålar eller plankor. I det nordafrikanska ökenområdet förekomma ofta cylindriska brunnar med skoning av runda pålar eller av plankor, som äro glest ställda och tätade med bakom liggande ris och löv, ibland närmare sammanfogade². Skoning av »pålvirke» har förekommit i Värmland. Vid Hoya i Hannover ha framgrävts två stycken brunnsskoningar av i krets nedslagna plankor, tydligen från folkvandringstiden³. Tyvärr meddelas ej i fyndberättelsen hurudan sammanfogningen varit. Tydligt är emellertid, att det här är fråga om brunnar av i viss mån besläktad art med dem i Mora. Detta gäller också en del nutida rumänska brunnar¹⁰.

En del garverikar liksom åtminstone i Tyskland förekommande, i jorden nedsatta vida träcylindrar av nedslagna plankor för förvaring av gröda⁴ visa ibland härmed nära besläktade former utan att ett sammanhang dock är nödvändigt.

Mer än som en kuriositet måste man emellertid betrakta det förhållandet, att tunnor nyttjats till brunnsskoning. Sådana äro påträffade från medeltiden i Lunds svarta jord⁵, i Dragør på Amager⁶ och i Åbo⁷. Även i det nutida Danmark förekomma tunnor nyttjade på detta sätt. Ibland ställde man tre tjärtunnor på varandra för att få sko-

¹ Medd. av hr Nils Nygren, Västerås.

² Haberlandt, sid. 26—27, och där citerat rikhaltig litt.

³ H. Hahne: Bericht über Ausgrabungen bei Hoya i »Jahrbuch des Provinzialmuseums zu Hannover» 1908—1909, sid. 73.

⁴ Buschan: Europa, sid. 331, fig. 182. ⁵Karlin, a. a., sid. 18.

⁶ Nationalmuseets redögørelse for 2:den Afdelings Virksomhed siden 1892 (1908), sid. 77. Här var det tydligen silltunnor.

⁷ Hj. Appelgren: Det underjordiska Åbo, Finskt Museum 1901, sid. 61.

⁸ Karen Thuborg: Det gamle Harø øre. Danmarks Folkeminder N:o 36. utg. av Henrik Ussing, 1928, sid. 146.

⁹ Meddelande av arkitekt Gerhard Fischer, Oslo. ¹⁰ Tudor Pamfile: Industria Casniča la Români, 1910.

ning till en djup brunn. På samma sätt har den svenska allmogen in i sen tid begagnat samma metod och den förekommer även vid herrgårdar och bruk, såsom här avbildade brunn i parken vid Svanå i Västmanland visar, fig. 10. Kärlet är 120 cm. i diam. och 150 cm. djupt. Exempel på tunnholkar i källor eller brunnar hos bönder känner jag från t. ex. Uppland, Närke, Västmanland, Värmland och Dalsland ja sporadiskt i Småland, Sörmland, Ångermanland och Gotland. Märkligt nog kan det visas, att romarna i sina läger i Tyskland stundom också begagnat uttjänade vinfat, som de nedsatt till brunnsholkar¹.

Av ännu större betydelse är emellertid den form, som består av en urholkad trästam som skoning eller holk.

Vid en ombyggnad av hälsokällan i St. Moritz i Engadin i Schweiz påträffades en källomfattning, som efter fynden att döma bör dateras till bronsåldern². Här funnos två runda brunnsholkar, av urholkade lärkträstammar, något vidare nedtill än upptill. De voro kringbyggda av två fyrkantiga kar, det inre av hoplaxade plankor, det yttre i knuttimring. Mellanrummet var utfyllt med lera. Besläktat härmed är kanske det fynd — också från bronsåldern — som gjorts vid Panighina vid Bertinora i italienska provinsen Forlì. Vattnet måste här ha sprutat upp ur ett Brett träror, vilket hölls upprätt av omhjulkrar erinrande pinnar, utåt fästa i en krets av vertikala pålar³.

I byn Budsene på östra Møn har man påträffat en brunnsholk urholkad av en alstam. Den härrör från bronsålderns äldre del⁴. Av liknande slag och ålder är en annan dylik holk från Kirkesøby i Odense Amt⁵. En tredje dylik holk härrör från Vrejlev i nordligaste Jylland⁶. Även många medeltidsholkar av detta slag äro påträffade i Danmark. En som tillhört Dansk folkemuseum men blivit förstörd, är av bok. Den daterades till 1300-talets mitt och härrörde från Stege på Møn⁷. Museet i Kolding har flera holkbrunnar i behåll⁸. De torde

¹ Præhist. Zeitschrift II: 1910, sid. 95 och III 1911, sid. 366.

² J. Heierlie: Die bronzezeitliche Quellfassung von St. Moritz i Anzeiger für schweizerische Altertumskunde 1907, sid. 265 ff.

³ L. Pigorini: Uso delle aque salutari nell' età del bronzo, i Bull. d. paletnologia italiana XXXIV nr 9—12, 1908.

⁴ C. A. Nordman: Offerbrunnen från Budsene, Aarbøger for Nord. Oldk. og Hist. 1920 3:e Recke 10 Band, sid. 64 ff.

⁵ Nordman, a. a., sid. 79. ⁶ Medd. av H. Zangenberg, Lyngby.

⁷ Hugo Matthiessen: Det middelalderige Kolding, i Vejle Amts Aarbøger, 1 Halvbind 1929, sid. 33—35.

alla härröra från medeltiden och äro åtminstone i flertalet fall av ek. Slutligen har den urholkade stocken använts ganska mycket till brunsskoning även i nyare tid i Danmark, särskilt där det funnits skog¹. En dylik benämndes holk(e), holkebrønd, brøndehulke eller trunde².

Från folkvandringstiden äro tvenne holkbrunnar av ek påträffade vid Hoya i Hannover³. I en grop var här bland annat en holk av 1.25 i diameter av en urholkad ekstam nedsatt. På ett sätt, som erinrar om Panighinafyndet fanns här en radierande stödkonstruktion. Utomkring var en fyrkantig ramvägg av pålar⁴. Från Hallstatt- och La Tène-tid finnas cylindriska brunsschakt, i vilka man kan förmoda, att en rund träskoning — och möjligen av detta slag — funnits utan att något trä dock bevarats⁵. Sådana äro också påvisade i romerska läger i Tyskland, t. ex. Legionskastellet i Mainz⁶. Johannes Richter, som lämnat en översikt av förhistoriska brunnar i Tyskland⁷, ger följande kronologiska utvecklingsserie: 1: 4-kantiga brunnar, fodrade med trä: 100-talet. 2: runda, troligen blott nedgrävda träfat: 200-talet. 3: rundmurade cisterner: Konstantin den stores tid. Denna serie har ingen allmännare giltighet. Urholkade stammar nyttjas ännu i dag som brunsholkar, i Rumänien, i Karpaterna⁸ o. s. v. Vid grävningar i Lund ha brunnar av urholkade ekstammar påträffats. De dateras av Karlin⁹, som summariskt berört dem i knapphändiga grävningsberättelser, till äldre medeltid. Även i Mellansverige äro sådana fynd gjorda. Vid grundgrävning i Västerås i hörnet mellan

¹ Medd. av H. Zangenberg. Jfr också E. T. Kristensen: »Det jyske almuoliv» Tillägsbind III: 19. 1905.

² Jfr Molbecks, Kalkars och Feilbergs ordböcker.

³ H. Hahne: Bericht i »Jahrbuch des Provinzialmuseums zu Hannover» 1908—1909, sid 71—73.

⁴ Många andra exempel på brunsholkar omtalas i litt., så t. ex. hos Hahne, a. a., sid. 74, jfr också Zeitschrift f. Ethnologie 1885, sid. 505 och speciellt Correspondenzbl. d. deutsch. Gesellschaft. f. Anthrop. 1905, sid. 59.

⁵ Zeitschrift für Ethnologie 1919 IV—VI: 280, Præhist. Zeitschrift 1914: 6. Band: H 1—2.

⁶ Mainzer Zeitschrift VI: 1911, sid. 53 ff.

⁷ Johannes Richter: Zur vorgeschichtlichen Brunnenkunde. Mitt. der Anthr. Gesellschaft in Wien. LIII B, 1923, sid. 49 ff.

⁸ Gustaf Bolinder: Underliga folk i Europas midt sid. 250.

⁹ G. J:son Karlins grävningsberättelse, publicerad i A. B. Skånska Handelsbanken, Avdelningskontoret i Lund (festskrift) 1912, sid. 17.

Fig. 11. Brunnsskoning av en urholkad ekstam. Västerås. Foto Västmanlands fornminnesförening.

Smedjegatan och Vasagatan påträffades en urholkad ekstam, som troligen varit en brunn, och så djupt under gatunivån, att den med säkerhet är medeltida¹, fig. 11. Jag känner endast få belägg på dylika brunnsholkar i Sverige från nyare tid. På Värmlands Näs ha de dock funnits och i Västersjö mossen i Regna sn i Östergötland existerar ännu en »holk». Detta ord är ganska vanligt som benämning på enklare brunnar med rund eller fyrkantig träskoning, så åtminstone i Götaland. Sannolikt är det väl egentligen endast inom ekens utbredningsområde, som denna brunnsskoning haft större frekvens. Emellertid är den också ganska vanlig i Ryssland² liksom i Japan³. En, om ock ganska avlägsen motsvarighet,

¹ Medd. av hr Nils Nygren, Västerås.

² Medd. av prof. Zelenin, Leningrad, i brev till förf.

³ O. Fritze, i Globus LXIII nr 13, sid. 206.

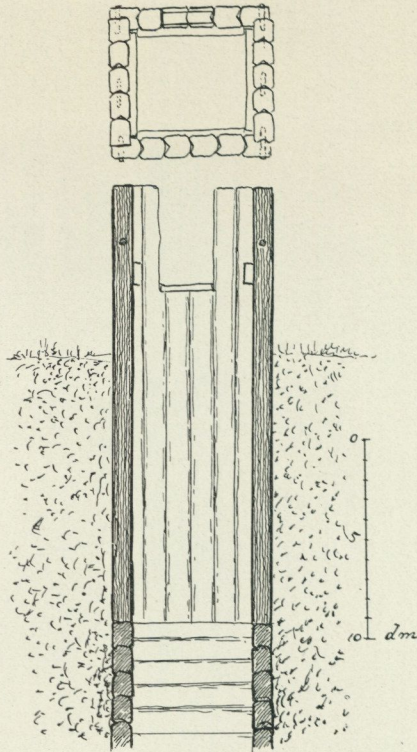

Fig. 12. Brunnsskoning. Prosgården, Västanbäcken, Mockfjärd, Dalarna. Plan och längdsektion. Uppmätning av O. Homman 1930.

ha vi kanske att se i de cisterner för regnvatten, som brukas i tyska Ostafrika, i Sydafrika, Oceanien och delvis i Kongo¹. Dessa består emellertid av naturligt bildade eller urholkade håligheter i stående trästammar ovan jord.

Den cylindriska formen är icke alldeles genomgående ens inom de runda brunnarnas område. En grop i form av en hel eller stympad kon med smalsidan nedåt är icke sällsynt under vare sig sten-, brons- eller järnåldern². Klock- eller päronformiga brunnar ha redan berörts i det föregående³.

¹ Haberlandt, a. a., sid. 32.

² Jfr R. Forrer: Bauernfarmen der Steinzeit von Achenheim und Stützheim im Elsass. Strassburg 1903, sid. 19. Vattengroparna på Jylland ha ofta denna form, samma form har professor Gudmund Hatt påträffat på Jylland från järnåldern.

³ Jfr ovan, sid. 8.

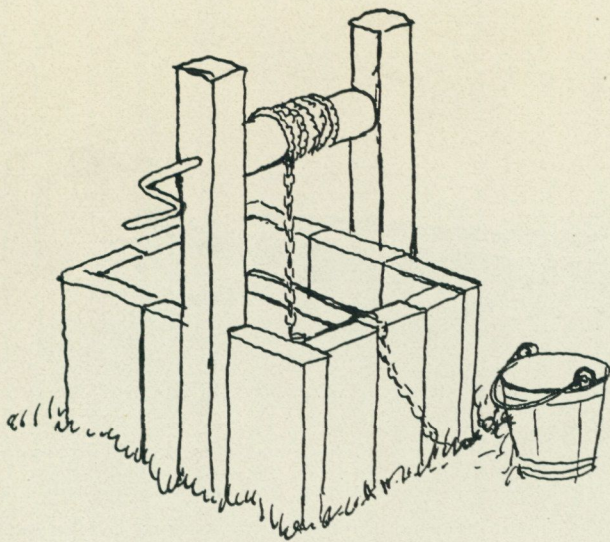

Fig. 13. Brunn. Orr-Lars' gård. Brötjärna by, Mockfjärds sn, Dalarna. Teckning av O. Homman 1930.

När brunsholkarna varit av trä ha de i vårt land liksom i Europa för övrigt oftast varit fyrkantiga.

Ett intressant exempel på en sådan brunn är den som av medarbetaren vid Nordiska museets etnologiska undersökning, Olle Homman, påträffats och uppmäts i gården Pros i Västanbäcken i Mockfjärd, Dalarna, fig. 12. Denna brunn, som nu är förstörd, var i nederdelen knuttimrad med utknutar och bestod i överdelen av hopdymlade, stående timmerstockar försedda med vinkelformigt drag, på visst sätt erinrande om spetsnåten i Mora. Konstruktionen utgör en övergångsform till denna och visar på ett slående sätt, hur olika och dock besläktade lösningar tillgripits ur den tekniska arsenal, som man besatt på olika orter för att klara samma problem, det att få en tät brunsholk. Likartade brunnar men av i fyrkant nedslagna plankor — med och utan nåt — kunna ännu påträffas i vårt land. En sådan från Brötjärna by i Mockfjärd visar fig. 13¹. Plankorna stöta stumt emot varandra. Av samma art är brunnen, fig. 14, från Östra Ryds socken i Östergötland². Även från Värmland och Dalsland har jag fått uppgift om

¹ Medd. av O. Homman.

² Samma form även känd från t. ex. Regna sn i Östergötland, Kumla sn, i Västmanland etc. samt från Norge.

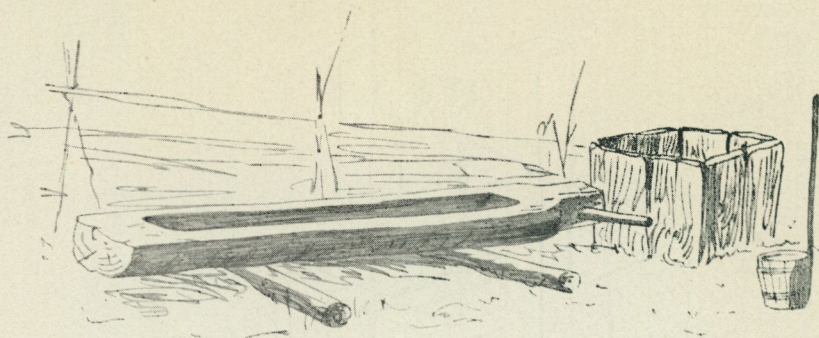

Fig. 14. Brunn med vattningsho vid landsvägen i Ö. Ryds sn, Östergötland.

denna typ¹. Dessutom ge förhistoriska tyska fynd exempel på 4-kantiga brunnar med stående virke. Liknande äro ännu i användning i Litauen. I nordafrikanska ökengebietet sägas dylika palissadbrunnar i fyrkant vara typiska³. I alla dessa fall saknas ramverk upptill, fastän anordningen i övrigt står på gränsen mellan palissad- och stavkonstruktion. Sistnämnda konstruktion i fullt utbildad gestalt synes alldeles saknas i de brunnar, som bevarats till vår tid. Ganska vanliga under nya tidens olika århundraden äro däremot av bräder eller plankor sammanspikade brunnar med ramslåar i övre öppningen. Sådana brunnar funnos i Sverige och utom vårt land åtminstone i Lettland.

De fyrkantiga brunnsholkarna eller infattningarna ha emellertid mycket ofta varit knuttimrade. Exempel på förhistoriska sådana äro St. Moritzbrunnens ytterkar i Schweiz⁴ (bronsåldern), vattencisternen vid Altenburg vid Niedenstein⁵ (La Tène-tid, blandform), brunnen vid Domschau nära Breslau⁶ (romersk kejsartid), en brunn vid Hoya i Hannover (folkvandringstid)⁷. I Sverige är inget knuttimrat brunnskar

¹ Medd. till E. U. (Etnologiska undersökningen) i februari 1931.

² Johannes Richter, a. a.

³ Haberlandt, a. a., sid: 27.

⁴ J. Heierlie, a. a.

⁵ J. Boehlau m. fl.: Die Ausgrabungen auf der Altenburg bei Niedenstein, i Zeitschrift d. Vereines d. hessischen Geschichte und Landeskunde, Neue Folge, Bd 33, sid. 33—34.

⁶ Johannes Richter, a. a.

⁷ H. Hahne, a. a., sid. 70—71.

Fig. 15. Knut-timrad brunnsskoning. Kvarteret Murmästaren 3, Hantverkaregatan 19, Stockholm. Foto Gösta Selling.

ännu funnet från förhistorisk tid. Däremot finnas sådana från medeltiden. Vid de grävningar, som 1910 företogs i Lund på den tomt, där Skånska handelsbanken nu reser sig, gjordes flera brunnfynd. Intendenten Karlin berättar härom:¹ »Av medeltidens äldre brunnstyp, den urholkade ekstocken, fanns endast en, medan den yngre medeltidstypen, den kvadratisk timrade, förekom tvenne gånger samt den nyare tidens runda, stensatta brunn en gång i förbindelse med den vattenledning (kopplade utborrade furustammar), som på 1500-talet anlades i Lund. Endast en av brunnarna fingo vi tillfälle att grundligt undersöka, nämligen den som fanns i den ovan beskrivna nedgrävningen. Denna timrade brunn, som till ett djup av 5 mtr sträckte sig under den andra på

¹ Karlins anförda berättelse i A. B. Skånska Handelsbanken, sid. 17.

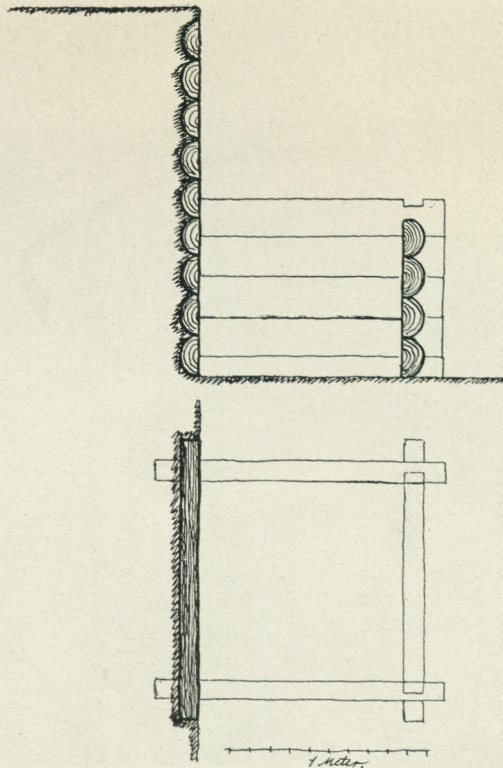

Fig. 16. Brunnsskoning. Plan och sektion. Kvarteret Murmästaren 3, Hantverkargatan 19, Stockholm. Uppmätning 1922 genom Samfundet S:t Erik.

1600-talet gjorda stensättningen, vid vilken tid den blivit igenfylld, innehöll — — — fynd, vilkas äldsta typer, liksom de övriga ganska sparsamma äldre fynden, bestämdes dess tillkomst till 1300-talet.» Denna kronologiska serie¹ får givetvis icke heller den ges en allmän giltighet. Såsom ovan påvisats har man ju mycket äldre knuttimrade brunnar på kontinenten. I Västerås ha flera knuttimrade brunnar framgrävts², av vilka åtminstone en synes vara från medeltiden. I Åbo i Finland ha flera dylika brunnar påträffats³, och på samma sätt i Norge, nämligen i Oslo⁴.

¹ I Kulturhistoriska Museets i Lund vägledning 1918, sid. 36 upprepar Karlin denna typologi och sid. 32 omtalar han ännu en dylik brunn funnen vid Svanegatan.

² Medd. av N. Nygren, Västerås.

³ Appelpgren i Finskt Museum 1901, sid. 59 och 61.

⁴ Medd. av amanuens H. Vreim, Oslo och arkitekt Gerhard Fischer, Oslo.

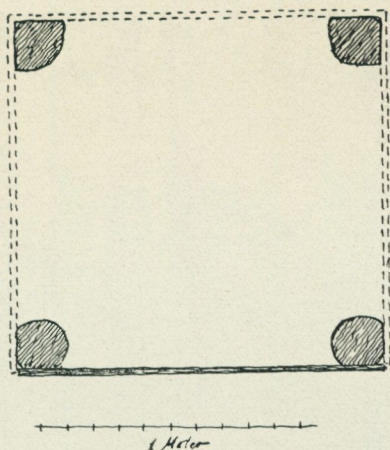

Fig. 17. Brunnskoning. Sektion. Kvarteret Murmästaren 3, Garvaregatan 6, Stockholm. Uppmätt genom Samfundet St Erik 1922.

I Stockholm ha genom Skönhetsrådet och Samfundet St. Erik många brunnar med helt knuttimrade holkar framgrävts eller studerats i samband med rivningar och husbyggnader,¹ fig. 15—16. I själva verket synes denna konstruktion ha varit den vanligaste, om man bortser från stenbrunnar. Alla dessa Stockholmsfynd tillhöra nyare tiden, oftast 1600- och 1700-talen. Intet av dem är medeltida.

De knuttimrade brunnsholkarna ha på många ställen bibehållits i bondgårdarna ända fram till nutiden. Någon systematisk undersökning därav är visserligen ännu icke färdig, men tydligt är, att de kvarleva om också starkt tillbakaträngda i alla svenska landskap. Ibland äro de helt, ofta blott delvis timrade. Formen är normalt fyrkantig, åtminstone i Närke och Uppland dock även fem- eller sexkantig. Konstruktivt sett är det enkla laduknutar, ibland laxknut. Den av Fischerström 1781 omtalade metoden (jämför ovan) att göra underdelen i timmer, överdelen i sten är alljämt bruklig i många bygder. Från Mockfjärd i Dalarna omtalar en meddelare till Nordiska museets etnologiska undersökning knuttimrade brunnar, som nästan erinra om de ovan omtalade klockformiga brunnarna. De ha en vidare nederdel i form av en

¹ Medd. av prof. Martin Olsson, amanuensen Tord Olsson Nordberg och amanuensen Gösta Selling.

Fig. 18. Brunnskar av öländsk kalksten. Björklycke, Kristianopels sn, Blekinge
Foto Sigfrid Svensson 1924.

stympad pyramid och i övre partiet fyrkantig skoning, allt knuttimrat. Från några bygder, bl. a. Ångermanland och Värmland har jag den uppgiften, att man byggde och grävde sina brunnar på en gång. Man gjorde en grop och nedsatte i den en meterhög, knuttimrad kista. Därefter grävde man vidare och i den mån kistan då sjönk, påbyggdes den varv efter varv upptill. På så sätt skyddades de i brunnen arbetande från ras. I åtskilliga landskap uppges, att man använde sig av timrad skoning på sandig jord men annars av sten. I Norge äro primitivt knuttimrade skoningar ganska allmänt i bruk¹. Stockarna äro runda eller flatbilade. I Finland² är också den knutade skoningen

¹ Medd. av amanuens H. Vreim, Oslo.

² Medd. av intendenten C. A. Nordman, Helsingfors.

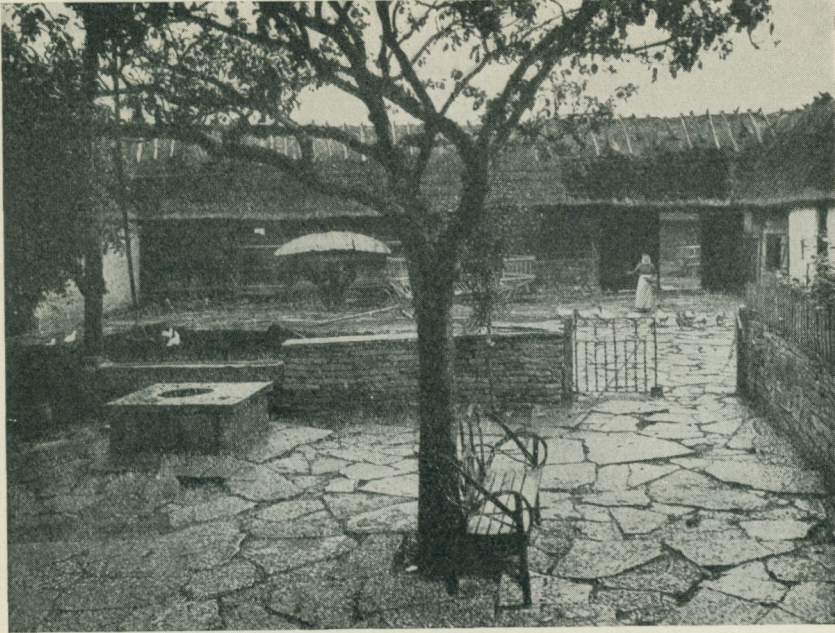

Fig. 19. Gårdsinteriör med brunnskar av kalksten. Trib erga by, Hulterstads sn, Öland. Foto 1906.

mycket bibehållen och på samma sätt i Ryssland¹. Från Novgorodtrakten känner man förövrigt en knuttimrad vikingatidsbrunn². Slaverna i Mellaneuropa ha även detta slags brunnskoning fastän oftare i laxknut³, en konstruktion, som hos oss omväxlar med utknut. Även i Lettland är den knuttimrade skoningen vanlig⁴.

Det är givetvis egentligen inom det nuvarande utbredningsområdet för knuttimrade hus, det vill säga Nord- och Östeuropa, som denna konstruktion egentligen spelar någon roll för brunnsbygge.

Den s. k. Odins brunn vid Gamla Uppsala, som 1912 utgrävdes av Martin Olsson⁵, var i olikhet mot alla här förut beskrivna brunnsbolkar

¹ Medd. av prof. Zelenin, Leningrad.

² Ture Arne: *Det stora Svitjod*. Stockholm 1917, sid. 1 ff.

³ Jfr t. ex. Georg Kyrle: *Siedlungs- und volkskundliches aus dem wolhynischen Poljesie*, i *Mitt. der Anthr. Ges. i Wien* XXXVIII, sid. 124.

⁴ Enligt undersökningsmaterial i Kulturminnesförvaltningens i Riga arkiv.

⁵ Martin Olsson: *En forntida brunn vid Gamla Uppsala*, i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* XXVIII, 1912, sid. 307 ff.

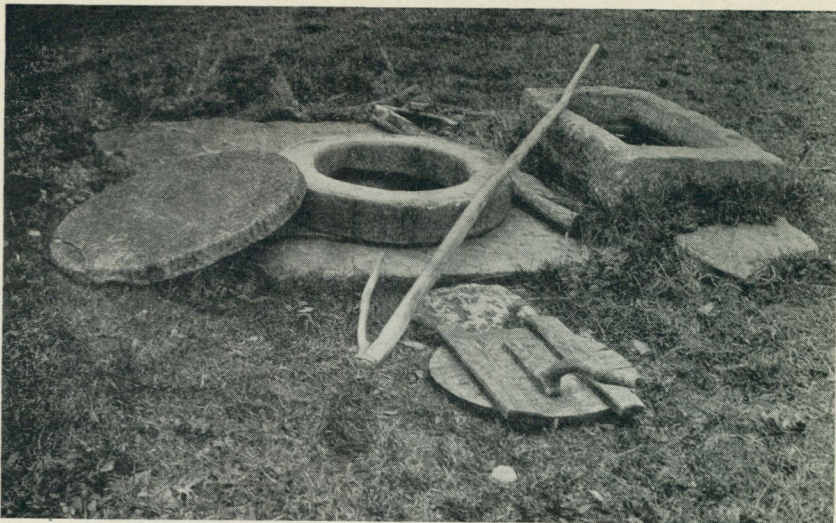

Fig. 20. Fågårdsbrunn med kar, lock och vattenho av sandsten samt sommarslock av trä och brunnskrok. Vestberga, Högvier, Vamlingbo sn, Gotland.
Foto byundersökn.-exp. 1926.

utförd i skiftesverk och bestod av 4 hörnstolpar av ek med långsgående rännor eller spår och däri ibalkade fyllnader av horisontella plankor av ek eller runda stockar av fur. Något fynd, som kunde lämna uppgift om brunnens ålder, gjordes icke, men det synes icke vara omöjligt, att Martin Olssons gissning är riktig, att den är svearnas gamla offerbrunn och att den således härrör från järnåldern.¹

Samma brunnskonstruktion som i Gamla Uppsala med skiftesverk har man även påträffat i Vreta kloster² (1200-talets början och Söderköping³ (troligen 1400-talet) samt i Lund³ (medeltiden).

I Danmark äro åtskilliga medeltida skiftesverksbrunnar framgrävda. I Kolding har man funnit 3 stycken med hörnstolpar av ek⁴ och fyllningar av bok- och ekplankor. Dylika »bullede eller bollede brøn-

¹ Vid Gamla Uppsala har man påträffat i allo tre brunnar, av vilka dock endast en haft sådan skoning, som här beskrivits. De båda andra äro »av naturen danade, skålformiga insänkningar i platåytan, klädda av ett vattentätt lerlager», Sune Lindqvist, Hednatemplet i Uppsala, Fornvännen 1923, sid. 116.

² Medd. av intendenten Erik Lundberg.

³ Medd. av amanuensen Gotthard Gustafson.

⁴ Hugo Matthiessen, a. a., 1929, sid. 33.

Fig. 21. Fägård med brunn med brunnskrok. Storegården, Raekeby sn, Västergötland. Foto byunders. 1918.

de» omtalas också på flera ställen på Jylland,¹ ehuru det icke är fullt klart, vilken roll de spelat hos bönderna i senare tid eller hur konstruktionen varit i detalj². I Oslo ha också medeltida skiftesverksbrunnar uppdagats³. De äro även kända från förhistorisk tid på kontinenten⁴. Vattencisternerna vid Altenburg i Niedenstein⁵ voro delvis uppförda i skiftesverk och dateras till la Tène-tid.

Vilken förekomst de ha eller haft hos svensk allmoge under nyare tid är ännu icke utrett. Får man döma av karen ovan jord ha de icke varit alldeles sällsynta i Sydsverige (Öland, Skåne etc.).

En yngre form påträffas ibland vid grävningar i Stockholm men har också motsvarigheter i våra bondgårdar. Holken består där av fyra hörnstolpar med utanpå spikade bräder, fig. 17. I Västerås har en

¹ Steen Steensen Blicher, a. a., sid. 33 samt Kristensen, Det jyske allmueliv III: 42.

² Medd. av arkitekt H. Zangenberg, Lyngby.

³ Medd. av amanuensen, arkitekt H. Vreim, Oslo.

⁴ Jfr Richter, a. a.

⁵ J. Bochlau, a. a., i Zeitschrift des Vereins für hess. Geschichte N. F. 33, sid. 29.

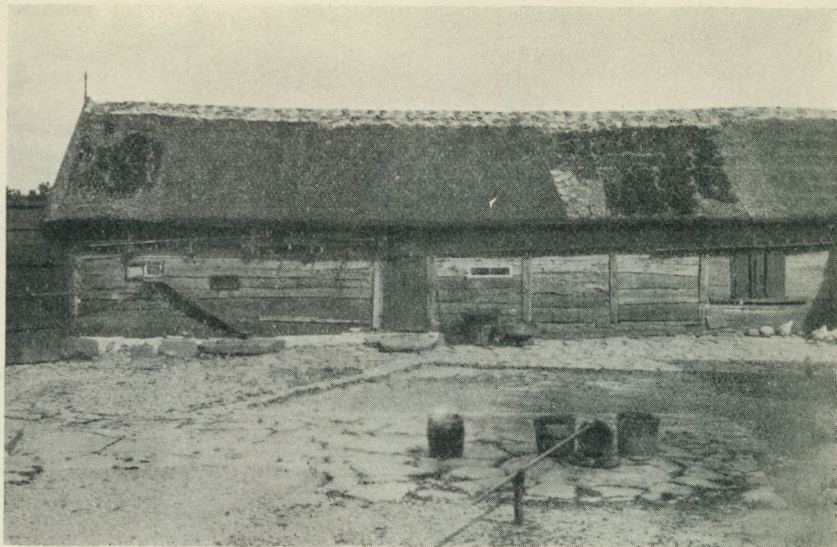

Fig. 22. Brunn med öskar. Gården Högen, Örmanäs, Örmevalla sn, Halland.
Foto byunders. 1918.

annan variant härav funnits i vilken bräderna äro spikade på hörnstolparnas insida. I Bohuslän och i Ale härad i Västergötland har man slutligen också begagnat fyrkantiga brunnskoningar av plana stenhällar.

Flertalet nu existerande brunnskar¹ hos den svenska allmogen äro låga och breda och bestå blott av en broläggning på en syllbädd. I detta brokar är ett runt eller oftare fyrkantigt hål, vanligen med en ram omkring. Brokaret är avsett att trampa på och att skydda brunnen från vattnets återrinnande och ibland också för köld. De äldre karen ha oftast varit högre, men dessa möter man numera mest i degenererade och helt enkelt sammanspikade lådor. I Nordsverige² äro brunnskaren gärna högt upptimrade och bilda underlag, vartill ofta en

¹ Benämningen brunnskar på den ovan jord befintliga överbyggnaden på en brunn är belagd åtminstone sedan 1658 (Sv. Ak. ordbok). Redan 1589 omnämnes timrat överbygge på en källa vid Liljestad i östra Östergötland. I Dalarna, Nedansiljan, heter det i stället »sprund», tydligen ursprungligen hålet.

² Höga timrade brunnskar över jord äro vanliga i både Finland och Ryssland, ja möta ända nere i Bulgarien.

Fig. 23. Brunn med öskar i form av genomborrade stäva. Floda sn, Dalarna.
Foto O. B-s. 1915.

trappa eller steg för, fig. 28. De kunna vara fyllda eller klädda med isolerande torv och jord omkring själva brunnskaret. Samtidigt tjäna de till att kliva upp och stå på, när man skall hälla vatten i de rännor, som föra in till fähusen. Då är höjden betingad av, att man måste ha fallhöjd för vattnet. I Sydsverige, särskilt i Skåne och Blekinge, är brunnen ofta överbyggd med ett litet hus. På Gotland, Öland, i Blekinge och Halland finnas fyrkantiga brunnskar av sten. De östblekingska och öländska bilda en egen grupp med altarliknande uppbyggnader av ölandssten, fig. 18—19. Brunnen täckes då av en sten-skiva, som ej sällan har ett runt hål. Det finnes också exempel på, att det runda brunnsålet direkt öppnar sig i en av flisorna i gårdens stensläggning, fig. 19, eller att ett plant brokar är av sten. Runda kar av sten äro också kända. Fig. 20 visar ett från Vamlingbo socken på Gotland. Här nyttjades lock av trä om sommaren och av sten om vintern. Bredvid står en fyrkantig vattenho. Allt detta är utfört i sandsten, ett material, vari Sydgotland alltid briljerat. Vad brunnslocket beträffar, får detta ej sällan en särskild utformning. Oftast är det löst och då mest försett med ett handtag i form av en upprättstående pinne,

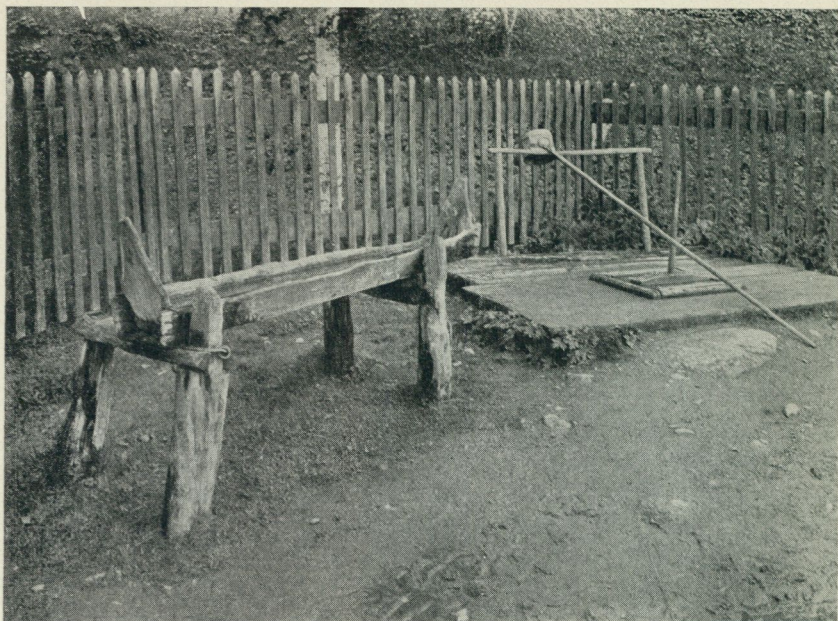

Fig. 24. Brunn med öskar och vattenho. Gärdebyn, Rättvik, Dalarna.
Foto byunders. 1926.

men så snart anordningen fått en mera utbildad form användes gångjärn, antingen med trätappar eller av järn. Handtaget växer i vissa fall, såsom t. ex. ibland i Västergötland, ut till en stolpe, som tjänar som stöd, då locket är uppfällt, fig. 21. Hålet i brokaret är oftast fyrkantigt, men icke sällan runt och även locket kan vara runt. På vissa ställen i nedre Sverige har man, då det varit ont om vatten, tillfälligtvis haft lås för sina brunnar.

Den från Gotland omtalade stenhon har i andra delar av landet sin motsvarighet i trähoar, ofta långa, fyrkantiga, urholkade ur stora trästammar och ibland upplyfta på högt underlag, fig. 21. De äro avsedda för vattning av kreaturen. Hoar, sammansatta av plankor eller bräder, finnas givetvis också. Ofta har man i de svenska bondgårdarna haft särskilda brunnar för människor och djur. Det är vid de sistnämnda som hoarna egentligen höra hemma. Det kan vidare — ehuru på visst sätt utanför ämnet — erinras om de vattningshoar, som i övre Sveriges bergstrakter alltsomoftast finnas uppsatta vid vägarna

och till vilka det ymnigt flödande vattnet ledes genom rännor från käll- och bergbäckar.

I samband med brunnarna äga upphämningsanordningarna sitt stora intresse. En kort — och ännu helt preliminär — översikt av dessa må därför här lämnas. Där vattnet i brunnen icke kan nås med handen krävas extra anordningar för att komma åt detsamma. Ett av de enklaste redskapen utöver det ständigt återkommande ämbaret, är en stång med en krok i ena änden, varmed ämbaret kan sänkas och lyftas för hand, fig. 20—21. Sådana krokar (benämnda brunns- eller källkrok eller -hake) känner jag bl. a. från Skåne, Småland, Östergötland, Västergötland, Gotland, Uppland, Västmanland, Gästrikland, Jämtland, Dalarna, Finland, Norge, Danmark, Balticum. I Skåne och Danmark är själva kroken gärna av järn. Ännu enklare och säkerligen ålderdomligare är att nyttja ett rep eller en kedja med en krok, såsom brukats i Skåne, i Danmark och på Pyreneiska halvön, i Italien,¹ i Nordafrika² och i Främre Asien³. Det har också — särskilt vid källor och där brunnarna ej voro så djupa — brukats stora, långskaftade skopor, antingen med skaftet i vertikal led rätt upp från ämbaret, byttan eller stävan, exempelvis i Halland, fig. 22, Västergötland, Dalsland, Östergötland och Finland, eller med skaftet i horisontell led rätt ut ifrån ämbaret (exempel från Söderköping). En primitiv och ålderdomlig anordning förekommer i Dalarna både i byar och fåbodar, fig. 23, — ibland kallas öska eller öskho. Väggarna i en stäva eller ett ämbar har där genomstungits med en stång och det hela kan då tjäna som skopa med skaft. Denna typ tillhör övre Sverige men tyckes ej vara påvisbar söder om Dalsland—Uppland. Bland hithörande benämningar kan erinras om det västsvenska källa (källekälla i Väse härad i Värmland) och öskopp i övre Svealand och öskar i Jämtland. Typen förekommer också i Ostbalticum⁴. En yngre utveckling härav är då ett skaft fäst med järnbeslag givits samma ställning, varpå jag känner exempel från Rättvik, fig. 24.

¹ Wilhelm Giese: Über portugiesische Brunnen. Wörter und Sachen XI, sid. 65 ff.

² Haberlandt, a. a., sid. 30 och där cit. litt.

³ Haberlandt, a. a., sid. 36. Den i Afrika och Orienten använda metoden att klättra ned i brunnen för att hämta vatten är ej känd i Norden.

⁴ Jfr också Bielenstein: Holzbauten der Letten I, sid. 161.

Fig. 25. Brunn med stolpvind. Kolstrarps by, Häglinge sn, Skåne (Krist. län).
Foto Axel Nilsson 1897.

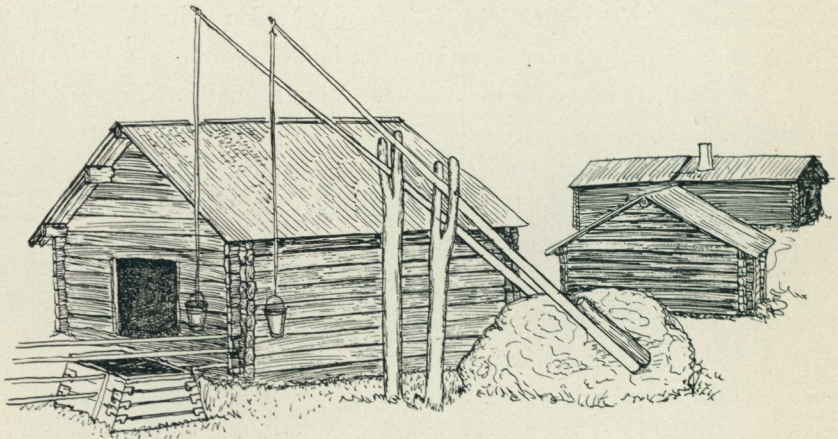

Fig. 26. Brunn med två stolpvindar. Tillhör Pell Olles och Hanses Olles, Brötjärna by, Mockfjärds sn, Dalarna. Teckning av O. Homman, byunders. 1926.

Fig. 27. Brunn med stolpvind. Haddarp, Lönneberga sn, Småland (Kalmar län).
Foto A. Nilsson 1904.

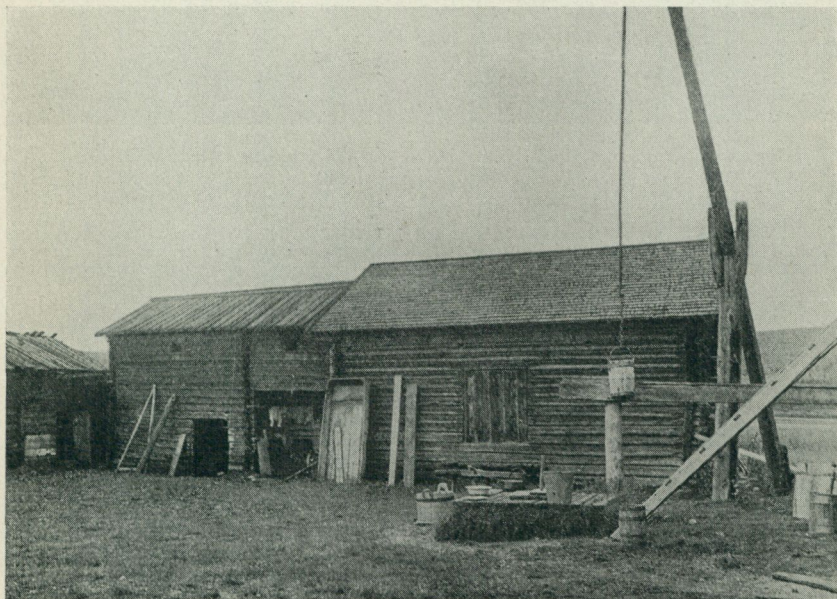

Fig. 28. Brunn med risklädning runt karet samt stolpvind. Linsälls kyrkby, Härjedalen. S. Exn foto, byunders. 1917.

Fig. 29. Brunn med stolpvind. Matsgården, Östbjörka, Rättvik, Dalarna.
Foto byunders. 1926.

Från dylika manuella anordningar har man emellertid gått vidare till mekaniska, vilka givetvis framförallt behövdes, där brunnen var djup. Den mest utbredda och ålderdomligaste är efter allt att döma *stolpvinden*, fig. 25—30. Den består av en vertikal, i marken nedkörd eller stöttad påle, i vars övre del är fäst en rörlig hävstång med en i ena ändan hängande lång stake eller sammankopplade käppar med krok nedtill. Hävstången kan balanseras ned och upp och med hjälp därav nedsänkes eller lyftes vattenämbaret upp ur brunnen. Denna anordning har en mängd olika namn i skilda bygder. Exempel på sådana benämningar äro i Dalarna vind (vanligt) eller »winstopa» (vindstolpe) (Mora), stolpvinda (Ål), »brunnsvind» (Venjan, Lima), »windbrunn» (Älvdalen), »vinnbrunn» (Transtrand) o. s. v. Häv-

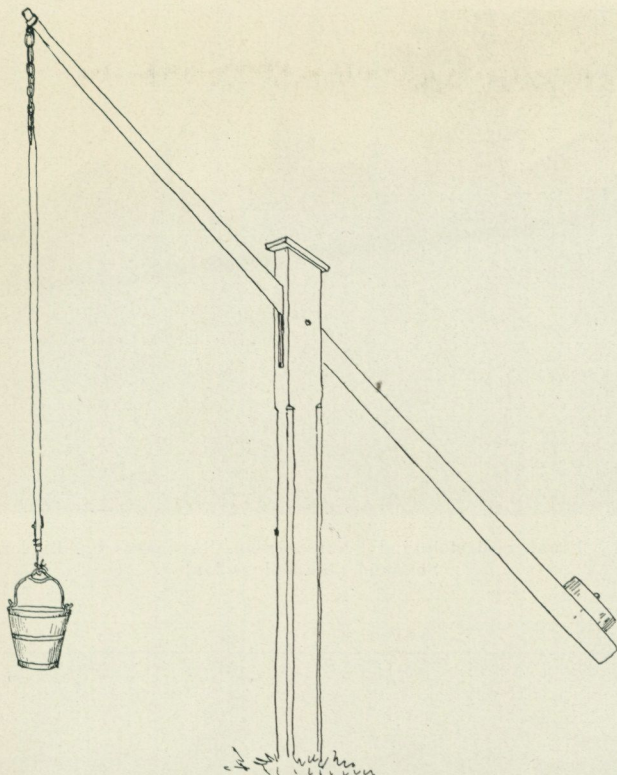

Fig. 30. Stolpvind med ämbar. Forsen, Björbo, Floda sn, Dalarna.
Teckning av O. Homman, byunders. 1926.

stängen kallas ibland vindskida (Lima), »brunnskeide» (Ore), »hinkskid» (Ore), »ynkstång» (Ål) eller »vindstång». Den vertikala lyftstången kallas också ibland »vindstång», ett ord, som i Jämtland även betecknar hela inrättningen. Benämningen vind har direkt motsvarighet i medeltidstyskan.¹ Brunnsvind — med diverse lokala ombildningar — är alltifrån Sydsmåland och upp i nordvästra Uppland ganska vanlig term. I andra landskap möter man sådana termer som »hinkflöjel» (i Västerbotten, Bureå, Skellefteå), »hink»² (enligt Rietz

¹ haustra-wazerwinda. Jfr Stephani Älteste deutsche wohnbau II sid. 111 och Essenwein Kulturhist. Bilderatlas.

² Benämningen hink eller ink gick så småningom över på ämbaret. Besläktat härmed är det tyska »hinken» = halta. Denna innebörd är betecknande för den sneda
15—301193. Fataburen.

Fig. 31. Brunn med stolpvind. Norregården, Råssmarks by, Linderås' sn, Småland (Jönköpings län).

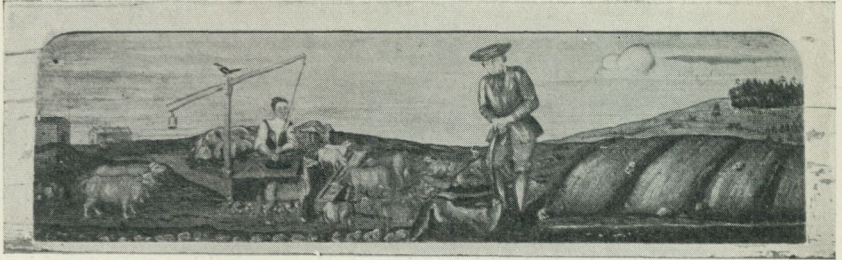

Fig. 32. Tavla med brunn med stolpvind. Ursprungligen från Ollesbod, Hovs sn, Västergötland (Älvsborgs län). Upplandsmuseet i Uppsala.

nästan allmänt), »hinkemärr», »hinkstolpe», »hinkstång» (flerstädes), »ink» (Östergötland, Västergötland, Södermanland), »våg» eller »brunnsvåg» (västra Sverige), »källvåg» eller »vinsch» (Östergötland), »vågstolpe» (Västergötland), »vågt» eller »vägt» (västra Sverige), brunnsvikt i Blekinge samt »bronn-» eller »brännljung» (Skåne) och brunnstrana i Ovansjö i Gästrikland. Dessa stickprov visa icke

stolpvinden. I en del dialekter föll vidare h bort. Ordet anses i Hellquists Svensk etymologisk ordbok dunkelt och förklaras ej heller av Falk och Torp. Delvis i motsats härtill se Sv. Ak. Ordbok under brunns hink = 1) brunnsämbar, 2) brunnsvängel (ovanlig). En vanlig hinktyp och anordning för dess fästade framgår av fig. 43.

Fig. 33. Brunn med stolpvind. Bruksvallarna, Tännäs sn, Härjedalen.
Foto byunders. 1920.

blott den dialektala förbistringen¹ utan antyda också att stolpvinden är vitt utbredd i vårt land. Den förekommer i alla landskap, men är numera i de centralare bygderna starkt stadd på retur. Den förekommer också i de övriga nordiska länderna — således även i Norge, Danmark och Finland och möter ganska allmänt i Ostbalticum², i Ryssland³, i Polen⁴ och delvis också i Tyskland⁵. Även i Mellan- och Sydeuropa hör den hemma. Den är sålunda ganska vanlig på Pyre-

¹ Ordet brunsvind synes tidigast vara belagt 1638. Svenska Akademiens ordbok lanserar som rikspråksord det något tyskfärgade brunsvängel, som ej torde vara belagt i svenskan förrän på 1800-talet. I fornsvenskan förekommer termen brwnstangh, som kanske avser hängstängen, men i varje fall torde vara ett medeltida belägg på stolpvind. I danskan nyttjas nu ofta termen »brønde vipp», i norskan »vippe-stang». Haqvin Spegel använde år 1712 termen brunsvipp.

² Egna iakttagelser; jfr också Bielenstein: Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten.

³ D. Zelenin: Ostslavische Volkskunde 1927, sid. 253.

⁴ A. Schultz: Ethnographische Bilderatlas von Polen, Beiträge zur polnischen Landeskunde B. 5, sid. 141, 57, 63, Buschan, Europa, sid. 65.

⁵ Fritz Krüger: Die Nordwestiberische Volkskultur, Wörter und Sachen, Band X, sid. 98 ff.

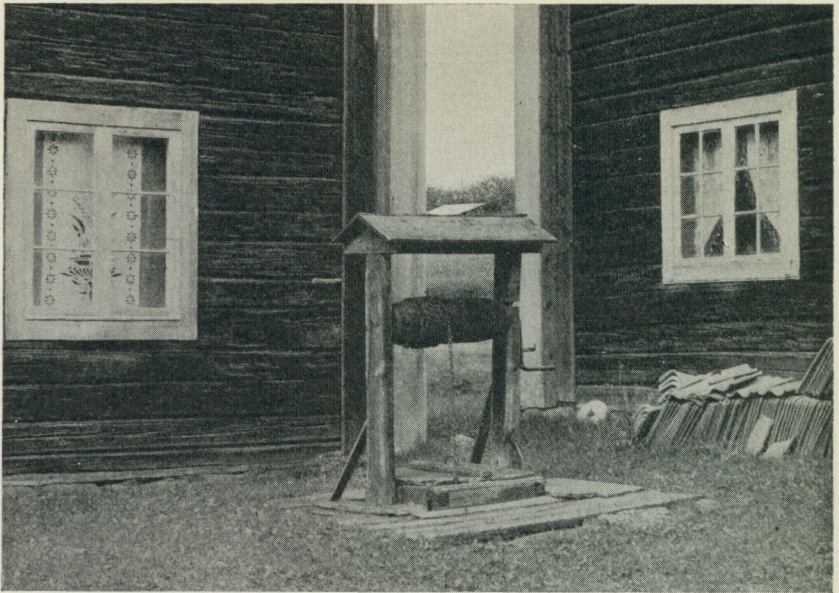

Fig. 34. Brunn med vindspel. Björk Anders gård, Ovanmyra, Boda, Dalarna.
Foto byunders. 1926.

neiska halvön,¹ särskilt i dess norra delar och förekommer i Frankrike, i Tjeckoslovakien, i Jugoslavien², i Rumänien³, i Bulgarien⁴, i Albanien⁵ o. s. v. Man träffar den även i någon mån söder om Medelhavet⁵ och icke minst i Egypten och är ej heller obekant i främre Asien⁶. Ända bort i Kina har den hemvist⁶. Med en sådan utbredning kan man vänta, att den skall ha förekommit under antiken och detta är också fallet. Den var sålunda känd för romarna.¹ Man har svårt att icke i stolpvindens vertikala lyftstång se en motsvarighet

¹ Wilhelm Giese, a. a.

² Grothe: *Durch Albanien und Montenegro* 1913, sid. 158, Nopesa: Albanien, sid. 27.

³ Jänecke: *Das rumänische Bauern- und Bojarenhaus*. Pannfle a. a.

⁴ *Bulletin du Musée national d'ethnographie de Sofia*, 1925, sid. 94.

⁵ Krüger, a. a., sid. 99., Laoust, *Mots et choses berbères*, sid. 437, Giese, a. a.

⁶ O. Franke: *Keng tshi t'u, Ackerbau und Seidengewinnung in China*, Hamburg 1913, Tafel XXXVII.

⁷ Daremberg-Saglio: *Dict. des ant. grecques et romaines*, sid. 1468, Müllinen: *Beitrag zur Kenntnis des Karmels*, Leipzig 1908, sid. 39.

Fig. 35. Brunn med vindspel och överbyggnad. Svenska Broöns gästgivargård, Söderåkra sn, S. Möre hd, Småland. S. Exn foto 1914.

till den förut omnämnda brunnskroken, som möjligen också är att betrakta som stolpvindens föregångare.

Konstruktionen är ej överallt i detalj lika. I Sverige, där stolpvinden tillhör alla landskap och är litterärt påvisbar sedan medeltiden, förekomma följande anordningar:

A. Stolpen består av en upptill tvågrenad trästam, i vars klyka hävstången är fäst med en dubb, fig. 25—26. Denna form finns i hela Sverige, och brukas överallt, där för ändamålet lämpliga trädstammar varit tillfinnandes. En specialform, typisk för Sydsverige, har ett slags huvud upptill, vari är nedskuren en rätvinklig klyka. Denna geometriska ombildning motsvaras i Mellansverige och sporadiskt i Nordsverige av en helt regelbunden form: en jämntjock påle med en

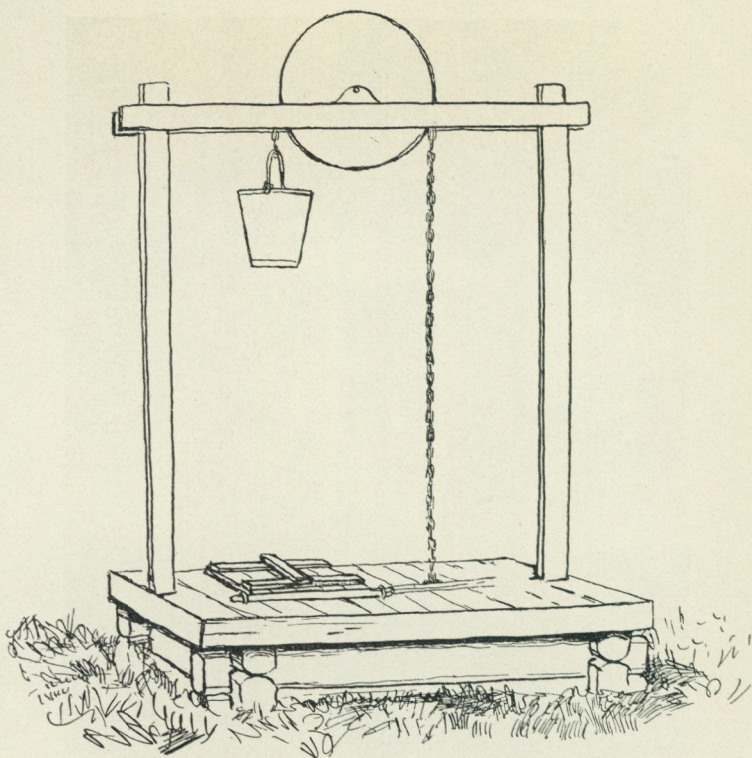

Fig. 36. Brunn med hisshjul. Kusmarks by, Skellefteå sn, Västerbotten. Byunders. 1917.

vertikalt nedskuren klyka, fig. 27. Ofta är ena grenen i klykan en artificiell tillsats, fig. 28, och ibland gäller detta båda.

B. I Västerbotten och Norrbotten förekommer det ibland, att stolpen är sammansatt av två, snedställda, stundom parallella, med varandra förbundna pålar. Ibland är det endast fråga om oerhört långa grenar, nedtill förenade, vilken form även finns i Finland.

C. Pålen kan vara genomborrad med ett långt fyrkantigt hål, varigenom stängen är trädd, fig. 29—30. Detta förekommer huvudsakligen i Norrbotten och Västerbotten och hänger väl ihop med, att samma typ också är känd i Finland¹ och Ostbalticum². Emellertid är

¹ Jfr t. ex. beträffande Mellan-Finland Albert Hämäläinen: Keski-Suomen Kansanrakennukset, Helsingfors 1930, fig. 110 och 113 samt bilder i Finlands Nationalmuseums arkiv.

² Jfr Bielenstein, a. a., I, sid. 162.

Fig. 37. Brunn med vindspel och hisshjul. Jofs Eriks gård, Landboby, Venjan, Dalarna. Foto byunders. 1926.

den icke heller ovanlig i Dalarna (exempelvis i Rättvik, Leksand och Floda). Samma form är i Norr- och Västerbotten ibland nyttjad även där stolpen är dubbel.

D. Hävstången är anbragt vid ena sidan av stolpen, fig. 31. Denna form, som ej är sällsynt i Finland och Ostbalticum (i Memelområdet ofta med ett slags järnbygel, genom vilken stängen är träd), är tydligen av yngre ursprung och mest känd från Småland, Västergötland, Uppland och Härjedalen, således i Mellan- och Västsverige.

E. Hävstången kan också vara fäst på en husvägg. Ett sådant fall visar Oktorpsgården på Skansen. Det är ett sydvästsvenskt drag.

I Sverige har man i allmänhet avpassat hävstångens vikt så att grovåndans egen tyngd kunnat med litet hjälp av handen väga upp vat-

Fig. 38. Brunn med träpump. Gränsen mellan Hälsingland och Medelpad.

tenhinken. Dock har man ibland satt till en träklump. Mindre vanligt är i Sverige att hänga upp en vikt eller sten i tjockändan. Det förekommer mest i Sydsverige men äldre bilder antyda, att det förr varit mera allmänt, fig. 32. I Dalarna har man ibland en slipsten, fig. 30. Att såsom i Lettland och Litauen hänga upp kuriösa tyngder i form av vagnshjul, sandsäckar eller annat lösöre är ej typiskt för Sverige. För att den tunga ändan av stängen ej skall sjunka ned i marken har man hos oss — mest norrut — liksom i Balticum och Ryssland ibland en balk eller bock till underlag, fig. 33.

Man har emellertid icke stannat vid den mekaniska förbättring, som stolpvinden representerar. Johan Fischerström påstår 1781:¹

¹ Johan Fischerström, a. a.

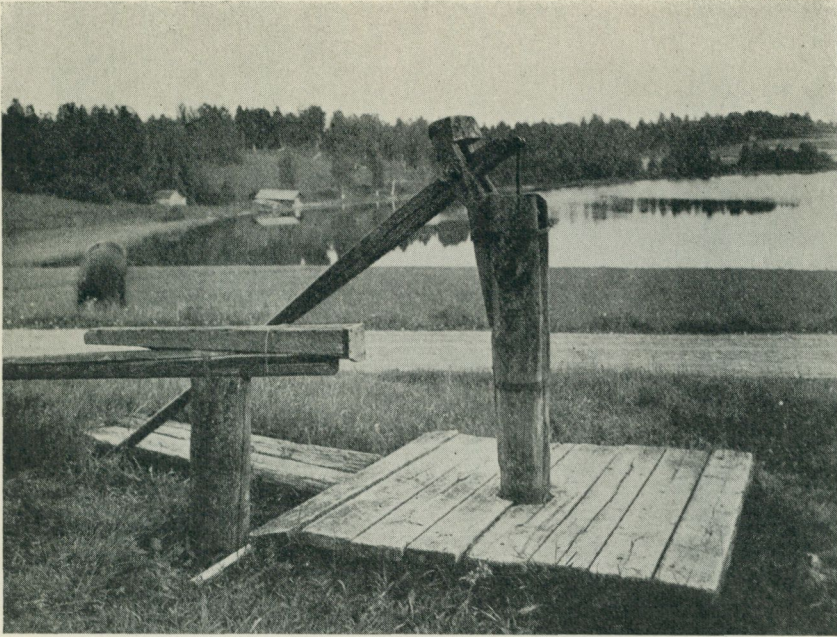

Fig. 39. Brunn med tråpump. Back Hans, Borånget, Svärdsjö sn, Dalarna.
Foto byunders. 1925.

»Öppna brunnar, med bröstvärn infattade, af hvilka vatnet skall uppdragas eller repwindas, äro merendels afskaffade, sedan man blifwit öfvertygad om de felaktigheter och äfwentyr, som dermed äro förknippade. Pumpar blifwa helre allerstädes nyttjade.» Detta är ett alltför optimistiskt uttalande. Först i vår tid håller stolpvinden på att på allvar utrotas.

De yngre ersättningsformerna äro av olika slag.

Ganska vanligt — och i och för sig av en ganska hög ålder — är *vindspelet*¹ med en i en ställning fäst rullkavle, varpå ett rep eller en kedja lindas upp för att dra upp det i linans andra ände fästa ämbaret, fig. 34. Såvitt jag funnit, har man i Sverige alltid vev och endast *ett* ämbar. Den i Spanien, Italien, Frankrike och Nordafrika nyttjade formen, en enkel trästång att dra repet över liksom den i dessa orter vanliga metoden att nyttja 2 ämbar, som balansera upp varandra,

¹ I Bergslagen i Dalarna upp till Siljan benämnt »gams».

Fig. 40. Brunn med träpump. Gränsen mellan Hälsingland och Medelpad.

synes ej vara använd på svensk landsbygd. Nyssnämnda vindspel med vev däremot förekommer i alla svenska landskap, men synes i allmänhet vara mycket ungt. Det kom särskilt till pass, när brunnen var mycket djup. Man minns ofta, när det efterträtt stolpvinden. Detta gäller också i stort sett både Norge, Danmark och Finland. Ofta förekommer hos oss ett litet sadeltak, fig. 34, och — i Södra Sverige — ett pyramidtak över rullen. I Östra Blekinge och på Öland ha härur uppkommit små nätta fyrkantiga paviljonger, fig. 35. Ibland saknas tak helt och hållet. I mer eller mindre modern form kan man träffa brunnsvindspel så gott som i alla delar av Mellan- och Sydeuropa. På samma sätt som stolpvinden kan betraktas som en mekanisk vidareutveckling av brunnskroken är vindspelet av det enkla repet med en krok i ena ändan. I sitt verk »De re metallica» visar Agricola på 1500-talet,

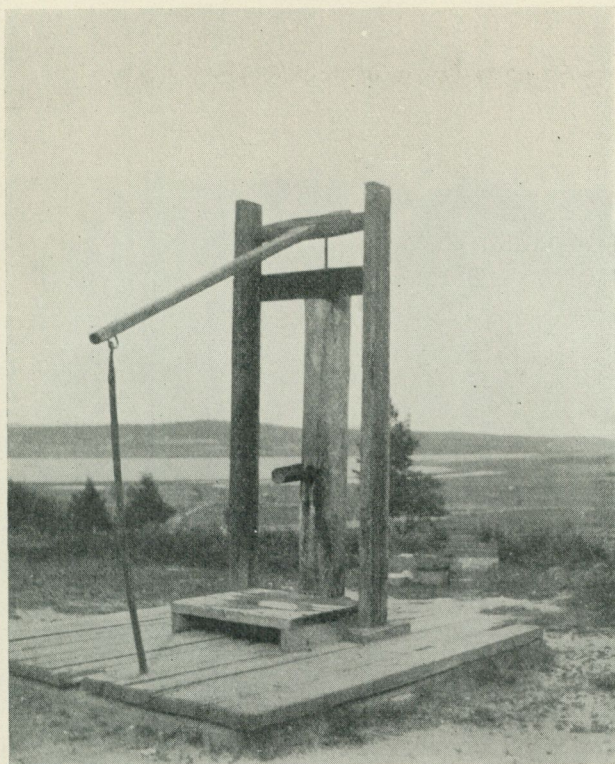

Fig. 41. Brunn med träpump. Gränsen mellan Hälsingland och Medelpad.

att dessa vindspel mycket nyttjades vid gruvor i Tyskland, men de voro vanligen försedda med balanshjul. Gårdsinventarierna från Bergslagen från samma tid bestyrka, att vindspel även brukades där under både 1500- och 1600-talen. Rep och linor till »winden» förbrukades där i stora mängder. I 1500-talshandlingar omtalas ofta »vindkörning» vid gruvorna såsom en pålaga på allmogen. De i Sydeuropa, Afrika och Asien förekommande kraftigt utbildade vattenuppfodringsverken dragna av djur, ej sällan i form av pater-nosterverk, äro okända hos oss, om man bortser från gruvorna.

Relativt sällsynt i Sverige är vidare den specifikt sydeuropeiska men även i Centraleuropa vanliga brunnsställningen med ett hissblock, vari en lina eller kedja med ett eller två ämbar kan löpa. Medan denna typ har en viss utbredning i Danmark, tyckes den hos oss vara mycket

Fig. 42. Brunn med inbyggd pump. Västerby, Regnsjö sn, Hälsingland.
Foto byunders. 1920.

sporadisk. Den hör dock hemma exempelvis i Västerbotten, fig. 36, och Dalarna. De dalska ha hängande block, fig. 1, de västerbottniska en stor trissa insatt i tvärträet på den bärande ställningen. Ett enda exempel är känt på kombination av vindspel med vev och blockspel, nämligen i Venjan i Dalarna, fig. 37.

Vanligare än någon av dessa båda efterföljare till stolpvinden är dock pumpen. I alla landskap möter man ännu i dag stora pumpar, gjorda av en urholkad trästam, fig. 38, eller sammansatta av två halva stammar, fig. 39, eller flera stavar hophållna med järnband. Ned till vattnet leda då rör av urholkade trästammar. I många bygder känner man ännu till de svarvare eller pumpmakare, som borrar dessa pumpar och rör, vartill särskilda borrhjulsverktyg, en yrkesverksamhet, som även omtalas under medeltiden. Dessa lätt ruttande pumpar ha numera oftast övergivits och ibland till och med ersatts av vindspel, detta även därför, att man ville undvika att få vattnet skämt eller att det skulle få ruttet träsmak. Oftare ha emellertid dessa pumpar behållits ända fram till den moderna järnpumpens eller vattenledningens tid.

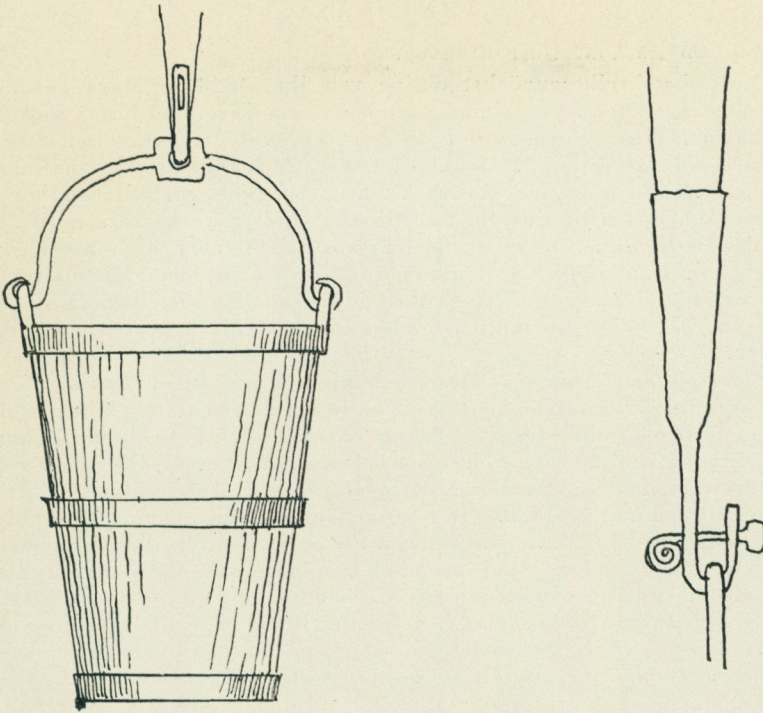

Fig. 43. Brunnshink, »bröndsbytta», Brötjärna by, Mockfjärd, Dalarna. Teckning av O. Homman, byunders. 1926.

Träpumparnas anordning i det inre måste här förbigås. Nämnas bör dock, att både sug- och tryckpumpar förekomma. Från Skaraborgs län omtalas ett slags kedjepumpar, som beskrivas på följande sätt.¹ Upptill fanns ett på brunnskaret placerat vindspel. Kring dettas rulle löpte en kedja i ett järnrör ned i vattnet, vilken kedja sedan gick runt en motsvarande nedre vindspelsrulle och så upp igen. På kedjan voro fästade »trissor» lika vida som röret och som på detta sätt, när kedjan sattes i rörelse, förde upp vatten. I det yttre äro träpumparna tämligen likartade, men på en del pumpar i Medelpad möter man extra anordningar, fig. 40—41. Många pumpar, vare sig av trä eller järn, mest i norra men även södra Sverige, äro inbyggda i små kurar till skydd mot kölden, fig. 42.

¹ Meddelande till E. U. febr. 1931. Uppgiften har ännu ej hunnit kontrolleras.

ZUSAMMENFASSUNG.

SIGURD ERIXON: Über Brunnen.

Verf. beschreibt zunächst einige von ihm 1926 in Mora gefundene Brunnen, mit Holzverschalung, bestehend aus in einen Kreis gestellten vertikalen Bohlen, die in zwei Fällen mittels Nut und winkelscharfer Feder zusammengefügt sind. Für die letztere Konstruktion wird nachgewiesen, dass sie auch in der Holzarchitektur von den Stabkirchen her und an gewissen Orten bis ins 19. Jahrhundert hinein vorgekommen ist. Die zylindrische Brunnenform ist meistens aus Stein. Verf. berichtet über die wichtigsten Funde solcher Brunnen im Norden aus dem Mittelalter und späterer Zeit. Diese zylindrische Bekleidung mit Rundsteinen in Trockenmauerung ist die gewöhnlichste Brunnenbekleidung bei schwedischen Bauern.

Verf. liefert ferner eine Beschreibung von primitiven Brunnenformen ohne oder mit innerer Bekleidung, letztere nicht selten aus dicht gestellten Stangen mit oder ohne feste Dichtung. Korbähnlich geflochtene Brunnenbekleidungen sind auch in Schweden bekannt. Ferner sind Tonnen sowohl in Schweden und im übrigen Norden als auch in Deutschland seit römischer Zeit benutzt worden. Der ausgehöhlte Baumstamm, schon in der Bronzezeit (St. Moritz in der Schweiz) benutzt, ist von dieser Periode an bis ins 19. Jahrhundert hinein ziemlich gewöhnlich in Dänemark und auch in Süd- und Mittelschweden nicht unbekannt.

Hiernach wird über die viereckigen Brunnenverschlagen berichtet. Es finden sich in Schweden verschiedene Beispiele von solchen, aus stehenden Bohlen hergestellt, eine Art Palisadenkonstruktion. Nur in Norwegen kommt hier reine Stabkonstruktion vor. Im übrigen bestehen die hierhergehörigen viereckigen Brunnenverschaltungen aus zusammenge-nagelten Bohlen, Der normale viereckige Brunnen zeigt als Holzverband Verzinkung, und in dieser Form ist er in allen schwedischen Landschaften und in den mittelalterlichen Kulturablagerungen mehrerer Städte vertreten. Parallelen werden aus den übrigen nordischen Ländern, aus dem Ostbaltikum und aus Deutschland-Schweiz als seit der Bronzezeit vorkommend nachgewiesen. Brunnen in Füllholzbautechnik sind in Schweden ungewöhnlich. Hierher gehört jedoch der sog. Odinsbrunnen bei Gamla Uppsala, ein mutmasslicher Opferbrunnen aus der Eisenzeit. Hierauf wendet sich Verf. den Wasserförderungsrichtungen zu und berichtet über die wichtigsten Formen: Stange mit Haken, Seil oder Kette mit Haken, Eimer mit Stiel, Schwengel, Winde und Pumpe, unter Vergleich mit dem übrigen Europa und dem Mittelmeergebiet in seiner Gesamtheit. Am gewöhnlichsten ist der Schwengel, der bereits im klassischen Altertum bekannt war und noch jetzt von Nordafrika bis zum nördlichsten Skandinavien, von China bis nach Westeuropa nachgewiesen werden kann. Er ist allgemein in Schweden gewesen, und Verf. berichtet im einzelnen über die verschiedenen Typen desselben.

Überhaupt zeigen alle diese zum Brunnenbau gehörigen Dinge einen ausserordentlichen Konservatismus, und die nahe Übereinstimmung zwischen den vorgeschichtlichen Formen und dem jetzt existierenden ethnologischen Material ist so gross, dass sie der Beachtung wohl wert ist.

HÖGTIDSFÖRKLÄDEN I ÖSTERÅKER OCH VINGÅKER,

Av

INGRID DAHLIN.

I tidigare beskrivningar över dräktskicket inom Österåkers och Vingåkers socknar i Södermanland har huvudbonadens form framhållits såsom den enda olikheten i respektive sockenbors klädedräkt. Vid en närmare granskning av dräktmaterialet visar det sig dock, att också en viss grupp av förkläden varit utsmyckade på olika sätt i de båda socknarna. Det gäller de till högtider brukade förklädena av blått eller grönt ylletyg, oftast s. k. raskatyg. Nordiska museet har inalles 32 sådana förkläden från Österåker och Vingåker och dessa kunna, med avseende på orneringen, indelas i tvenne olika grupper. Detta har kommit författaren att undra, huruvida denna uppdelning kan bero på att här funnits en skillnad mellan de båda socknarna.

Den ena gruppens förkläden äro nedtill prydda med en bård, bestående dels av mönstrade siden-, ylle- eller bomullsband, dels av ett rikt broderi i silke i varierande mönster. Banden bilda här en ram runt broderiet. De följa nämligen — med något enstaka undantag — utefter förklädets sidor upp till den övre av de båda horisontella bandraderna, som begränsa bården. Förklädets bröstlapp är ganska bred samt prydd med liknande broderi som i bården, fig. 1. Den andra gruppens förkläden äro endast prydda med två till tre rader mönstrade band i ylle och siden och nedanför dessa ett enkelt silkebroderi, endast bestående av sex stjälkstygnrader. Banden gå blott horisontellt över förklädet och följa ej ytterkanten som å de förra. Bröstlappen är i denna grupp smalare och endast prydd med ett par rader kråkspark, fig. 2. Båda typerna ha i förklädeskanten en svart klädesremsa, som oftast är prydd med ett enkelt, bågformigt broderi, men denna är i allmänhet bredare å de förra. Då det i det följande talas om

Fig. 1. Förkläde från Österåkers s:n, Södermanland.
Nord. mus. 52 455 e. Längd 104 cm. Bredden nertill 73 cm.

förkläden med »band och broderi», menas därmed de, som inneslutas i första gruppen. Förkläden med »endast band» höra till den andra gruppen, varvid ingen hänsyn toges till deras enkla broderier.

Vid en uppdelning mellan sockarna, fördela sig museets 32 förkläden sålunda:

I. 20 st. förkläden med »band och broderi», märkta Österåkers s:n.

Fig. 2. Förkläde från Vingåkers s:n, Södermanland.
Nord. mus. 131. Längd 90 cm. Bredden nertill 77 cm.

II. 7 st. förkläden med »endast band», märkta Vingåkers s:n.

III. 4 st. förkläden med »band och broderi», märkta Vingåkers s:n.

IV. 1 st. förkläde med »endast band», märkt Österåkers s:n.

Av de 20 Österåkersförklädena med »band och broderi» äro 17 st. inköpta i socknen och ha dessutom uppgift på ägaren samt namnet på gården eller byn, där de förvärvats. Av de 7 st. Vingåkersförklädena med »endast band» ha 5 st. på samma sätt sådana utförliga och tillförlitliga ursprungsuppgifter. Samtliga äro inköpta under tiden 1872—1903. Den uppdelning mellan socknarna, som dessa båda grupper visa, motstrides som synes direkt av grupperna III och IV. Vid en
16—301193. *Fataburen.*

närmare granskning av hithörande 5 förkläden visa sig dock härkomstuppgifterna om desamma vara ganska osäkra. Sålunda äro 3 st. broderade förkläden inköpta hos en antikhandlare i Stockholm. Denne har icke givit någon närmare uppgift om ursprungsarten, än att de äro från Vingåker. Men »Vingåkersdräkten» har ju i det allmänna medvetandet ofta även inneslutit Österåkersdräkten, varför det är lätt förklarligt, att en Stockholmsbo kunnat göra detta misstag. — Däremot ha de tvenne övriga förklädena, alltså ett från Vingåker och ett från Österåker, skänkts av en säker kännare på området, nämligen J. V. Wallander. Men då de i hans testamente endast upptagas under den gemensamma benämningen »modelldräkter», är det ju tänkbart, att de blivit förväxlade. Detta antagande bestyrkes även vid studiet av Wallanders teckningar.

Wallander är den produktivaste av de konstnärer, som återgivit folklivsscener från Vingåker och Österåker. En del av hans tavlor äro signerade, en del endast tillskrivna honom. På tre teckningar från Vingåkers s:n, som finnas i Nordiska museets arkiv, ha kvinnofigurerna »endast bandrader» å sina förkläden och å åtta teckningar från Österåkers s:n äro samtliga förkläden prydda med både »band och broderi». I sina skissboksanteckningar över Österåker har han även tecknat en broderad förklädesbård. Det skulle varit egendomligt, om han då skänkt tvenne förkläden, som direkt strida emot teckningarnas uppgifter. I Forsells »Ett år i Sverige» har J. G. Sandberg en teckning från Vingåker, där kvinnan endast har bandrader å förklädet. Detsamma framgår av flera andra konstnärers arbeten. Sålunda finnes i Melins »Svenska Folkdräkter» en teckning av R. W. Ekman, och i »Teckningar och avbildningar av Nordiska Dräkter» finnes en teckning kallad »Begåvning» av H. Thulstrup. Härtill kommer även Hilleströms tre teckningar, varav tvenne ingå i P. G. Wistrands »Svenska Folkdräkter». Ett par fotografier av Vingåkersbor visa även samma sak.

Såsom belägg för de broderade Österåkersförklädena kunna nämnas följande tre konstnärers teckningar, nämligen Bengt Nordenbergs »Dopfärden», en liten teckning av af Stäck samt slutligen en skissboksanteckning av J. G. Sandberg¹.

¹ Här omtalade arbeten av ovan nämnda konstnärer finnas i original eller fotografier i Nordiska museets arkiv.

Bland litteraturuppgifterna, som tyvärr äro mycket sparsamma, märkes P. G. Wistrands »Svenska Folkdräkter». Han omnämner även »ett slags bård av broderier, eller än genombrutna än figurvävda sidenband». Därefter tillägger han, att hustrur skola ha tre och flickor två rader band i sin förklädesbård, men av museets 24 förkläden med »band och broderi» finnes inte något med mer än två rader band, ej heller å teckningarna förekommer detta, medan däremot bandantalet å de obroderade varierar. Ej heller finns det några broderade förkläden på de teckningar, som illustrera hans ord. Men den sparsamma orneringen nedom bandränderna kan väl knappast kallas »ett slags bård av broderier»? Den författare, Wistrand stöder sig på, nämner ej heller något om broderier å förklädet. Sålunda skriver N. A. Lundgren i »Beskrivning över Vestra Vingåkers socken i samband med sommarhelgdagsdräkten följande: »så kallat raskförkläde af blått ylletyg garnerat med brokiga band i tre rader för flickor och fyra för hustrur». I beskrivningen över högtidsdräkten säger han: »grönt raskförkläde, blott alnsbrett med garnering nedtill av fyra (för flickor blott tre) rader gallriga, bruna och gula band». Antalet tre till fyra bandrader, som han här nämner, har ingen motsvarighet vare sig i museets förklädessamling eller i det tecknade materialet. På tvenne teckningar är dock även nedre kantbandet gult i stället för svart, och det är ju möjligt, att han medräknat även detta nedre, vanligen svarta, band och på så sätt fått detta antal.

Denna olikhet mellan socknarna bestyrkes även av ännu levande tradition. Sålunda skriver exempelvis en meddelare »att ingen har minne av broderad bård på Vingåkersförkläde».

Det är inte blott i fråga om befintligheten eller saknaden av broderier som Österåkers- och Vingåkersförkläden variera. De kunna också ha olika färg och på Vingåkersförklädena ett växlande antal bandrader. Om dessa variationer i dräkten skriver P. G. Wistrand i »Svenska Folkdräkter» följande: »I Vingåker nyttjades till den stora dräkten ett omkring alnsbrett förkläde, sytt av rask, grönt till den röda kjorteln, blått till den gröna, och i båda fallen försett med ett slags bård av broderier eller av än genombrutna än figurvävda sidenband. Enligt gammalt bruk skulle hustrurna hava tre rader

band i sin förklädesbård; flickorna fingo nöja sig med två.» Enligt Wistrands uppfattning skulle alltså de blå och gröna förklädena kunna användas utan åtskillnad av både gift och ogift. Men i det material, som studerats för denna redogörelse, finnas en hel del uppgifter, som strida mot detta påstående. De mest detaljerade föreskrifterna om användningen av desamma äro dock hämtade från Österåkers s:n. Från Vingåkers s:n äro uppgifterna tyvärr färre, men det troliga är dock att samma skillnad i bruket av de blå och gröna förklädena förekommit i båda socknarna.

Av de 20 förklädena i den ovan nämnda grupp I från Österåkers s:n äro 14 gröna och 6 blå. Av de 7 förklädena i grupp II från Vingåkers s:n äro 4 gröna med tre bandrader och 3 blå med endast två bandrader. De övriga 5 förklädena, grupp III och IV, som vi förut funnit vara ett osäkert material, sakna också alla kompletterande uppgifter. Till de gröna Österåkersförklädena finnas i museets huvudliggare följande uppgifter angående användningen: »Bars endast av gifta kvinnor. Då ägarinnan dog, lades förklädet över liket, så att något av snibbarna syntes utom kistan.» — »Bars endast av gifta kvinnor.» — »Buret av hustrun Anna Ersdotter i Hulla by, Österåker, som fick det i fästegåva. Omkr. 60 år gammalt» (inköpt 1886). — Om tvenne förkläden finnes endast uppgiften: »Nyttjades av gifta kvinnor» samt slutligen ännu en uppgift: »Hörande till röd Yfaxladräkt.» Om de blå förklädena i Österåker lämnas följande upplysningar: »Blått raskförkläde, flickförkläde, att användas vid nattvardsgångar till gröna kjolar (gifta kvinnor hade gröna förkläden).» — »Omkring 60 år gammalt [inköpt 1884], blått nyttjades av ogifta kvinnor sedan de gått och läst, blivit konfirmerade.» Om tvenne finnes endast uppgiften: »Hörde till flickdräkten.»

Av detta framgår ju samstämmigt, att de gröna använts av gifta och de blå av ogifta kvinnor. J. V. Wallanders handskrift över Österåkers dräktskick bestyrker detta ytterligare.¹ Han skiljer konsekvent på förkläde för flicka och för gift kvinna. Om bruket av grönt förkläde skriver han följande: »Yfaxladräkt för gift kvinna är likadan [som flickdräkten] blott den skillnaden att grönt för-

¹ Nordiska museets arkiv.

kläde begagnas med samma broderier som vid flickdräkter — — —.» — »Stora högtidsdräkten för gifta kvinnor är lika den för flickor men skillnaden är huvudbonaden — — — — — samt ett grönt förkläde, som aldrig begagnas av flickor.» Men han gör följande undantag från denna regel: »Även gifta kvinnor begagna gröna kjorteln samt därtill ett blått förkläde.» Om bruket av de blå förklädena skriver han följande: »Yfaxladräkt för flicka — — — — —. Blått förkläde av orlean.» — »Stora högtidsdräkten [med röd kjol, för flickor] samt blått förkläde.» Därpå nämnes även här ett undantag, nämligen: »Fästepigorna med grönt förkläde», vilket ju även bestyrkes av en förut anförd uppgift till ett av de gröna Österåkersförklädena.

På Vingåkersdräkstens förkläden spelar inte bara färgen utan även bandantalet en roll. I museets huvudliggare finnes endast två uppgifter om dessa, nämligen: »Blått. För flicka (med två ränder). Till vit yfaxladräkt.» Om ett av de gröna står följande: »Till vare sig röd, vit eller grön yfaxladräkt. För hustru (med tre ränder).» På samtliga Vingåkersförkläden i museet ha, som förut anförts, de gröna tre bandrader och de blå endast två, vilket ju även stämmer med dessa tvenne uppgifter.

Enligt N. A. Lundgrens beskrivning har gift kvinna och flicka olika bandantal å förklädet, men färgen nämnes ej direkt. Dock skriver han i samband med högtidsdräkten, till vilken hör röd kjol och grönt förkläde, följande: »Denna verkliga ståtliga dräkt begagnas av hustrun vid fadderskap, då likväl svart kappa tillika nyttjas, och å högtidsdagar, bröllop o. s. v., men av flickor endast då de stå fadder eller äro fästepigor.» Inskränkningen av flickans rätt att bära denna dräkt, berör ju i detta fall både den röda kjolen och det gröna förklädet. Men den möjligheten kan dock finnas, att detta är samma undantag, som Wallander gör, då han endast låter flickan såsom fästepiga ha rättighet att bära det gröna förklädet. Vid andra större högtidligheter får hon använda det blå förklädet till den röda kjolen.

De färglagda teckningarna ge även belegg för denna skillnad i bruket av de blå och gröna förklädena. Som exempel kan nämnas Thulstrups »Begåvning», där fästepigan har grönt förkläde med tre bandrader och flickan blått med endast två bandrader. Även från Österåker finnas flera teckningar, som tydligt visa denna olikhet.

ZUSAMMENFASSUNG.

INGRID DAHLIN: Feiertagsschürzen in Österåker und Vingåker.

In früheren Beschreibungen des Trachtenwesens in den Kirchspielen Österåker und Vingåker in Södermanland ist die Form der Kopfbedeckung als der einzige Unterschied angeführt worden. Es hat sich nun aber gezeigt, dass auch die blauen und grünen Feiertagsschürzen auf verschiedene Weise in den beiden Kirchspielen verziert gewesen sind. Im Kirchspiel Österåker sind diese Schürzen mit reichen, von Bändern umrahmten Stickereien, Fig. 1, versehen gewesen, während sie in dem Nachbarkirchspiel nur mit Bändern und einer einfachen Stickerei in Stielstich am unteren Rande, Fig. 2, verziert gewesen sind. Dasjenige Material in den Sammlungen des Nordischen Museums, das offensichtlich dieser Einteilung widerspricht, erweist sich als unsicher bezüglich der Ursprungsangaben. Verf. führt zum Schluss Angaben an, wonach die grünen Schürzen von verheirateten Frauen, die blauen von unverheirateten getragen wurden.

SMÄRRE MEDDELANDEN.

Studieplan i Nordisk etnologi.

I Fataburen 1926 meddelades i en notis att Nordisk etnologi upptagits som examensämne vid Uppsala universitet. En studieplan för filosofie licentiatexamen förelåg då redan och det framhölls att så småningom torde även en studieplan för filosofie kandidatexamen komma att upprättas. En sådan är nu fastställd och ingår i Filosofiska fakultetens studiehåndbok: 4, Uppsala 1929. I samma häfte finnes också studieplan i ämnet Folkminnesforskning. Ur många synpunkter måste det anses betydelsefullt att dessa två för svensk kulturforskning så centrala dicipliner äntligen öppnats för den studerande ungdomen vid landets äldsta universitet. Det återstår nu endast att ordnad undervisning också kommer till stånd. Avgränsningen mellan den etnologiska forskningen med dess nära anknytning till allmän etnologi och med huvudvikten lagd på materiell kultur samt de etnologiskt dominerande andliga föreställningarna och en folkloristisk-filologisk med huvudvikt lagd på folkdikt, traditioner i fast språklig dräkt samt folklig psykologi i allmänhet är vetenskapligt och praktiskt fullt motiverad och lämplig.

Beriktigande.

I advokaten Albert Alms uppsats »Dräktalmanacka för Floda socken i Dalarna» i Fataburen 1930 h. 2—3 står i en not sid. 94, att verket »Med Dalälven från källorna till havet» tyvärr innehåller icke så få felaktigheter om klädskicket i Floda. Detta påstående styrkes ej med något bevis, endast med två antaganden, det ena i samma not: »Att däremot rent av sandelskjortel skulle förekommit på Midsommardagen, såsom upp-gives i — — Med Dalälven etc., torde varit en tillfällighet, såvida det icke är ett misstag»; och det andra (sid. 113): »Att härleda ordet [näsduk] ur 'nettelduk', såsom skett i Med Dalälven etc., är säkerligen onödigt» — det åsyftade stället i Med Dalälven lyder: »Utanpå hättan bars 'jysblårö nästuk' av bomull (ursprungligen av nettelduk, därav sannolikt namnet nästuk).» Denna hypotes är icke min, utan härrör från en språkman och grundlig kännare av Flodadräkten. I min Flodabok läses (sid. 148): »På grundval av det stora material, Ola Bannbers samlat till en fullständig 'dräktalmanacka', är nedanstående beskrivning av Floda sockendräkt i dess huvuddrag byggd (med några tillägg från andra källor)» (äldre tryckta skildringar av P. G. Wistrand, Arosenius, Axelson m. fl.). Och ovannämnda material består i sin tur av uppteckningar efter infödda Flodakvinnor, vilkas uppgifter givetvis äro fullt vederhäftiga och tillförlitliga och av vilka åtminstone en tagit del av och kontrollerat min sammanställning av materialet före tryckningen. I ett fall erkänner också herr Alm dessa uppgifters riktighet, då han säger: »Bröllopsdräkten förbigås i denna redogörelse. Den finns utförligt omnämnd i 'Med Dalälven etc.'»

Storgården 22 sept. 1930.

Karl Erik Forsslund.

TILL PLANSCHERNA.

Skåp från Dalsland.

Den dalsländska konstslöjden har genom Nordiska museets förvärv av det här återgivna fuhnbergsskåpet blivit på ett förnämligt sätt representerad i museets samlingar. Epitetet dalsländsk betyder dock ej, att vi här ha ett alster av en i landskapet framvuxen konstslöjd. Fuhnberg var nämligen enligt traditionen ursprungligen bildhuggare i Stockholm. Av en eller annan anledning tvangs han omkring 1820 att lämna staden och blev då omhändertagen av riksdagmannen Lars Larsson i Sundals-Ryr, södra Dalsland, vilken lät honom få en fristad i sitt hem. Här stannade han till sin död på 1840-talet. De flesta bevarade möbler av hans tillverkning härröra också från riksdagsman Larssons hem. Men Fuhnberg vandrade också omkring i bygden och utförde flera arbeten även åt andra personer.

De flesta av hans möbler äro rikt snidade, men dessa ha ej blivit så kända som hans intarsiaarbeten. En av honom särskilt omhuldad motivserie är de fyra årstiderna, som återfinnes på det av museet förvärvade skåpet.

Materialet i detta skåp är ek i framsidan och furu i baksidan. Botten i fälten utgöres av lönn. Till inläggningarna ha flera olika träslag använts, såsom jakaranda, ek i olika nyanser, björk, asp, som ger grön färg, al, päron och körsbär. Fuhnberg sökte i stor utsträckning begagna sig av träets naturliga färg även för mera skiftande färgsammansättningar. Han nöjde sig därför ej med vanligt virke utan grävde upp delvis multnade träd och grenar ur mossar för att få så många nyanser som möjligt. Genom att sammanställa ytor av ek, sågad på längden och på snedden, nåddes även en viss motsättning. Vitt, skarpt grönt och rött samt grått erhöill han genom att skära ut skårer ur träet och fylla dem med färg och kitt. På detta sätt har han åstadkommit lövverket i träden samt tömmar och remtyg på hästar och oxar.

Fältet överst till vänster föreställer våren. Flera personer äro sysselsatta med jordbruksarbete. En man och en pojke plöja med oxar, en annan man harvar och en tredje sår, medan en kvinna kommer med ett matsäcksknyte. I förgrunden synes en flock betande får. Till höger sommarens med slätter och höbärgning. Hösten visar slagtröskning på logen, fruktskörd och potatisplockning. Vintern återger ett vinterlandskap med världshus, skridskoåkare, släde och kälke. Dräkterna äro typiska empire-dräcker.

De båda understa fälten visa två urnor med blommor och kvinnoansikten infällda i medaljonger på urnorna. Vid sidan om hösten och vintern äro i sidostycken inlagda moln med basunbläsande ängel och därunder kvinnofigur med janusansikte samt en spegel i ena handen och en tub

i den andra. Enligt meddelande av riksdagsman Larssons sonson, bosatt i Sundals-Ryr, skulle de repstavsliknande inläggningarna överst och underst på sidostyckena föreställa brödkakor upphängda i »e brösnor».

Samme meddelare berättade även, att Fuhnberg ofta sökte förebilder till sina figurer bland husbönder och grannar. Ibland kunde han härvid uppnå ganska stor porträttlikhet, vilket framgår av ett skåp med årstidsbilder, som befinner sig i meddelarens ägo. Detta skåp kommer att tillsammans med Fuhnbergs övriga arbeten närmare beskrivas i en särskild uppsats.

Nils Ivan Svensson.

En bänkdyna i röllakan.

Såsom årets intressantaste textilförvärv på allmogevadlingen måste räknas en del av en bänkdrätt eller överstycke till en bänkdyna i röllakan med en hittills okänd mönsterkombination. Vävnaden som har kommit från Ulleruds s:n i Värmland ansluter sig såväl i fråga om allmänt mönsterschema som bredd och varptäthet väl till norra Västergötlands röllakansdynor av äldre slag och även Bohusläns. Emellertid står mönstrets utformning i viss mån närmare de bildvävnader, från vilka liknande röllakansmönster härstamma, än som är vanligt. Därtill kommer materialets kvalitét och färgställningen, vilket allt gör att man måste gissa på en högre ålder sannolikt 1600-talet eller tidigare.

En påfågel är synnerligen vackert inkomponerad i ett mångsidigt fält. Den har på huvudet en tofs av två strån, randigt markerad vinge och en ståtlig stjärtfjäderprydnad med ej mindre än sex ögon. Fötterna stå i enlighet med utrymmets fordringar på olika plan. Fältet inramas av en palmettranka med så långt tekniken medger ganska mjuka former. Det hela motsvarar således de kompositioner i skilda tekniker, om vilka Andreas Lindblom och Agnes Branting i sitt verk om medeltida textilier framhållit, att de kunna härledas ur ringformigt mönstrade byzantinska siden- eller yllevävnader. Huruvida förenklingen och omsmältningen till röllakan skett hos oss och direkt efter utländska förebilder eller på annat håll i Europa är svårt att yttra sig om, då det utländska materialet av liknande bildvävnader är för litet utforskat.

Påfåglar av denna typ förekomma ej sällan som mönster i svensk folklig textilkonst. Inom kraftig ram ha vi dem i röllakan från Skytts och Vemmenhögs hd i Skåne, i dukagång från sydöstra Skåne, i dubbelvävnad från Överenhörna i Södermanland ooh från Bohuslän. Inkomponerad i ett träd ha vi den i röllakan från sydöstra Skåne, upprepad bårdvis i dukagång från Bara hd och i dubbelvävnad från Bohuslän. Uppställningen på Värmlands-dynan är besläktad med Skånes och Blekinges hjortatacken, och palmettbården förekommer tämligen oförvanskad i det tvistsömmade Mariebyantependiet från Jämtland och i dukagångsdrätter från Skåne, samt utan geometrisering i de medeltida brudpällar i mosaik-söm som i ovannämnda arbete avhandlats.

Kompositionen upprepas på fragmentet av Värmlandsdynan tre gånger och i svicklarna äro mera obestämda former som kanske skola föreställa

det i liknande mönster vanliga liljekorset eller en del därav. Kring det hela löper en rad av små kors, en i röllakan vanlig kantbård, och utomkring denna en slät rand i mörkbrunt, en ton som går igen i fåglarnas fötter. I övrigt äro färgerna följande: indigo, koschnilj, en mörkare röd färg som möjligen är en blandning av krapp och koschnilj, en gråbrun ton mellan bladverket vilken stundom plötsligt övergår till rent grönt samt en gul bottenfärg som skiftar i ljusare och mörkare ton. Färgerna äro starkt blekta.

Varp högertvinnat lingarn, 37 trådar på 10 cm.

Inslag vänstertvinnat ullgarn.

Mönsterrutor över 4 varptrådar. De vertikala färgskarvarna ha det för svenskt röllakan vanliga kännetecknet, dubbelsingning. — Stoppning har varit fjäder. L. 1.85 m., ofullständig, br. 0.605 m.

E. v. Walterstorff.

Ölgås från Ragunda.

På auktion hos konstnären A. Genberg, Storängen, inropade Nordiska museet bland annat en fågelformig träskål av det slag, som brukat kallas ölgås. Den var av herr Genberg inköpt i Böle by, Ragunda s:n, Jämtland. Den är skuren i björk ur ett stycke och målad. Bålfärgen är gråspräcklig, vingarna, huvudet med hals och nacke samt stjärten äro svarta. Den tofsliknande kammen och de två framfötterna — kärlet har fyra fötter — äro röda. Invändigt är färgen gråvit.

Kärl av i huvudsak denna form äro icke alldeles ovanliga. I knappast något landskap möter man dem så relativt ofta som i Jämtland. De äro en utpräglad öst- och nordeuropeisk käriform. I Sverige kan man träffa på enstaka ölgäss eller motsvarigheter därtill ända ner i Uppland och Västergötland men i Danmark finnas också exemplar. I Norge äro de icke ovanliga. Det är två detaljer hos den här ifrågavarande ölgåsen, som förtjäna att observeras. Stjärten har en urtagning på översidan i form av en ränna, vilken egendomligt nog är helt avspärrad genom den egentliga kärlväggen, som ej är genombruten. Detta måste vara en urspåringsform. Det finns andra dylika fågelkär, bl. a. i Jämtland, där rännan är hel och brukbar. Kärlet kan då användas som tappskål med stjärten som rännformig snås eller pip. Erinras bör att många fågelkär till sin grundform äro ös- eller tappkär, vadan denna stjärthform har nyttokaraktär. Längs hela nacksidan av halsen löper en manformig kam i form av en serie triangulära flikar, tydligen en dekorativ utveckling av fågelkammen med anslutning till nackformen på drakar och däggdjur. Nordiska museet äger en ölgås från Rödön i Jämtland med samma halsprydnad och en del övergångsformer finnas också, visande hur huvudkammen växer ned utöver halsryggen. I utbildat skick synes den annars icke förekomma hos oss och jag har ej heller funnit den i Norge.

Sigurd Erixon.

Kabinettskåp från 1640-talet.

Kabinettskåpet är 1600-talets älsklingsmöbel, tidens skattgömma, både för smycken och dylika materiella dyrbarheter och för intressanta rariteter och kuriositeter, sådana som tidens människor uppskattade i så hög grad. Det märkliga konstskåp fyllt av världens underbara produkter, som var staden Augsburgs hedersgåva till Gustav IV Adolf, är intet annat än ett synnerligen rikt utbildat gigantiskt kabinettskåp, som på eklatantaste sätt illustrerar 1600-talets smak för sådana ting.

Det nyförvärv till Nordiska museets samlingar, som avbildas å planschen, är däremot intet dylikt undantagsföremål, utan snarare en god genomsnittssak och just som sådan lämpad att företräda arten inom en kulturhistorisk samling. Det kan emellertid med heder vittna om tidens smak både genom möbelns arkitektoniska uppbyggnad och genom den målade dekorationen.

Skåpet är helt fanerat med ebenholz och visar i slutet skick en allvarlig och enkel svart exteriör med fyllningar omramade av hopplister. Några tunna beslag av förgylld brons äro för övrigt den enda prydnaden. Hela formen är för övrigt sträng och stram med skåpets rektangulära kropp krönt av en på en vulst vilande låg låda.

När man slår upp dubbeldörrarna, blottas ett betydligt rikare inre med en livlig arkitektonisk indelning och framför allt en färgglad utsmyckning av miniatyrartade målningar mot ljus fond, klädande lådornas och dörrarnas alla släta fält. Motsättningen mellan den stränga enkelheten i det yttre och den rikt smyckade interiören är karakteristisk för dessa skattskrin. Likaså är kontrasten mellan svarta ramverk och ljusa färgrika fyllningar i det inre en för perioden typisk effekt.

Målningarna äro det element i skåpets utsmyckning som ger den bästa hållpunkten för dess närmare datering. De tre dörrfyllningarnas båg-fält innehålla framställningar av människor i helfigur, klädda i detaljrikt återgivna modedräkter, i sidodörrarna en dam och en herre, båda bärande en kokett herdestav, och i mittdörren ett ungt par på förtroligt tumanhand. Dessa dam- och kavaljersdräkter tillåta en ganska säker datering av målningarna, och därmed också den homogena möbeln, till 1640-talet. I de omgivande små fälten på dörrarna finnas årstidsframställningar samt bilder av fåglar och blommor. Lådornas fyllningar visa däremot landskapsbilder med byggnader, dock numera i ett ganska skadat skick, sedan skåpet under en period haft sitt residens i en småländsk drängstuga, där både manicuren och nipperna varit av en något bastantare art än 1600-talskonstnären beräknat.

Effekten av dessa på papper utförda målningar i klara färger mot ljus botten är i mycket överensstämmande med intrycket av emaljmalningar. I museets samlingar finnes sedan gammalt ett annat mindre kabinettskåp, i vars mörka trä äro infattade just dylika emaljplattor, och man får vid jämförelse ofrivilligt intrycket att det större skåpet avser att framkalla effekten av emaljmåleri. Även skåpet med emaljerna har kommit till museet från Småland.

På planschen skymtar under det nu skildrade 1600-talskabinetttet en underbyggnad, även den med uppslagna dubbeldörrar. Detta underskåp

har emellertid tillkommit på en senare tid, troligast under 1700-talets förra hälft. Det är ett enklare och grövre arbete, intressant mest genom det sätt, på vilket det ansluter sig till den äldre möblen. Underskåpet är gjort av furu med listverk med ungefär samma profiler som 1600-talsskåpets men utan hopplister. Det yttre är svartmålat med målade imitationer av de förgyllda beslagen. Lådorna invändigt äro målade i en glad tegelröd färg, som gör en viss effekt t. o. m. i den krävande närheten av kabinettskåpets figurmåleri.

Kabinettskåpet bär i Nordiska museets samlingar inventarienumret 182,886 och är en gåva till museet av Samfundet Nordiska museets vänner.

Sigurd Wallin.

Lakan och örngott från Vasatiden.

Så sällan som man gör förvärv av hittills okända högklassiga svenska föremål från Vasatiden, måste man beteckna det som sensationellt, att Nordiska museet under ett års tid fått mottaga dels en hel sängutstyrsel från 1500-talets slut med en känd, svensk stormans vapen och med rika, ytterst välbevarade bårdbroderier i glänsande rött silke, dels några andra plagg av lika intressant art, av vilka ett par prov finnas avbildade å plansch.

Planschens övre bild visar ett par vapen i vitbroderi, märkliga redan på grund av de personer de beteckna. Dessa äro nämligen ingen mindre än amiralen Clæs Fleming, den berömde sjöhjälten, och hans andra fru, friherrinnan Elena Bielke, vilkas giftermål skedde den 12 augusti 1638. Jämte makarnas initialer åtföljas vapnen av årtalet 1639, alltså året efter giftermålet. Då föremålet, som bär broderiet, är ett barnlakan, skulle man väl i första hand vilja antaga, att det iordninggjorts för det första barnet. Emellertid känner man intet barn i detta äktenskap och dessutom torde båda lakanen från början ha varit större och först senare blivit omsyddade till barnlakan.

Den nedre bilden på planschen är en detalj av bården till ett örngott, vilket kommit till museet tillsammans med Clæs Flemings lakan. Denna örngottsбайд är sydd med rött silke på det fina linnet. Mönstrets strama renässanskaraktär ger vid handen, att broderiet är utfört så tidigt som på 1500-talet. Med sin röda i rutsöm sydda botten, mot vilken mönstret är utsparat, utgör detta broderi ett vackert prov på vårt konsthantverk från den äldre Vasatiden. Som sådant är det intressant att jämföra med de bårder med röda konturer mot den vita linnebotten, som pryda den ovan omtalade sängutstyrseln från 1500-talets slut. Av denna finnas prov avbildade i museets årsredogörelse för år 1929, sid.

Clæs Flemings lakan (ett par inv.n:r 177,646 och 177,647) samt örngottet med den röda broderade bården (inv.n:r 177,649) äro en gåva till museet år 1929 av fröken Matilda Ulfsparré och kan obetingat betecknas som tillhörande de märkligaste bland årets förvärv till museet över huvud.

Anna Lewin.

LITTERATUR.

EDWARD WESTERMARCK: *Wit and Wisdom in Morocco. A Study of Native Proverbs*. London 1930. 460 s. 8:o.

Anmälarén må så gärna först som sist uppriktigt bekänna sin oförmåga att recensera detta lärda arbete: han är varken folkvitterhetsforskare eller orientalist. Då emellertid Nordiska museet och dess tidskrift *Fataburen* icke heller egentligen ägnats åt någondera av sist antydda vetenskaper, inskränker jag mig att vad själva ordspråkssamlingen beträffar här endast i all korthet anmäla det imponerande arbetets existens. Den celebre författarens anseende utgör tillräcklig borgen för bokens vetenskapliga fullödighet.

Boken innehåller över tvåtusen ordspråk, vilka författaren under nio års vistelse i morernas land hämtat direkt från de inföddas läppar och återgivit såväl i vardagsspråkets form med beledsagande engelsk översättning som ock med arabiska typer på brukligt moriskt skrivspråk. De äro ordnade i kapitel allt efter de huvudbegrepp, om vilka de till sin användning och egentliga innebörd låta gruppera sig, och beledsagas av en fortlöpande engelsk text, som klarlägger de nödiga förutsättningarna för de särskilda ordspråkens rätta förståelse.

För envar, som har någon befattning med folkminnesarkiv över huvud taget, alltså även med sådana arkiv som arbeta med *folkklivsföreteelser i allmänhet*, vill jag särskilt förorda avdelning IV av den i dess helhet (den belöper sig på 63 sidor) särdeles intressanta och instruktiva inledningen, som behandlar ordspråkets väsen, form och användning. Professor Westermarcks utredning i nämnda avdelning om insamling och inordning av ordspråk kastar nämligen värdefulla sidobelysningar även in på andra samlingsområden av andligt folkliv, vad materialets systematik beträffar. Beklagligtvis finnes det ännu allt för många sådana arkiv, som tillämpa greve Carlo Landbergs av författaren (s. 42) såsom ett varnande exempel omnämnda primitiva, om ock mycket bekväma metod att låta materialet allt fortfarande behålla den ordning (eller brist på ordning), vari det inkommer.

Det nya arbetet av den världsbekante etnologen och forskningsresanden ansluter sig enligt hans egen i företalet uttalade avsikt såsom en tredje del till hans förut utgivna etnologiska mönsterverk »*Marriage Ceremonies in Morocco*» (1914) och »*Ritual and Belief in Morocco*» (1925).¹

N. E. H.

¹ Jfr *Fataburen* 1926, s. 225.

JULIE HEIERLI: *Die Volkstrachten von Zürich, Schaffhausen, Graubünden und Tessin*. Erlenbach-Zürich 1930. 8:o.

I fem band har författarinnan skildrat folkdräkterna i sitt hemland och denna är liksom varje föregående del ett omfångsrikt, prägtigt illustrerat verk, som både går in på detaljer och urskiljer varje särskild bygds egenheter. Mängden av gammalt mer eller mindre konstnärligt bildmaterial, som här återges i ypperliga reproduktioner och färgplanscher, ger verket nästan karaktär av en bildatlas. Och dock är texten både vidlyftig och ingående. Författarinnan arbetar mindre efter de rent etnografiska principer, som lägga huvudvikt på de särskilda plaggens snitt och sammansättning samt deras geografi än med att ge en historisk skildring av dräktskickets historia i varje bygd. De utkomna delarna bilda nu en helhet, som saknar motstycke i sin art.

Sigurd Erixon.

KARL ERIK FORSSLUND: *Med Dalälven från källorna till havet*. Ahlén och Åkerlunds och Albert Bonniers förlag. Stockholm 1923—1930.

Genom tillfälligheternas nyck har detta omfattande, den svenska hembygdsforskningens storverk ej förut blivit anmält i *Fataburen*. I tolfte timmen må det därför ske, om också i största korthet. Det är tillägnat Dalarnas Hembygdsförbund, och är ju också framvuxet i närmaste kontakt med Hembygdsförbundets verksamhet och kan i viss mån anses som en frukt av dess strävanden.

I ännu högre grad är det emellertid ett barn av författaren, ja, det kan så gott först som sist sägas: Han har med detta verk rest icke blott Dalarna ett monument av imponerande dimensioner utan också över sig själv.

Det är en land- och folkbeskrivning över provinsen Dalarna. Hittills ha 23 volymer utkommit motsvarande nästan lika många sockenbeskrivningar och vanligen omfattar en sådan volym 130—300 sidor, men ännu återstå en hel del. Med oemotståndlig kraft har författaren gått sin väg fram, trotsande alla hinder. Han erinrar här själv om Dalälven. Man kan därför med fullt skäl både hoppas och tro, att hela Dalarna inom ej alltför många år skall föreligga beskrivet av samma hand. Ingen annan sådan landskapsmonografi finnes i Norden. Det är icke någonting förvånande i att det är Dalarna, som inspirerat detta verk, ty ingen annan provins inom vår kulturkrets är så på en gång älderdomlig, intressant och mångskiftande, såväl ur kultur- som natursynpunkt.

Det är ett beskrivande verk, en geografisk och etnografisk skildring med inslag av historiska och personhistoriska återblickar delvis av den art som pläga förekomma i vår topografiska litteratur. Författaren har vandrat omkring och med egna ögon sett stycke efter stycke, by efter by. Det är en fysisk och psykisk prestation av ovanligaste art. Han beskriver brett och utförligt vad han sett. Härigenom skiljer sig hans verk från de flesta andra, framförallt från dem, som ha en klart systematisk eller rent vetenskaplig karaktär. Forsslunds arbete är en materialsamling, en käll-

skrift, som redan har och säkerligen i framtiden får ännu större betydelse för alla dem som vilja veta vad det gamla traditionsmättade Dalarna är eller var i början på 1900-talet. Här och där har författaren gått ifrån den geografiskt löpande beskrivningen och samlat sitt material i sammanfattande kapitel rörande speciella företeelser, såsom folklynnnet, dräkten, högtidssederna, musiken, folkspråket e. d. i respektive socken. Givetvis ha dessa kapitel fått en mera systematisk karaktär. Annars syftar han, om jag förstått honom rätt, icke till en rent vetenskaplig framställning utan till en mera bred, populär skildring, som dock, framförallt genom anhopning av material vill gagna och befodra vetenskapen. De specialforskningar rörande språkliga, etnologiska och konstnärliga företeelser, som sedan många år bedrivs i Dalarna, framförallt från Nordiska museet och Landsmålsarkivet, arbeta på helt annat sätt och måste på grund av sin mera på specialproblem inriktade och i vissa fall mera på djupet gående karaktär ha betydligt längre tid på sig. Undertecknad kan emellertid vittna, att när jag och mina medhjälpare rest omkring i Dalarna för Nordiska museets etnologiska undersökning, ha vi för vår del haft utomordentligt mycken hjälp och nytta av detta detaljrika Ortsbeskrivande verk. När det en gång får ett utförligt register kommer det att bli om möjligt ännu nyttigare men framför allt lättare användbart.

Naturligtvis kan det påvisas ett och annat fel och misstag i ett verk som detta. Ortskritiken är särskilt känslig i fall som dessa och har kanske svårt att vara fullt rättvis. Det synes dock, som om Forsslunds verk, alltefter som det framskridit, mer och mer avväpnat kritiken och alltmer ingivit beundran, ja häpnad. Det är kanske lätt att säga, hur man ville ha ett dylikt verk. Här betyder emellertid mer vad det blivit och att det är så karakteristiskt för författaren själv och för Sverige. En dansk skulle ha tagit uppgiften på ett annat sätt. Forsslund är typisk svensk och i viss mån utåtvänd. Naturen intager ett stort rum i hans skildringar. Det finnes många vackra iakttagelser, ibland formade som korta, men ypperligt fångade utropsliknande satser, om dess egenart, skönhet eller stämningvärden och beträffande kulturen på samma sätt. Det är väl i viss mån som naturforskare och naturkännare, som Forsslund ursprungligen betraktat även det mänskliga, men han har under årens lopp alltmer fördjupats även som lärd och kännande humanist. Böckerna äro helt enkelt späckade med fakta, årtal, beskrivande detaljer, namn etc. Det är som om skalden så småningom trängts åt sidan av samlaren, iakttagaren och forskaren. Ibland har man en känsla av att läsa ett referat, en publicering av anteckningsboken själv. Endast glimtvis låter författaren sin känsla tala i sådana sammanhang. Läsarens betänksamhet förstummas emellertid inför verkets storhet, konsekvens och resning. Det är som en väldig film, som upprullar bygd efter bygd och avbildar hela landskapet och samtidigt låter oss lyssna till människor, röster och musik och förnimma hur livet gestaltat sig nu och i gammal tid. En verklig drapa, ett verk, genomfört med allvar och kraft, en hyllning från en av hembydströrelsens förkämpar till vår gamla kärnprovins.

Sigurd Erixon.

ANDREA PALLADIO: *Fyra böcker om arkitekturen*. Inledande förord av Martin Olsson, Stockholm 1928. 325 s. 4:0.

Det är nu ganska länge sedan Andrea Palladios klassiska arkitekturverk såg dagen i svensk översättning. Att ett omnämmande av denna mönstergilla edition kommer något sent, torde dock knappast betyda något: ett verk, som blir översatt efter mer än 350 år, torde icke behöva betraktas ur rent journalistiska synpunkter, så mycket mera som Palladios läror och klassiska formvärld knappast ha någon större aktualitet för den utövande arkitekten just nu. Så mycket större betydelse ha de däremot för den historiska forskningen. Allt sedan den klassicistiska byggnadskonsten vid mitten av 1600-talet fått fast fot här i landet, har den i stor utsträckning hämtat lärdom och inspiration hos Palladio. Hans inflytande är naturligtvis mer eller mindre direkt och mer eller mindre märkbart, men det torde, särskilt inom herrgårdsarkitekturen, vara påvisbart icke endast under slutet av 1600-talet och början av 1800-talet, utan även under den mellanliggande perioden, och detta icke endast i den allmänna uppbyggnaden, utan även i fråga om plangivning, platsval och byggnadsgruppering.

Den typografiskt synnerligen värdade volymen har försetts med en kortfattad och klagörande biografi av professor Martin Olsson.

Man kan slutligen icke undgå att framhålla förläggarens, Wahlström & Widstrand, insats. Att i ett litet land som vårt utge ett bokverk av ett sådant omfång och med en så begränsad publik, som detta givetvis måste ha, tyder på ett stort intresse och en viss idealitet. Det är icke heller första gången förlaget riktar vår bokmarknad med ett dyrbart och vackert historiskt verk.

G. S.

HOLGER ROSMAN: *Textilfabrikerna vid Barnängen*, Stockholm 1929.

Vår icke alltför rikhaltiga industrihistoriska litteratur har med Holger Rosmans bok *Textilfabrikerna vid Barnängen* fått ett ur både kultur- och stockholmshistorisk synpunkt värdefullt och viktigt tillskott. Den rent yttre anledningen till bokens utgivande är Stockholms Bomullsspinneri- och Väveriaktiebolags sextioårsjubileum. Men utgivarna och författaren ha glädjande nog låtit verket bliva något mera än en vanlig jubileumsskrift. Man har icke stannat vid de senaste sextio åren, utan boken skildrar på ett medryckande och fylligt sätt de många och växlingsrika skeden, som bolagets gamla industrianläggning, Barnängen, undergått.

I slutet av 1500-talet kom det område, som sedan kallats Barnängen, i Danvikshospitalets ägo, och den användning det fick gav också namnet: ett »barnhospital» synes nämligen ha blivit anlagt här. Ett århundrade senare började emellertid denna del av Söder att tagas i anspråk för den industri, som framför andra omhuldades av de maktägande, textilindustrien. På Barnängstomterna anlade klädeshandlaren Jacob Gavelius omkring 1690 ett vantmakeri, som sedan under olika ägare kom att bestå i nära ett och ett halvt sekel. Man får följa företagets utveckling under den förste ägarens och hans arvingars tid, då karolinernas kläde i stor utsträckning vävdes på Barnängen, under 1700-talets växlande konjunkt-

rer, då Ridarhuset var först intressent i och sedan ägare av företaget, då de driftiga bröderna Apiarie på gustaviansk tid omgestaltade anläggningen och gav den dess definitiva yttre form: en elegant herrgård med trädgård och park, där flyglarna utgjordes av de långa fabriks husen. I början av 1820-talet blev det gamla klädesväveriets tillvaro alltmera bekymmersam, och 1829 efterträddes det av en ur skolhistorisk synpunkt märklig inrättning, den Hillska skolan. Det var en efter engelskt mönster anlagd internatskola, som ägde bestånd till 1849.

Därefter övergick Barnängen åter till att tjäna textilindustrien. Först drev den mångfrestande Lars Hierta en sidenfabrik här, och sedan 1869 har Stockholms Bomullsspinneri- och Väveriaktiebolag haft sina lokaler här. Detta sistnämnda företag har för övrigt dokumenterat sitt historiska intresse inte bara genom den föreliggande historiken. Det sätt, på vilket den gamla 1700-talsanläggningen under de senaste decenniernas utveckling vårdats, vittnar nämligen om en lyckligtvis icke absolut enastående, men dock mycket sällsynt pietets känsla. Trakten där Barnängen ligger, det gamla Hammarbysjöområdet, som genom Hammarbyleden förvandlats till en modern hamn, har under de senare åren omgestaltats på ett synnerligen genomgripande sätt. Snart är det endast Barnängen, som icke helt förvandlats, och man får hoppas, att denna intressanta och vackra anläggning skall få bevaras för framtiden, vittnande om att industrien har gamla och förnäma anor i denna trakt.

G. S.

JANNE AGRI: *Bland yrkesmän i gamla dagar. Vardagsbilder från 1600-talets Malmö.* Lund 1930. 165 s. 8:o.

Redan tidigare har Janne Agri i sydsvensk dagspress gjort sig känd som en intelligent och vaken arkivforskare. Under ovanstående titel har han nu sammanställt några av sina fynd till mera utförliga skildringar. Det är i och för sig själv inga märkvärdiga familjekrönikor som upprullas, men de ge intressanta bilder av dagligt liv hos sådana yrkesmän, vilka annars icke höra till de mera omskrivna. Här berättas bl. a. om Malmö stads badare och kockar, urmakare och skarprättare. Av särskilt intresse är uppsatsen om En skånsk skarprättarefamilj, där det ges en konkret bild av den hårda konsekvens, med vilken detta yrke fick karaktär av en särskild kast både i fråga om giftermål och arv.

S. S.

Till anmälan insända skrifter:

Från K. Vitt., Hist. och Ant. Akad.: Fornvännen 1930: 4—6, 1931: 1—2; Gödel, V: Riksantikvarieämbetet (Handl. 41: 1). Sthlm 1930; Hallendorff, C.: Konung Oscar I:s politik under Krimkriget (Handl. 41: 2). Sthlm 1930; Raudonikas, W. J.: Die Normannen der Wikingzeit und das Ladogagebiet (Handl. 40: 3). Sthlm 1930. — Från Verlag W. de Gruyter & Co., Berlin-Leipzig: Bächtold-Stäubli: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens III: 5—10. — Från Albert Bonniers Förlag, Stockholm; Karling, Sten: Trädgårdskonstens historia i Sverige intill Le Nötrestilens genombrott. Sthlm 1931. — Från H. Aschehoug & Co., Oslo: Kleiven, Ivar: Fronsbygdin. Oslo 1930. — Från Söderström & Co. Förlagsaktiebolag, Helsingfors: Allardt, Anders: Borgå sockens historia I—III. Helsingfors 1925—30. — Från Georg Routledge & Sons Ltd, London: Westermarck, Edward: Wit and Wisdom in Morocco, London 1930. — Från Örebro läns museum: Meddelanden från Föreningen Örebro läns museum X. Örebro 1930. — Från utg.: Tidskrift för konstvetenskap 1930: 4; Arctos. Historica Philologica Philosophica Fennica I. Helsingfors 1930; Notiser från Arbetarnas kulturhistoriska sällskap, årgång 4: 1—6; Skånska folkminnen, Årsbok 1930. Från förf. Wernstedt, Folke: Ståthållaren Christoffer Wernstedt 1542—1627. Sthlm 1929.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1929

STOCKHOLM 1931

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

301193

Nordiska museets nämnd.

Nämndens ledamot sedan år 1900, civilingenjören Claes G. Norström, avled den 26 januari 1929. Vid det närmast därefter följande nämndsammanträdet den 12 april 1929 erinrade ordföranden om de stora insatser, ingenjör Norström gjort för Nordiska museet under de omkring trettio år han i olika avseenden haft sin verksamhet knuten till museet.

Till ledamot av nämnden valdes den 12 april 1929 efter herr Norström hovjägmästaren Helge Ax:son Johnson.

Ännu en förlust för museets ledning är här att anteckna, i det att överintendenten fil. d:r John Böttiger, som sedan 1901 varit medlem av nämnden, i skrivelse den 12 april 1929 på grund av åldersskäl principiellt ansett sig böra lämna sin plats i nämnden. Vid sitt sammanträde sagda dag beslöt nämnden att i skrivelse till herr Böttiger framföra museets djupt kända tacksamhet för det arbete han nedlagt som ledamot av nämnden.

Nordiska museets nämnd utgjordes alltså den 31 december 1929 av följande personer:

- Ordförande:* byggnadsrådet fil. d:r ISAK GUSTAF CLASON, 1889.
Andre ordförande: rektorn fil. d:r OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
Skattmästare: överdirektören VIKTOR ALMQUIST, 1897.
Styresman: professorn fil. d:r ANDREAS LINDBLÖM, 1929.
Övriga ledamöter: riksantikvariern fil. d:r SIGURD CURMAN, 1926;
hovjägmästaren HELGE AX:SON JOHNSON, 1929;
en vakant.

Under år 1929 hade nämnden 5 sammanträden.

Jämte ärenden rörande museet och Skansen har nämnden under året på grund av remisser från Kungl. Maj:t avgivit underdåniga utlåtanden rörande följande ärenden, nämligen angående statsanslag till förhållande av rum åt Livrustkammaren; angående deltagande i en internationell utställning i Brüssel; angående statsanslag till Folkmusikkommissionen; angående resebidrag för styresmannen till Skandinaviska museimanamötet i Köpenhamn; angående statsanslag till fil. d:r K. E. Forsslund; angående statsanslag till Samfundet för hembygdsvård; angående statsanslag till Föreningen för svensk kulturhistoria.

Tjänstemän.

Tjänstgörande den 31 december 1929 voro:¹

<i>Styresman:</i>	ANDREAS LINDBLÖM, professor, fil. d:r, 1929.
<i>Intendenter:</i>	ALARIK BEHM, (1897) 1906. SIGURD ERIXON, fil. d:r, (1914) 1924. SIGURD WALLIN, fil. lic., (1916) 1924.
<i>Professor i nordisk och jämförande folklivsforskning:</i>	NILS LITHBERG, fil. d:r, (1912) 1919.
<i>Förste amanuenser:</i>	SUNE AMBROSIANI, fil. d:r, 1903. ARVID BÄCKSTRÖM, fil. d:r, (1914) 1916. ERNST KLEIN, fil. lic., 1921. GÖSTA BERG, fil. lic., (1924) 1926. SIGFRID SVENSSON, fil. lic., (1924) 1926.
<i>Amanuenser:</i>	ANNA LEWIN, 1886. LOUISE HAGBERG, 1891. IDA MÖLLER, 1898. EMELIE VON WALTERSTORFF, 1903. LAURA STRIDSBERG, 1904. ANNA RUDBECK, 1909. LALLA KUGELBERG, 1910. RAGNHILD BERGSTRÖM, 1911. MÄRTA UPMARK, 1924. LILLY ÅHMARK, f. HAGLUND, 1924. GUNNEL HAZELIUS-BERG, 1926.
<i>T. f. kamrer:</i>	HARALD ENGWALL, 1907.

Intendenten fil. d:r *Edvard Hammarstedt*, som varit i museets tjänst sedan år 1890, beviljades avsked med pension fr. o. m. den 1 januari 1929. Hammarstedt har under allra största delen av sin tjänstetid varit verksam inom museets allmogeaavdelning och har där utfört en synnerligen betydelsefull livsgärning, bl. a. såsom den egentlige grundläggaren av inhemsk etnologisk forskning i vårt land.

Amanuensen fröken *Gerda Cederblom*, som varit i museets tjänst sedan år 1900, beviljades likaledes avsked med pension fr. o. m. årets början. Fröken Cederblom, som särskilt varit verksam på museets allmogeaavdelning såsom vårdare av de stora samlingarna av svenska folkdräkter, har därjämte gagnat museet genom en nitisk verksamhet som skriftställare och utgivare av omfattande materialpublikationer.

¹ Årtalen angiva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet och den nuvarande befattningsens tillträde.

Tjänstledighet har under året åtnjutits av amanuensen *Stridsberg* under tiden 18 oktober till årets slut samt av amanuensen *Upmark* under tiden 7 september till årets slut.

Amanuenserna Lewin och Hagberg, vilka under år 1928 uppnått pensionsåldern, ha medgivits rätt att tills vidare kvarstå i tjänsten.

Såsom *extra tjänstemän* hava under året följande personer arbetat vid museet: fil. lic. Erik Lundberg 1 jan.—5 apr., 1 okt.—31 dec. på Skansen; fil. lic. Gösta Selling hela året på högreståndsavdelningen; fil. kand. Gotthard Gustafsson 1 jan.—21 febr. på allmogeavdelningen samt därefter till årets slut på Skansen; fil. kand. Sven Drakenberg 1 febr.—1 maj på allmogeavdelningen; fil. kand. Bertil Wester 9 febr.—30 apr., 19 maj—14 juli samt 18 nov.—18 dec. på musikavdelningen; fil. stud. Svante Svårdström 1 jan.—20 apr. på allmogeavdelningen; fil. lic. Thure Nyman 1 januari tidvis på högreståndsavdelningen samt från 15 nov. till årets slut å Skansen; fil. kand. Lars Wickström 10 juni—14 sept. samt 10—23 dec. å allmogeavdelningen; fru Gunnel Nordwall 1 jan.—30 sept. å kansliet; fröken Dagmar Arp hela året på räkenskapskontoret; fröken Margit Rydberg hela året på räkenskapskontoret; fil. kand. fru Inger Nordenfelt 1 jan.—30 juni å kansliet; fru Ingrid Dahlin hela året på allmogeavdelningen; fil. kand. Birgit Wennerberg 11 febr.—11 apr., 10—15 juni, 31 juli—6 aug., 9 sept. till årets slut i biblioteket; fru Elsa Govenius 1 aug. till årets slut å kansliet; fröken Ivy Nygren 1 okt. till årets slut å kansliet; fröken Ulla Sterky 1—15 jan. sysselsatt med registrering; fröken Hedvig Bratt tidvis sysselsatt med utskrivning av dubblettexemplar av huvudliggaren; fröknarna Agnes Ljungberg, Visen Lewin och Selma Ström samt fru Malin Strahl tidvis sysselsatta med kollationering av dubblettexemplar av huvudliggaren; kand. Ola Bannbers 1 jan.—13 apr. i byarkivet samt från 13 apr. till årets slut i etnologiska undersökningen; konstnären Olle Homman 1 jan.—13 apr. i byarkivet samt från 13 apr. till årets slut i etnologiska undersökningen; fröken Alfhild Erixon 1 jan.—28 febr., 18 mars—13 apr. i byarkivet samt från 13 apr.—14 juli i etnologiska undersökningen; fil. kand. N. I. Svensson 17 juni—25 juli i arkivet; fil. kand. Bertil Nordenfelt 15 juli till årets slut i etnologiska undersökningen; fil. mag. Sam. Owen Jansson 16 juni—31 dec. i etnologiska undersökningen; fröken Gunilla Kindberg under större delen av året i herrgårdsundersökningen; fru Anna Arwidsson sporadiskt under sept.—nov. i etnologiska undersökningen; notarie B. G. A. J. Lilliehöök tidvis på musikavdelningen.

För *museal utbildning* (»provtjänstgöring») ha följande personer arbetat i museet: fil. kand. fröken Eva Alkman 18 febr.—31 mars på högreståndsavdelningen; fil. d.r. Arvid Enqvist tidvis på allmogeavdelningen; fil. lic. Bengt Bergman april—juli tre dagar i veckan på allmogeavdelningen; mag. art. Harald Hals 7 jan.—10 juni på högreståndsavdelningen; fil. kand. Gunnar Ullenius 2 apr.—30 maj, 1 okt.—31 okt. samt 26 nov. till årets slut på allmogeavdelningen; fil. kand. Lars Wickström 1 jan.—5 juni på allmogeavdelningen samt 3 okt. till årets slut på högreståndsavdelningen; fil. kand. N. I. Svensson 1 maj—30 maj på allmogeavdelningen.

Institutionens allmänna förhållanden.

Under året beviljade riksdagen efter proposition av Kungl. Maj:t ett till 190,000 kr. ökat statsanslag, varigenom möjliggjordes en reglering fr. o. m. den 1 juli av de vid museet anställda tjänstemännens ävensom vaktmästarnas och eldarpersonalens löner, så att de komma att bliva lika med dem, som utgå till motsvarande tjänstemän vid de statliga museerna.

Till fortsatt utvidgning av museets filmarkiv ha dessutom beviljats 2,000 kr.

Stockholms stads anslag till Skansens förkovran och utveckling har även under år 1929 utgått med 40,000 kr. under samma villkor som föregående år.

Dessutom beviljade stadsfullmäktige 10,000 kr. som bidrag till uppförande av ett stadskvarter på Skansen.

Donationer. Genom testamente har änkefru Thérèse Hazelius dels överlämnat 30,000 kr., å vilket belopp räntan är avsedd för museets underhåll och förkovran under villkor att i museet anordnas ett särskilt rum för föremål, skänkta av medlemmar av släkten Hazelius, dels ock 20,000 kr., å vilket belopp räntan är avsedd att användas för Skansens anläggningars vidmakthållande och förkovran.

Vidare har en insamling igångsatts för »Skogaholmsfonden», vars syfte är att möjliggöra uppförandet av Skogaholms gamla herrgård på Skansen. Till sagda fond ha belopp (jfr sid. 63) lämnats av följande personer, nämligen N. Helling, O. Rydbeck, Emma Zorn, C. Sahlin, H. Bedoire, en Skansenvän, Wilhelmina von Hallwyl, Greta Hamilton, H. Ekelund, T. Lindberg, S. Helling, E. Helling samt Augusta Cassel.

Lotteri. Genom kungl. resolution den 15 november 1929 beviljades Nordiska museets nämnd 205,000 kronor av lotterimedel till iståndsättande av Skansens kulturhistoriska byggnader, Moragårdens fullbordande, iståndsättande av i Nordiska museets ägo varande byggnader å landsbygden, cementering och ordnande av Skansens fågeldammar samt inredning av nya tjänsterum i Nordiska museet. Dessa medel bli dock ej tillgängliga förrän under senare delen av år 1930. Våren 1930 verkställdes dragning i det penninglotteri, varav Nordiska museet genom kungl. resolution den 31 mars 1928 skulle erhålla en del av behållningen eller kronor 100,000. Härav förbrukades 64,217:91 kr. under loppet av kalenderåret 1929 för undersökningar av svensk folkkultur.

Museibyggnaden. Under året har nordvästra entresolvåningen (tidigare allmogeavdelningens magasin) ombyggt till tjänsterum. Dessutom ha en del smärre reparations- och ombyggnadsarbeten utförts. Dessa ha, liksom tidigare, stått under uppsikt av intendenten vid K. Byggnadsstyrelsen Knut Bildmark.

Nordiska museets kansli. Såsom t. f. sekreterare vid museet tjänstgjorde under tiden 1 jan. t. o. m. 30 juni amanuensen BERG. Fr. o. m. den 1 juli förordnades förste amanuensen Berg såsom sekreterare.

Diariet över inkommande skrivelser 1929, vilket förts av amanuen-

sen HAGBERG, fru GUNNEL NORDWALL samt fröken IVY NYGREN, upptager 3,470 n:r (räkningar, kvitton m. m. ej här införda). Utgående skrivelser i registratur och kopieböcker utgöra 3,260 st. För Livrustkammaren finnes numera särskilt diarium och särskild kopiebok. Postböckerna upptaga 17,959 avgångna försändelser (Livrustkammarens även häri inräknade), av vilka 8,209 korsband.

Samlingarna.

I tidigare årsberättelser skildras utrymmesbristen inom museets magasin och arbetslokaler, vilken dock i någon mån mildrats dels därigenom att ytterligare några grupper av de magasinerade samlingarna överförts till de förhyrda magasinslokalerna i förutvarande Kungl. Positionsartilleriets kasernetablisement (jfr årsberättelsen 1928, sid. 7) och dels därigenom att under året ett antal nya tjänsterum anordnats i ett föremålmagasin inom museet, i vilket tidigare allmogeadvelningens huvudsamlingar förvarats. Dessa senare ha inrymts i magasinhallen i bottenvåningen. De nämnda tjänsterummen blevo under året icke fullt färdiga för inflyttning. De ha, liksom de i samma magasin inredda arkivutrymmena, avhjälpit de mest påtagliga utrymmessvårigheterna.

Konservering av samlingarnas föremål har fortsatt i enlighet med tidigare uppgjord plan. Den har under året särskilt omfattat vissa delar av textilsamlingarna ävensom alla nyförvärvade träföremål. — Under året försattes ännu en museet tillhörig kyrkorgel i spelbart skick och placerades liksom den tidigare restaurerade (jfr årsberättelsen 1928, sid. 7) i museets hall.

De i Nordiska museets huvudliggare katalogförda samlingarna hava under år 1929 ökat med 4,980 nummer. Arbetet med föremålens införande i huvudliggaren har liksom förut utförts av amanuenserna LEWIN och HAZELIUS-BERG.

Angående förvärven till samlingarnas olika avdelningar hänvisas till gåvoförteckningen sid. 63 ff. Här nedan må i övrigt meddelas följande:

Allmogeadvelningen.

Föreståndare: intendenten ERIXON; övriga arbetande inom avdelningen: förste amanuensen SVENSSON, amanuenserna HAGBERG (forntro), VON WALTERSTORFF (textilier) och fru INGRID DAHLIN (dräkter). Dessutom har biträde lämnats av förste amanuensen BERG (fordon, boskapsskötsel m. m.) och av museielektor KLEIN (fiske m. m.).

Museets ekonomi har framtvingat en stark begränsning av föremålsinköpen under året. Nyförvärven äro dock betydande, beroende inte minst på att några av de värdefullaste förvärven erhållits genom donatorer. Dessa nytillskott, som också representera ett relativt högt köpvärde, ha framför allt riktat samlingarna av möbler och folkkonst, men häri ingår också ett ur rent etnografisk synpunkt så intressant förvärv som den lapska spåtrumman. Bland museets egna inköp utgöres en betydande del

av föremål belysande de olika näringarnas historia. Särskild vikt har härvid lagts på att till föremålen också erhålla utförliga beskrivningar om användningen och att alltså förena föremålsinsamlingen med uppteckningsarbete.

Byggnadskultur. I samband med Etnologiska undersökningens resor insamlades vissa byggnadsdelar. Stockändar i olika form och representerande skilda knuttyper anskaffades sålunda från Dalarna, Värmland, Dalsland, Västerbotten och Blekinge. I Mora i Dalarna inköptes skiftesverksgåtar och stockändar till en loge. Från södra Dalarna härröra ett par portar med profilering i rutor. I Våmhus förvärvades en härbredörr med överlag med runinskrift och årtalet 1607, i Folkärna en målad innerdörr. Från Dalsland härrör en ytterdörr med målat tjärkors. Synnerligen värdefulla förvärv av låsanordningar gjordes. Olika slags järnlås från portar och dörrar härröra från Medelpad, Dalsland, Dalarna. En hel serie stocklås med låskolv av trä eller järn insamlades, de flesta i övre Dalarna, andra från Härjedalen, Värmland, Dalsland och Småland. På samma sätt lyckades museet också förvärva en del primitiva draglås med fäll-nyckel. Härtill komma hänglåsar av alla slag, bultlås från Medelpad, Östergötland och Dalarna, polhemslås från Medelpad samt en del nycklar. Vidare nyckelskyltar och olika slags gångjärn, liksom även några kistlås. Nämnas böra också ett dörrhandtag och 2 portklappar från Folkärna s:n i Dalarna. Bland övriga byggnadsdetaljer, som på detta sätt bevarats, kunna nämnas: skjutlucka till ett pörte och takkrokar av järn från Värmland, takspån och två logtrappor från Dalarna, vindflöjel av trä från Västmanland. Även åtskilliga byggnadsverktyg förvärvades. Bland dem äro ett tjugotal yxor, av vilka en del dock höra till snickeriet mera än till timring och husbygge. Här finnas två yxor för uthuggning av träkärl men också serier av huggyxor, täljyxor och bilor eller »fläm-yxor», de flesta från Dalarna. En hel del grova borrh eller navare från Dalarna, Dalsland, Södermanland och Östergötland höra hit, likaså skavjärn, vattenpass, lodbräden, vinklar och sågar. Slutligen har från Harjagers h:d i Skåne inkommit en snidad och målad murslätta, tillkommen för något »klinegille».

Möbler och väggdekorationer.

Sängar. Från Mora s:n i Dalarna ha vid resor under året förvärvats profilerade stolpar av medeltidstyp, som utgöra delar till tvenne sängar. Dessa äro av samma typ och ha kunnat rekonstrueras och sammanföras till en hel, som nu är uppställd i Venjansstugan i Moragården på Skansen. Medeltida form visar också framsidan av en säng från Albo h:d i Skåne. Den har tillhört en säng av det slag, som tidigare också i flera exemplar äro kända från östra Skåne och vartill motsvarigheter äro att finna även i Dalarna. (Jfr Sigurd Erixon: Möbler och heminredning, del I, fig. 31—33).

Vaggor. Nyförvärven ha här varit ovanligt rikliga. En ny typ i museets samlingar visar en med en fjädrande bräda försedd vagga från Torsås s:n i Småland, fig. 1. Med ett par andra förvärv från Småland exemplifieras också den från högreståndsbohaget lånade vaggtypen med på stolpar upphängd korg.

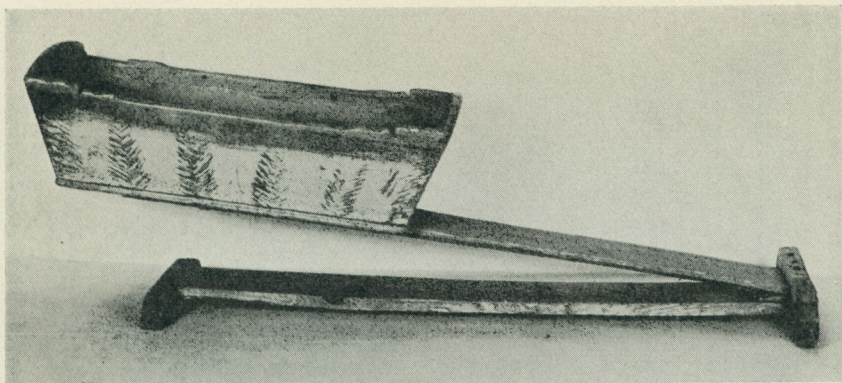

Fig. 1. Vagga från Torsås s:n, Småland. L. 166 cm. Nord. M. 178,770.

Skåp. De värdefullaste förvärven inom denna möbelgrupp äro tvenne av Nordiska museets Vänner överlämnade skåp från Söderala s:n i Hälsingland. Det ena är ett rikt snidat barockskåp av kabinettskåpstyp av hos oss annars ej påvisat slag, fig. 2, det andra ett gott prov på den i södra Hälsingland blommande äldre empiren. Praktfullt i såväl form som färg är också ett tredje hälsingeskåp, dat. 1785 och inköpt från Bollnäs s:n. De viktigaste förvärven i övrigt härröra från västra Värmland och bestå dels av ett hängskåp av baldakinskänkforn, dat. 1780, dels av trenne hörnskåp av olika typ. De senare visa goda prov på det värmländska, ganska naturalistiskt hållna blomstermåleriet. Från Dalarna, som de sista åren varit så rikt företrätt med nyförvärv på detta område, ha i år också erhållits en del skåp, varav främst ett från Gustavs s:n är av större värde. Genom sin dekorerings av konvaljer och hjortar förtjänar också ett skåp från Enåkers s:n i Uppland, 1760—70-talen, ett särskilt omnämnande.

Bord. Museets rika samling av de så förnäma och för Hälsingland karakteristiska målade långa bordskivorna har utökats med ännu ett exemplar med det tidiga årtalet 1592. Från Dalarna ha inköpts dels några bockbord, dels ett sargbord med balusterben och rik plattskärning. Från Torna h:d i Skåne härrör ävenså ett exemplar av de för detta landskap karakteristiska barockborden med stenskiva. Av yngre bordstyper märkas särskilt det här avbildade bordet från Mangskogs s:n i Värmland, fig. 3, samt ett med snidad fot försett fällbord från Undersåkers s:n i Jämtland.

Stolar. Från Värmland ha förvärvats några stolar i empireform, av intresse genom sina variationer av ryggstödens spjalverk. Bland förvärven i övrigt skall endast noteras en snidad och målade stol från Järvsö s:n i Hälsingland.

Ur. Från Värmland ha inköpts tre ståndur, av vilka de två, dat. 1805 och 1830, ha de för Värmland karakteristiska, kraftigt svängda urfodralen, under det att det tredje, dat. 1808, har rakt urfodral med sni-

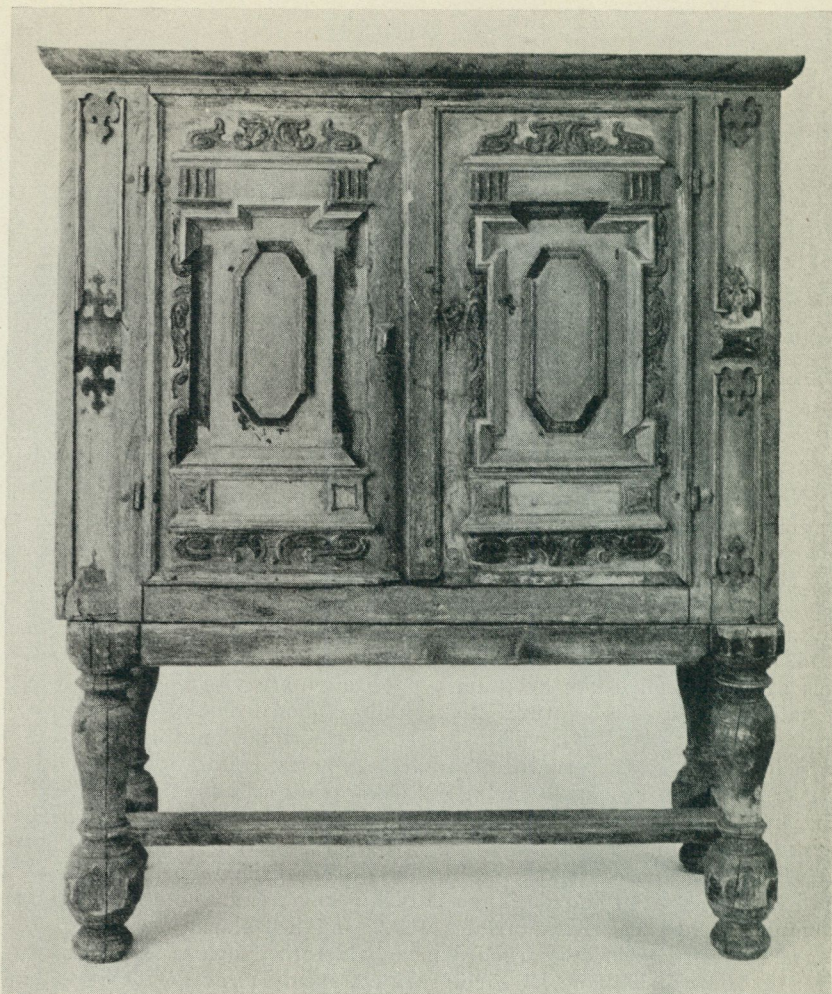

Fig. 2. Barockskåp från Söderala s:n, Hälsingland. H. 155 cm. Gåva av Nordiska museets Vänner. Nord. M. 180,823.

dad och profilerad fyllning. Värmländsk härkomst har också en snedklaffbyrå med klockskåp.

Skrin. En hel del skrin ha inkommit från olika delar av landet, av vilka ett från Horns s:n i Östergötland har det största intresset, fig. 4. Ett rikt karvsnittssnideri visar ett skrin, dat. 1718, från Sandsjö s:n i Småland.

Askar. En del spånaskar höra som vanligt till förvärven, däribland också en särskilt stor knäppaska från Medelpad.

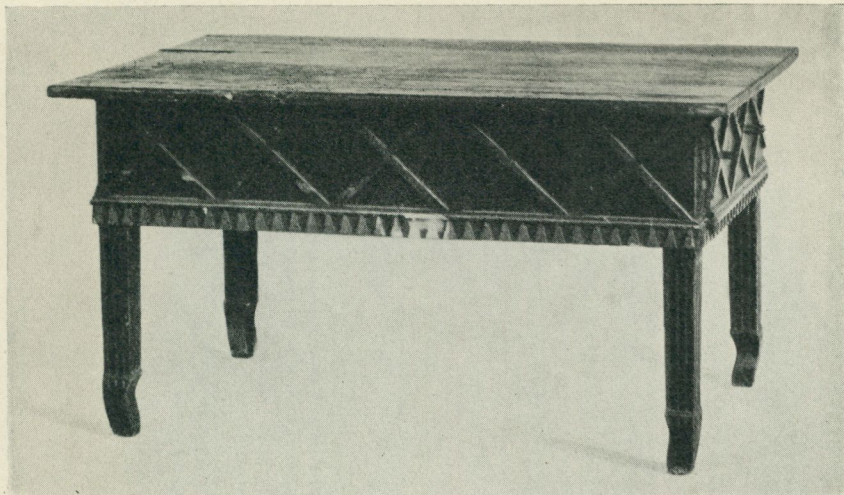

Fig. 3. Bord från Mangskogs s:n, Värmland. H. 70 cm. Nord. M. 177,485.

Målningar. Museets främsta förvärv av folkkonstalter härröra från Gästrikland och Hälsingland och bestå av väggmålningar. Förnämliga 1700-talsmålningar på väv ha sålunda inköpts från Ovensjö i Gästrikland och Järvsö i Hälsingland. En del andra yngre målningar ha inkommit från södra Dalarna och Halland. Från Alfta s:n i Hälsingland härröra väggpaneler till ett helt rum, målade med landskap och figurer.

Tavlor och kistebrev. Det har lyckats museet att erhålla en stor gratulation av den dekorativt så högt begåvade målaren Olof Elff. Den är daterad 1865 och härrör från Lillherrdals s:n i Härjedalen. Gratulationer eller minnestavlor av olika slag ha för övrigt inkommit från Östergötland, Småland, Hälsingland och Skåne.

Dräkter. Till årets viktigare förvärv på detta område höra ett antal av Akademien för de fria konsterna deponerade dräkter. I synnerhet har museets samlingar från Skåne härigenom fått en mycket god komplettering av äldre plagg, varibland särskilt må framhållas flera vackert arbetade manströjor. Även Dalarna är här representerat med goda ting, huvudsakligast tillhörande kvinnodräkten.

I årsredogörelsen för 1928 nämndes, att dräktskicket i Floda s:n i Dalarna ännu ej tillfyllest belyses av Nordiska museets samlingar. Denna brist har nu avhjälppts i det att museet förvärvat en stor samling av för socknen typiska plagg och dräktdelar. I denna ingår flera utmärkta typer av huvudbonader såsom »kråkor», »hättor» och »hilkar» samt en rik samling av olika huvuddukar och kläden. Därtill kommer även en del större plagg såsom en praktfull kvinnotröja av grön vadmal med helt överbroderade röda ärmor i den för socknen typiska mönstergivningen samt en del mansplagg, däribland ett par gossvästar av mycket ålderdomlig form. Samtliga dräktplagg äro åtföljda av utförliga uppgifter om användningen. Från

Fig. 4. Snidat lock till skrin från Horns s:n, Östergötland. Gåva av godsägaren K. G. Bogeman, Saltsjöbaden. L. 20,5 cm. Skrinets H. 7,5 cm. Nord. M. 179,601.

Mockfjärds s:n i Dalarna, som också förut varit ytterst sparsamt representerad i Nordiska museets samlingar, har inköpts en mansdräkt. Som gåvor ha till museet överlämnats bl. a. en mansdräkt och ett förskinn från Vingåkers s:n i Sörmland samt en kvinnodräkt med tillhörande fårskinnspäls från Gagnevs s:n i Dalarna. Liksom under tidigare år har även inkommit ett större antal halskläden av varierande material samt handskar och vantar från skilda landskap.

Samlingen av smycken har under året kompletterats med ett antal söljor, maljor, kors, spännen och knappar från olika landskap.

Textilier. Årets intressantaste textiltillförvärv är en del av en bänkdräkt i röllakan från Ulleruds s:n i Värmland. Den avbildas bland försättsplanscherna i detta häfte av Fataburen och är närmare beskriven sid. 229.

Ett fragment av en bänkdräkt i flamskvävnad har erhållits från Västra h:d i Småland, fig. 5. Den har varit underfodrad med ludet vitt fårskinn. Från östra Skåne äro tre präktiga täcken, av vilka ett i röllakan och dukagång är särskilt tilltalande i fråga om färgen. Två halva »brajrdåklän» från Bohuslän ha åtföljts av ett tiotal sockennamn på de olika mön-

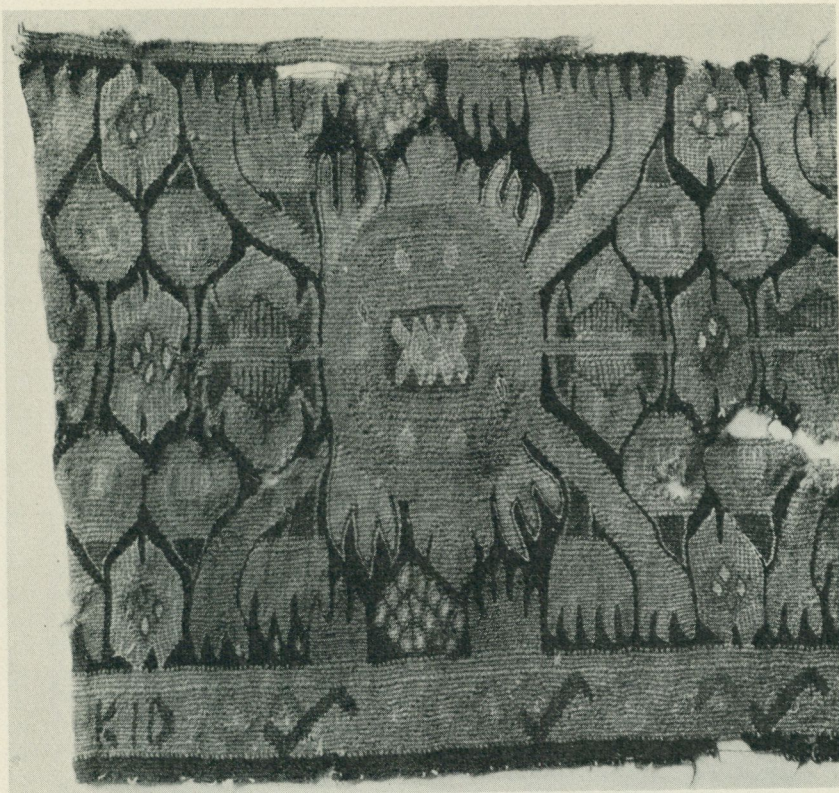

Fig. 5. Del av bänkrätt i flamskvävnad från Sandsjö s:n, Småland. L. 124 cm. Nord. M. 179,566.

sterränderna, något som alltid är välkommet. Ett »spröddetäcke», dat. 1824, är likaledes från Bohuslän, två Floda-täckan komma närmast från Folkärna, ett rosegångstäcke från Västergötland, ett täcke och en del prover på olika slags täcken från Medelpad. En östgötarya från Ydre h:d i vitt och brunt har gles nock och randig botten.

Av bordtäckan har ett varit i bruk i Mora s:n, det är vävt i upphämta med linnebotten. Ett »bordäklä» från Floda har smala mönster-ränder av ullgarn i livliga färger.

Även ett fåtal vita linneföremål ha förvärvats, bland vilka de viktigaste äro ett handkläde och en duk från Glemminge s:n i Skåne. Det förra är ett s. k. likhandklä som har använts som bärlina vid begravning. Vävt i droppdräll är det vid kortsidorna försett med karakteristiska flätningar, i vilkas mönster ingå hjärtan och kors. Duken är nära 3 meter lång, mönstrad i vitt med hämtan i ränder, och på tre sidor prydd med en ståtlig treflätning.

Textilredskap. Åtskilliga linrepor, linbråkar och linklyftor ha som vanligt förvärvats från olika landskap. Av skäktnivarna märkas särskilt tvenne rikt utskurna från Östergötland. Från Burträsk s:n, Norrbotten, härrör en långrock, som använts att spinna bomull på. En vacker genombruten linkäpp är kommen från Dalarna och några rikt ornerade rockblad från Roslagen.

Bland vävredskapen utgöres det viktigaste av några vävlunor från Blidö s:n, Uppland, som inköptes på den Winborgska auktionen, fig. 6. Med sin rika ornering äro de nästan utan motsvarighet i museets för övrigt så stora samling av Roslagens träsniderikonst. En vävluna har även förvärvats från Våmhus' s:n, Dalarna, dat. så tidigt som 1566. I övrigt kan nämnas några bandvävskedar, de bästa från Hälsingland och Härjedalen, samt en solvbok från Marks h:d i Västergötland.

Textiliernas och dräkternas vård. Några valkbräden från Dalsland visa olika typ av reffling. Intressanta ur folkkonstsynpunkt äro ett par klappträn från Roslagen och Småland liksom också de flesta av de förvärdade mangelbrädena. De bästa av de senare härröra från Dalarna och Småland och av dessa äro tre försedda med årtal från 1600-talet.

Födans beredning. Ett stort antal bakredskap ha som vanligt inkommit från skilda landskap, framför allt bestående av brödkavlar och brödspadar, från Dalarna, Dalsland, Västerbotten och Värmland, varibland en från sistnämnda landskap med inskriften: »Gif os o Gud vårt dagliga bröd etc.» Ostkorgar och ostkar av växlande typer ha förvärvats från Dalarna, Halland, Hälsingland, Södermanland och Östergötland. Ett ostkar av furu med snidad botten från Sollerö s:n i Dalarna är daterat 1691. Bland andra föremål till ostberedningen märkes en »missoststöt» från Västerbotten, använd vid mesosttillverkning. Av redskap för smörtillverkningen må nämnas ett par härjedalska smörkavlar, använda att sira smörlaggar från högtidsbordet. I samband härmed ingår bland årets förvärv en smörstöt, använd av kringresande smörupköpare i Västerbotten att packa ihop smöret i de stora smörsåarna. Redan tidigare har museet lyckats förvärva ett och annat föremål, belysande den smörhandel, som, om också i relativt sen tid, synes ha florerat i de nordsvenska kustlandskapen.

Till belysande av ölbryggd i gammal tid har förvärvats några välbehövliga komplement till museets tidigare samlingar. Hit höra sålunda framför allt ett par »fotbunkar» med tre av laggstavarna förlängda till höga fötter. Den ena är från Orsa, den andra från Floda s:n i Dalarna och den senare har tillhörande sil av halm. En humlesil av sedvanlig typ kommer från södra Dalarna, ett par mältroder från Västerbotten och en mäskstöt från Dalsland. I övrigt märkes en jästkubbe av furu med kvarsittande bark på ena sidan, från Värmland. En sådan jästkubbe doppades i brygden och bevarades sedan med den torkade jästen till nästa brygd.

Till den egentliga matberedningen höra åtskilliga av årets förvärv. Sålunda har museet efter flera års ansträngningar lyckats erhålla ett s. k. »pannkaksspjäll» från östra Närke, en slags gryta med plåtlock, vars användning påminner om de sydeuropeiska bakklockorna. De eldas sålunda både uppifrån och nedifrån genom övermakad glöd. Vidare har inkommit ett par täljstensgrytor från Dalarna, flera pannor och grytor även-

Fig. 6. Vävlunor från Blidö s:n, Uppland. L. 39,5 cm. Ingå i en donation av grosshandlaren Ivan Traugott, Stockholm. Nord. M. 178,173.

som munkpannor och pannkakslaggar av metall. Ett halster, grytkäringar och ett par pannfötter ha ytterligare inkommit.

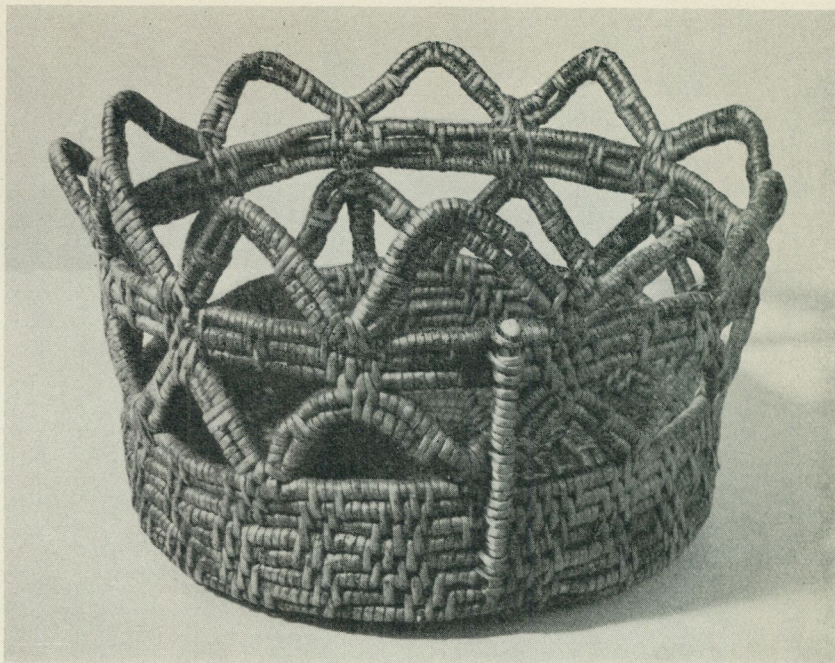

Fig. 7. Förningskorg från Vemdalens s:n, Härjedalen. Handtaget borta. Diam. 38 cm. Nord. M. 176,914.

Bland föremål, knutna till njutningsmedlen, kunna bland ett flertal kaffekittlar, kaffekvarnar, snusdosor och tobaksbrickor nämnas en liten järnpipa med munstycke av ben från Mora s:n i Dalarna och en liten kritpipa med kort skaft i form av en fågelklo, hållande ett ekollon, från norra Dalsland.

Förvaring och servering av mat och dryck. Bland förvärven av laggade förvaringskärl märkas ett par tunnor och några mjölkflaskor. Från Västerbotten har inköpts en bytta, ur vilken den saltade strömmingen direkt serverades. Belysande för äldre tiders bordsskick är också ett »långbordsfat» från Uppland, som användes att föra maten från köket in på de långa kalasborden och runt dessa. Bland nyförvärven av korgar finnas några goda prov på härjedalsk korgflätning, vilken sedan gammalt är känd såsom en av de rikaste i landet. Ståtlig är den här avbildade förningskorgen, fig. 7, med sin kronaktiga form. På den Winborgska auktionen sattes museet i tillfälle att inköpa några synnerligen ålderdomliga dryckeskärl. Så förvärvades här bl. a. en präktig, svarvad »välkomma» från Östergötland, en laggad kåsa och ett gyckelstop från Leksands s:n i Dalarna samt en stor pokal försedd med inskrift och dat. 1769 från Västergötland, fig. 8. Även från andra håll ha goda förvärv gjorts till denna föremålsgrupp, däribland tvenne fågelkärl. Det ena av dessa från Ragunda s:n i Jämtland är avbildat bland planscherna i detta

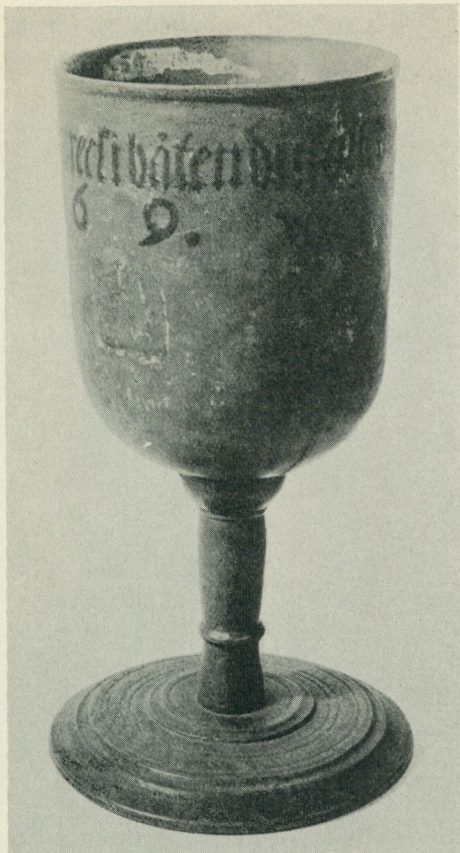

Fig. 8. Pokal från Falköpingstrakten, Västergötland. Med inskrift: »sät knuskes för din myn och dreck i båten du fülle hun. Anno 1769». Ingår i en donation av grosshandlaren Ivan Traugott, Stockholm. H. 29,5 cm. Nord. M. 178,176.

häfte av Fataburen och närmare beskrivet å sid. 230. Av allmogekeramik göres numera sällan värdefulla nyförvärv men även här förvärvade museet på Vinborgska auktionen några synnerligen goda pjäser. Bland nyförvärven i övrigt kunna nämnas några pluntor och tallrikar av koppar.

Rengöring och hygien. Kvastar av kråkbärsris ha förvärvats från Dalsland, ett »lövtråg för lindebarn» från Dalarna samt ett par rakdonslådor från Uppland.

Eld och lyse. Torrvedsstickor och sävvekar illustrera bland förvärven de primitivaste belysningsmetoderna. Handlyktor liksom ett stort antal ljusstakar av skiftande material ha förvärvats från olika delar av landet.

En vindugn i tre våningar, tillverkad vid Moss' järnbruk i Norge och dat. 1827, har inköpts från Töftedals s:n i Dalsland, fig. 9. Så vackra

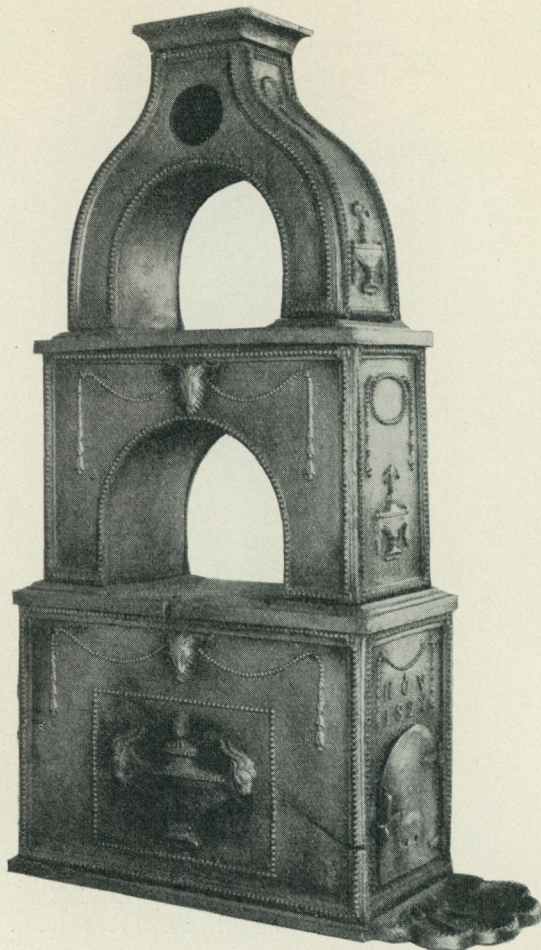

Fig. 9. Vindugn, tillverkad vid Moss' järnbruk i Norge 1827, från Töftedals s:n, Dalsland.
H. 160 cm. Nord. M. 179,081.

nyförvärv berörande allmogehusens eldstadsanordningar göres numera sällan till museet.

Jordbruk. Årder och ristar. I motsats till vad föregående år var fallet ha förvärven till denna avdelning innevarande år varit såväl rikliga som framför allt av stort värde för kännedomen om det primitiva svenska jordbruket. Framst må märkas en samling småländska årder, på ett förträffligt sätt belysande utvecklingsfaserna inom denna redskapsgrupp och inom ett så viktigt kulturområde som det inre Småland. Härtill sluta sig åtskilliga liknande föremål från Medelpad, fig. 10, och Västergötland ävensom några plogar från Dalarna, fig. 11, Dalsland, Me-

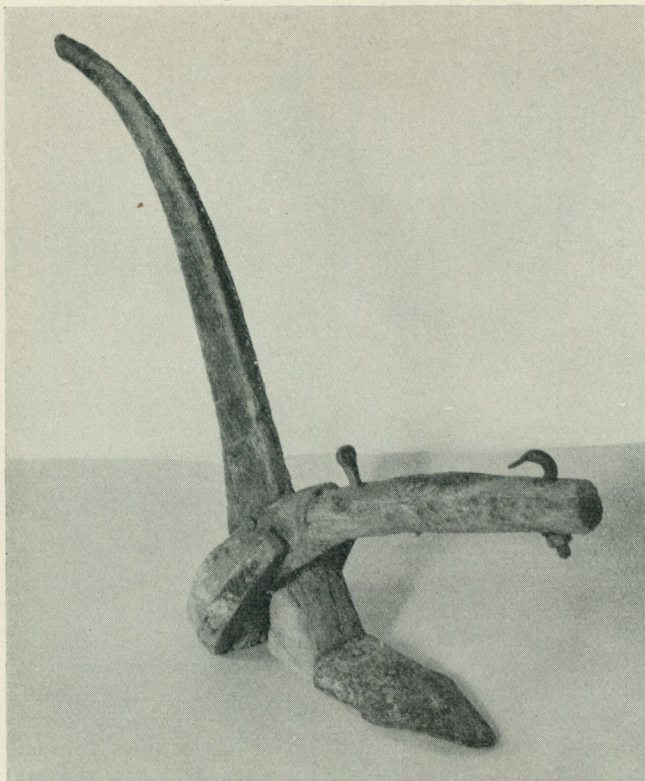

Fig. 10. Årder från Tuna s:n, Medelpad. H. 95 cm. Nord. M. 177,173.

delpad, Småland, Värmland och Västerbotten. Flera plogsläpor i form av enkla medar, använda att släpa plogen till och från fältet på, ha inköpts från Dalarna, Dalsland och Värmland. Likaledes ha ett flertal harvar av skiftande typer förvärvats från framför allt de mellansvenska landskapen, ävensom några vältar, ett tidigare i museets samlingar dåligt representerat redskap. Av intresse är framför allt en s. k. dyngralla från Lappland, bestående av två medformiga stockar, i vilka äro inpassade 6 räfflade rörliga rullar. Typen synes ej hava varit ovanlig i de nordligaste delarna av vårt land. Redskapet användes att sprida och krossa den utkörda gödseln.

Ett stort antal, delvis mycket intressanta hackor, använda i samband med jordbruket, ha inkommit från skilda bygder. Likaledes grepar, såskäppor, såkorgar, sädesskärar, lieorv, högafflar och sädestjugor. Av större intresse är framför allt några snesstörar med initialer från Dalarna och nordligaste Värmland, av vilka en snesstör från sistnämnda landskap är märkt 1741.

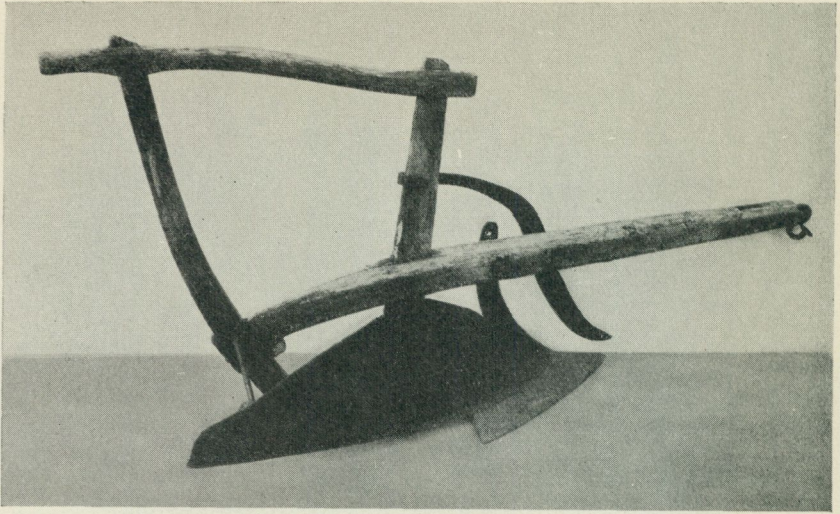

Fig. 11. Plog från Garpenbergs s:n, Dalarna. L. 180 cm. Nord. M. 178,629.

Av tröskredskap kunna nämnas ett par slagor från Dalarna, en tröskbock, »böstebock», från Västergötland, på vilken säden slogs ut med käppar, några kastskovlar, använda för sädens rensning, av vilka en från Älvdalens s:n i Dalarna är daterad 1685 och en annan från Mora s:n 1747, samt några spannmålssäckar av grovt linne och av sälskinn. Särdeles märklig är en sådan säck från Medelpad, använd vid transport till och från kvarnen, tillverkad av hopsydd ålskinn men senare lagad med fårskinn.

I övrigt märkas inom denna gruppen jordbruk ett flertal präktiga svedjekrattor från framför allt Dalarna och Småland samt några lövkvi- var och andra redskap i samband med lövtäkten.

Boskapsskötseln. Här märkas åtskilliga koklavar och koband, de flesta av vidjor, ett par hästhällor, den ena likaledes av vidjor från Dalsland, den andra av järn från Härjedalen, en självvuxen »hästklipp» av sälg och ett tjurspjäll, d. v. s. en bräda som hängdes för ögonen på folkilskna tjurar och kor. De båda sistnämnda föremålen äro från Dalsland, under det att ett flertal hornskydd i knappform, använda för att korna ej skulle skada varandra, härröra från Dalarna. Museet saknade tidigare sådana hornskydd av mässing men har nu erhållit ett flertal. Ett likaledes tidigare i samlingarna icke representerat föremål, nämligen en svinring, en järntråd satt i trynet på utgångssvinen för att hindra dem från att böka upp jorden, har förvärvats från Dalsland. Till vallhållningen höra åtskilliga koskällor av malm eller järnplåt samt flera vallhorn från Dalarna och Medelpad. För övrigt ha inkommit svinok, hästgrimmor, hästskor, skollhoar för svin samt några slaktredskap. Bland oken märkas särskilt ett ok av mycket ålderdomlig typ, tillverkad av gran och avsedd för tre oxar, härrörande från Dalsland samt ett s. k. marknadsok för två oxar, bestående av en rak tvärslå med vidjor och kommet från Småland;

möjligen är också det dalsländska oket att fatta som ett sådant marknadsok d. v. s. begagnat att hålla samman oxarna vid färd till och från marknaderna.

Fiske. Förvärven rörande fiske äro i det hela mindre omfattande än under de föregående åren. En del ålderdomliga redskap ha erhållits från Dalsland, t. ex. en flätmjärde, »fisktina», av sälkvistar och en annan av granbast. Mera märklig är också en från Färs h:d i Skåne förvärvad »gryp» för gäddfångst, en av de många typer, i vilka häven ännu uppträder som självständigt fångstredskap. En ganska omfattande samling nät och andra fiskredskap, delvis dock av rätt ny typ har förvärvats från Medelpad.

Jakt. Jaktavdelningen har för året att anteckna förvärvet av ett präktigt björnsjutt från Rånå s:n i Norrbotten. »En »skrestång», den vid säljakt på is brukade, långa skidan, har förvärvats från Möja s:n i Upplands södra skärgård. Detta redskap har ej tidigare anträffats så sydligt utan ansetts tillhöra Bottniska vikens kuster. Till de mera ovanliga förvärven hör också ett litet jakthorn av mässing från By socken i Dalarna.

Arbetsliv i övrigt. Redskap från olika lantliga yrken ha i spridda exemplar inkommit från hela landet. Sammanhörande förvärv av redskap, råmaterial, halvfabrikat och färdiga alster, ha därjämte gjorts framför allt inom följande arbetsgrupper.

Färgeri. Olika färgeriredskap ha inköpts från en verkstad i Ljusnedals s:n i Hälsingland.

Gälbjuteri. Såväl beträffande gälbjuteriet som i fråga om samtliga nedanstående hantverk, med undantag av snickeri, härröra huvudparten av nyförvärven från Dalsland. Gälbjuteriet representeras med samlingar från Ärtemarks s:n.

Halmflätning. Detta arbete har tidigare endast med enstaka föremål varit företrätt i museets samlingar. Årets nyförvärv gäller den tillverkning av halmhattar, som särskilt blomstrat i Ärtemarks s:n.

Målning. En fullständig uppsättning av målarutensilier har förvärvats. Den har ingått i kvarlätenskapen efter en i Töftedals s:n bosatt möbelmålare.

Repslageri. Årets nyförvärv belysa arbetsmetoder vid repslagning med olika slag av råmaterial.

Snickeri. Under året insamlades ett icke obetydligt antal snickarredskap från olika landskap framför allt från Dalarna, Dalsland, Medelpad, Hälsingland, Uppland och Småland. Bland dessa redskap märkas yxor, yxställ eller »yxbräde», sågar, hovtång, stämjärn och stämjärnsklubba, håljärn, en serie borr och borrarvängar, hyvlar, två hyvelbänkar, skruvting, passare och verktygsskrin. Härtill kommer en hel uppsättning av redskap för likkisttillverkning, inkomna från Ljusdals s:n i Hälsingland.

Stenhuggeri. Redskap för bergsprängning och tillverkning av skiffervaror liksom också fabrikat ha förvärvats från olika socknar i Dalsland.

Samfärdsel och seldon. Bland bärredskap märkas hövidjor från Dalsland, bärmesar från Medelpad, bärträn från sistnämnda landskap och från Västerbotten samt en kont från Orsa s:n i Dalarna, tillverkad av läder

men med fässlor av ålskinn. Synnerligen märkliga äro ett antal skånska skidor från Långaröds s:n, tillverkade av bok, av vilka en skida har urgröpt fotställ. Denna sydsvenska skidtyp, som vanligen uppträder i den form, att slåar äro påspikade på båda sidor om fotstället, representeras även av ett par från Västergötland. Upptäckten av typens vida utbredning hör till de mera löftesgivande på den inhemska etnologiens område under de allra senaste åren, ty det visar hur man genom energiskt efterforskande kan få fram nya resultat även på områden, som man trott redan vara helt genomforskade. Den främsta förtjänsten av detta materials uppletande ute i fältet tillkommer museets utmärkte medarbetare docenten I. Arwidsson, Upsala. Ett flertal skallbågar från Dalsland, Medelpad, Närke, Uppland och Västerbotten ha likaledes förvärvats. Selar, selkrokar, bokträn och selpinnar ha som vanligt inkommit i stort antal.

En höskrinna på låg träbankad släde har inkommit från Vilhelmina s:n i Lappland, ett par åkslädar från Värmland och Västerbotten samt en del arbetskärlar, särskilt timmerkärlar från Dalsland, Lappland och Medelpad. Från Idre s:n i Dalarna har inköpts en skidkälke, en lätt kälke på tunna skidliknande medar, som drogs för hand, särskilt vid jaktfärder i obygd. Under året ha vidare inköpts några kärror, särskilt märkes en hökärra av tidigare i samlingarna icke förefintlig typ, från Dalsland, samt några fordon från Västerbotten av en typ, som utgör en kombination mellan kärra och släde. Slutligen må nämnas ett par skivhjul från Dalsland och Västerbotten samt ett par hjulnavsbeslag med stansad ornering, de senare jordfynd från Väte s:n på Gotland.

Mått, mål, vikt och tid. Synnerligen märkliga och sällsynta nyförvärv äro tre runstavar av ålderdomlig typ, en från östra Sverige, en från Värmdö s:n i Uppland och en slutligen från Fellingsbro s:n i Närke, 1679 och visande anknytning till finsk kalender. Alla tre härröra från Vinborgska samlingen.

Samfundsväsen. Endast några få förvärv ha gjorts under året, men bland dessa en så intressant sak som en svarvad byalur. Den är från Dagstorps s:n i Skåne. Av stort värde äro också ett par tråddockor, ett »träspjäll» och en »träfläta», från Idre s:n i Dalarna. De utgjorde presenter från flickorna till pojarna på den s. k. »träkvällen», som i denna bygd inföll på nyårsdagen.

Forntro. Ett intressant förvärv bland föremål hörande till julfirandet är en s. k. Felixgubbe från Ravlunda s:n i Albo h:d i Skåne. Det är en docka av trä, som på Felixdagen — dagen efter Knut — brukade kastas in i stugorna. Från samma härad har också inköpts flera julkronor av olika typ; däribland en av fransade tygremsor. Från Uppland har förvärvats en tröskel med uppborrat hål, tillkommet för nedläggning av en orm el. dyl. En julljusstake, ett par halmfigurer och några föremål med folkmedicinsk användning höra också till nyförvärven.

Lappar. Det förnämsta förvärvet utgör den stora lapptrumma, som under året överlämnades av doktor Gunnar Didriksson, Stockholm. Den är avbildad och beskriven i Fataburen 1929 s. 163.

Utländska allmogeavdelningarna.

Estland. Genom byte med Eesti Rahva Museum i Dorpat har förvärvats några vackra laggade dryckeskannor med rik brännstämpelsornering. I samma byte ingick också en del kvinnoplagg, däribland ett par ex. av de karakteristiska färgrika linnekjolarna.

Tjeckoslovakien. Förvärven från detta land utgöra resultatet av en fil. doktor C. Bolinder under år 1927 företagen inköpsresa i Podkarpatska Rus. Föremålen hörande till mathushållningen bilda huvudparten och här

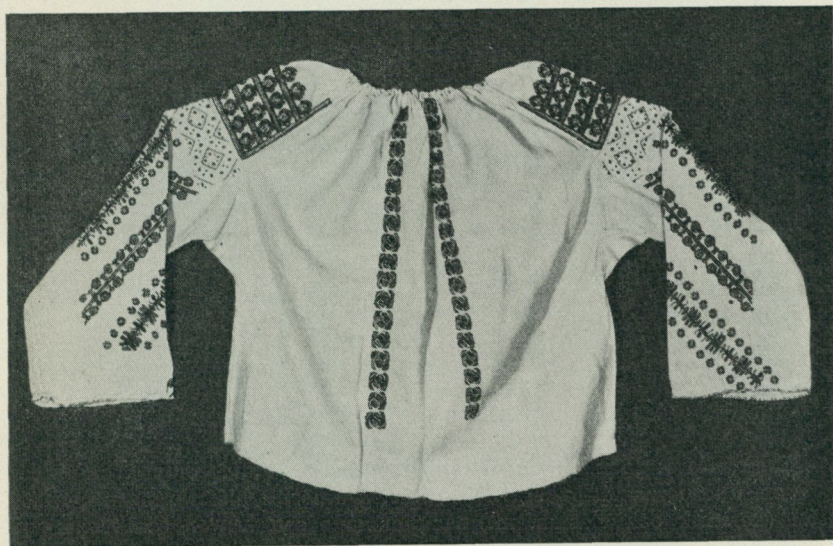

Fig. 12. Kvinnotröja från Rumänien. Gåva av rumänska staten genom generalkonsuln prins Karadja. Nord. M. 178,689.

ingå också åtskilliga skålar och fat av lergods, som utgöra goda prov på den folkliga keramiken i landet. Även förvärvades diverse modeller av verktyg m. m. Av särskilt intresse äro de i samlingen ingående textilföremålen, däribland en rutig klövjepåse av yllekypert samt ett antal broderi- och vävprover.

Ungern. Ett mindre antal dräktdelar har förvärvats, däribland en rikt broderad mansskjorta och en kvinnopäls.

Rumänien. Ett synnerligen värdefullt tillskott till de utomsvenska dräkt- och textilsamlingarna utgör den gåva av fyra mattor och femton rikt broderade kvinnotröjor, fig. 12, som rumänska staten genom generalkonsuln prins Karadja överlämnat till museet.

Fig. 13. Broderad bård å örngott från 1500-talets slut, tillhörande samma sängutstyrsel som lakanet fig. 14. Gåva av Nordiska museets Vänner. Nord. M. 178,238.

Avdelningen för de högre stånden.

Föreståndare: intendenten WALLIN; övriga arbetande inom avdelningen: förste amanuenserna AMBROSIANI (skråväsen, arbetets historia m. m.), BÄCKSTRÖM (keramik och glas m. m.) samt amanuensen LEWIN (dräkter, textilföremål). Under större delen av året har fil. lic. GÖSTA SELLING arbetat vid avdelningen. I samband med Hilleströmutställningen arbetade f. d. amanuensen fröken Cederblom under några månader vid avdelningen.

Bland årets nyförvärv till högreståndsavdelningen är det framför allt en speciell art av föremål, vilka genom sin egenskap av enkla vardagliga bruksföremål på sitt sätt ökar avdelningens förmåga att illustrera herreklassens levnadssätt under nyare tiden. Det är husgerådssaker av olika typer, enkla möbler och inredningsdetaljer, vilka knappast var för sig kunna framhållas i en hastig översikt som denna, men som dock ge en vidgad kunskap om hur den vardagliga miljön under gångna tider tedde sig. Bland dessa förvärv framträder en samling föremål från Tureholm, som den ur tidssynpunkt enhetligaste och äldsta, medan ett stort antal gåvor bringat museet värdefulla tillskott till senare perioder. Även vid den ur museets synpunkt viktiga auktionen hos änkefru Maria Winborg, där åtskilliga viktiga förvärv gjordes, kunde ett flertal föremål av ovan nämnda enkla slag inköpas. Det var tack vare medel, som ställts till

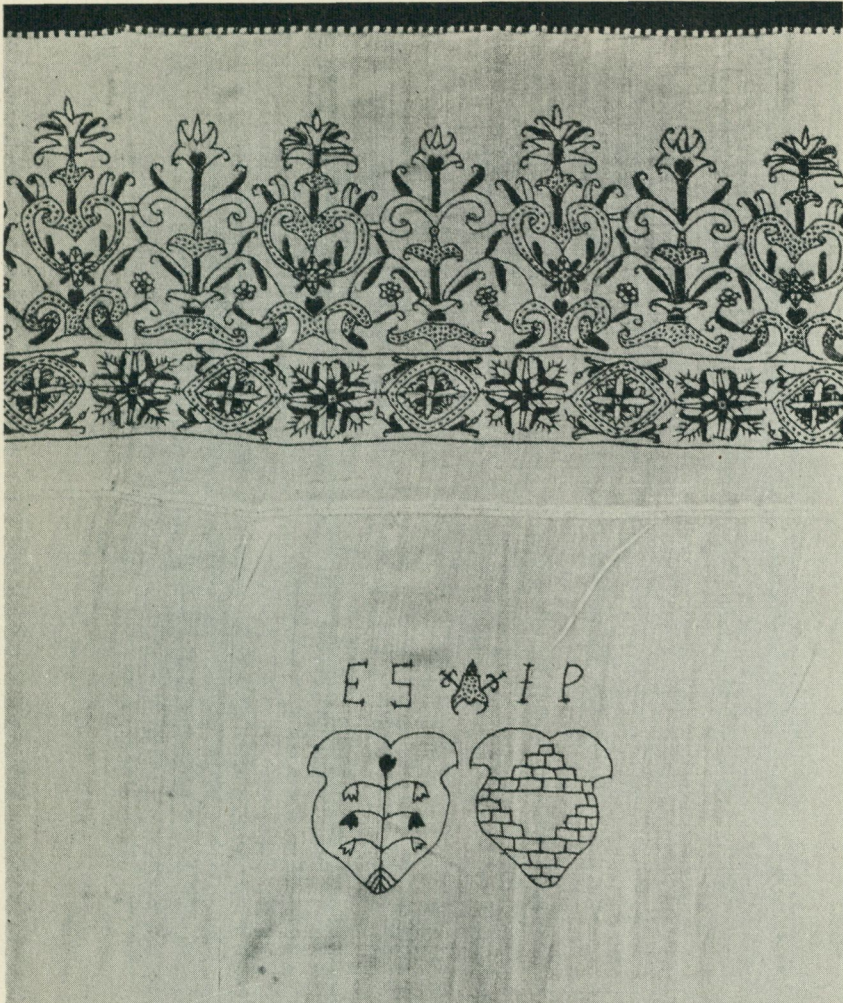

Fig. 14. Broderi i rött silke på lakan med Erik Olofsson Stakes och Ingeborg Posses vapen. 1500-talets slut. Gåva av Nordiska museets Vänner. Nord. M. 178,257.

förfogande av grosshandlare Ivan Traugott, som samtliga inköp på denna auktion gjordes. — Även under detta år har museet, främst med bistånd av Samfundet Nordiska museets Vänner, kunnat göra förvärv av stort värde och verkligt individuellt intresse. Vad Nordiska museets Vänner betytt för museet under sin tioåriga tillvaro, framgick med all önskvärd tydlighet av den imponerande utställning av samfundets samtliga förvärv, som kort före jul öppnades i museets utställningssal.

Det ojämförligt viktigaste enskilda förvärvet är den sängutstyrel

Fig. 15. Snidade takbjälkar från Västanå herrgård vid Gränna. 1600-talets förra hälft.
Sedermåla användas som byggnadsmaterial och därvid stympade.
Nord. M. 178,973—178,994.

från slutet av 1500-talet, som skänkts av Vännerna. Två 1600-talspeglar, en av Pehr Hilleström signerad genremålning och ett signerat damskrivbord kunna även nämnas bland samfundets gåvor under året. Vid den ovannämnda Winborgska auktionen förvärvades även några märkliga föremål och för högre ståndsdelen kan här främst framhållas en rödmålad dekorerad kanna från 1500-talet. Det är synnerligen glädjande att tillskotten till denna i samlingarna ännu svagt representerade period under de senaste åren varit så många och betydande.

Den äldre Vasatiden. Ett synnerligen märkligt förvärv, som faller inom denna period, utgör den nyssnämnda sängutstyrelsen, bestående av ett par lakan och två örngått från 1500-talets slut, vilka tillhört kammarjunkaren hos hertig Karl, sedermera ståthållaren i Västergötland och Dalsland Erik Olofsson Stake och hans fru Ingeborg Posse, gifta 1588. Det sannolikaste är väl, att utstyrelsen tillkommit 1588, i varje fall kan den

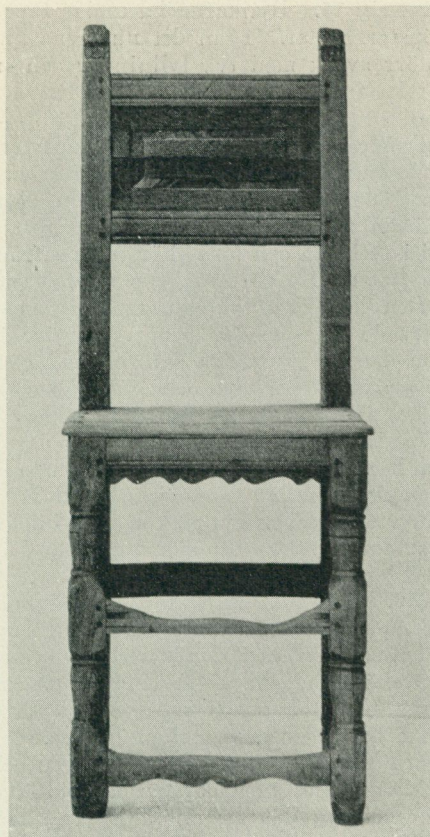

Fig. 16. Stol av ek. 1600-talets förra hälft. Nord. M. 180,785.

dateras före 1598, då Erik Stake dog detta år. Både lakanen och örngotten äro prydda med bårder, broderade i rött silke, och den stela ornamentiken är utförd i en nästan naivistiskt stiliserad renässansornamentik, fig. 13 och 14. Ännu ett örngott från samma tid har museet erhållit under året, vilket likaledes är försett med en i rött broderad bård. Om detta föremål finnas närmare uppgifter å sid. 232. Det är även avbildat bland försättsplanschererna i denna årgång av *Fataburen*. I övrigt äro årets förvärv från denna tid som vanligt fåtaliga, men särskilt är ett föremål värt att framhåvas. Det är den rödmålade, svarvade dryckeskanna, som närmare beskrives å sid. 163 i *Fataburen* 1929, och som även återfinnes bland försättsplanschererna. Slutligen må nämnas ett dryckeshorn, som bär spår av målning i rött och blått men som tyvärr i senare tid avskurits och förändrats till kruthorn.

Den yngre Vasatiden. Ur ornamental synpunkt intressant men tyvärr fragmentarisk är en samling skulpterade takbjälkar från Västanå herr-

gård utanför Gränna, fig. 15. Bjälkarna ha under 1700-talet söndersågats och använts som fönsterkarmar. Från det nu rivna huset Skeppsbron 14 har förvärvats en dörr av ek med två fyllningar och smidda beslag. En stol av ek i enkla raka former och med åtta profilerade slåar mellan benen kan hänföras till 1600-talets förra hälft, fig. 16. — Även från denna period ha förvärvats några vackra föremål till sängutstyrelse. Ett barnlakan bär årtalet 1639 och amiralen Claes Flemings och hans hustrus, Elena Bielkes vapen (gifta 1638). Närmare uppgifter om detta föremål återfinnes å sid. 231 (se även försättsplansch). Ett örngott slutligen är prytt med ett rikt broderi i reticella och torde härstamma från omkring 1650.

Den karolinska tiden. En soffa av för tiden karakteristiska former bör här nämnas. Den har fyra svängda framben med lejonassar samt skulpterade och svarvade kryss mellan benen. Tyvärr är den gamla klädseln försvunnen men den ursprungliga målningen i rödbrunt finnes kvar under en senare övermålning i vitt och guld. Rikt skulpterad är en förgylld, oval spegel, krönt av ett par elegant skurna akantusblad och en öppen krona, fig. 17. Ett par helt läderklädda och järnbeslagna kistor ha förvärvats; den ena har på locket ett C i spegelmonogram under kunglig krona. Ett liknande kungligt monogram, Karl XI:s, återfinnes även på ett goråjärn. En ytterst fint knypplad spets — dentelle d'Anvers — i ett för denna spetsart ovanligt redigt mönster torde härstamma från slutet av 1600-talet.

Tiden 1720—1750. Det viktigaste förvärvet inom denna period är utan gensägelse en samling husgeråd och köksartiklar m. m., som härstamma från Tureholms herrgård i Södermanland, som återuppbyggdes och inreddes efter rysshärjningarna 1719. Bland dessa märkas några föremål, som ingått i det berömda porslinskökets inventarium: en stäva, en laggad kanna, yxa och borste, vilka samtliga äro målade med den karakteristiska fajansblå marmorering, som både inredningen och möblerna i rummet hade. Vidare ingå i samlingen borstar och eldtänger, en flugsmälla, flätade tallrikskorgar och spisfläktar, mjölkbunkar, skedkorgar, grytor av täljsten m. m., fig. 18—19. Alla dessa föremål representera sådana enkla bruksartiklar, som vanligtvis ej bevaras till eftervärlden, i varje fall mycket sällan i det ursprungliga skick som här är fallet. — En möbel av ovanlig typ är ett skrivbord av mahogny och ek i för tiden karakteristiska men ganska klumpiga former, fig. 20. Bordet har en fällskiva och när denna slagits upp kan man medelst en fjäderanordning i det inre höja och sänka en hutch med lådinredning. — En s. k. perpetuell kalender, rund med tre vridbara skivor av mässing är signerad Andreas Rydbeck 1729. — Från Tureholm härstamma även en del väggkavel med blå dekorerad, säkerligen av holländskt ursprung. Svensk är däremot en blådekorerad bidet från Tureholm, signerad Stockholm I. S. (Rörstrand 1740-talets början). Ett vackert prov på ostindiskt vapenporcelain är en tallrik med Ribbings och Pipers vapen, angivande landshövdingen Bengt Ribbing och hans fru Ulrika Eleonora Piper, vilka gifte sig 1718. Den i blått, rött och guld målade tallriken har en dekoration i regencestil, som erinrar om Stockholmsmästaren Christian Prechts arbeten. — Bland dräkttförvären märkes en framvåd till en klänning med sammanhängande livbesättning och ärmgarnityr, sällsynt vackert broderade med schattérsöm i silke och med in-

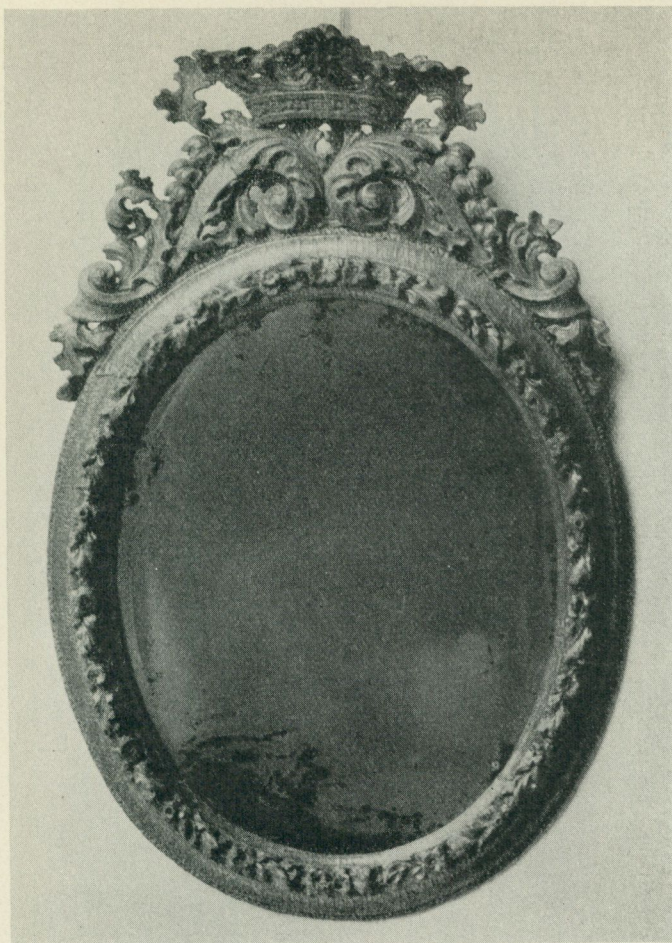

Fig. 17. Spegel i snidad och förgylld ram. Karolinsk tid.
Gåva av Nordiska museets Vänner. Nord. M. 177,656.

fällda bottnar i silvertråd. Ett smyckegarnityr, bestående av halsband och örhängen av underfolierat, blått glas med infattning av silver och ett stort örhänge av svart stenkol med infattning av förgyllt silver äro även från denna period. — Daterad 1744 är en plånbok av blått siden med rikt broderi i regencestil i guld och silver. Den bär också ägarens namn, Charles Gustave Kierman, Constantinople, inbroderat på pärmens.

Rokokotiden. Några fragmentariska prov på tidens eleganta inredningskonst ha förvärvat; bl. a. delar av en kinesisk tapet målad i blått på rispapper; den härstammar från det »kinesiska rummet» på Stola i Västergötland. Från Grönsö i Uppland har överlämnats en tapetvåd av

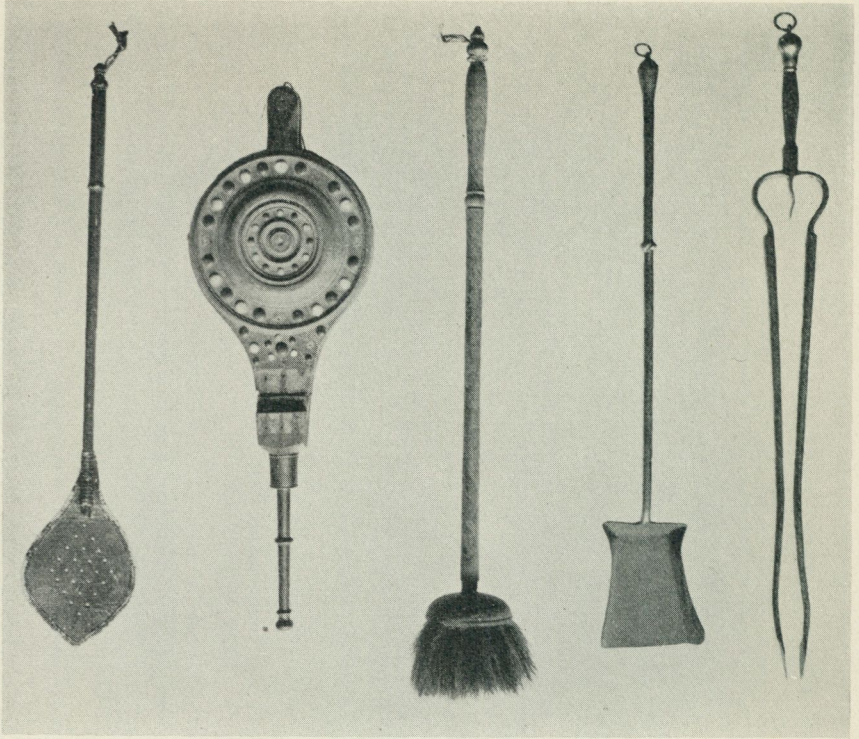

Fig. 18. Flugsmälla och eldningsredskap till en spis, från Tureholms slott, Södermanland. 1700-talets förra hälft. Nord. M. 179,101—179,113.

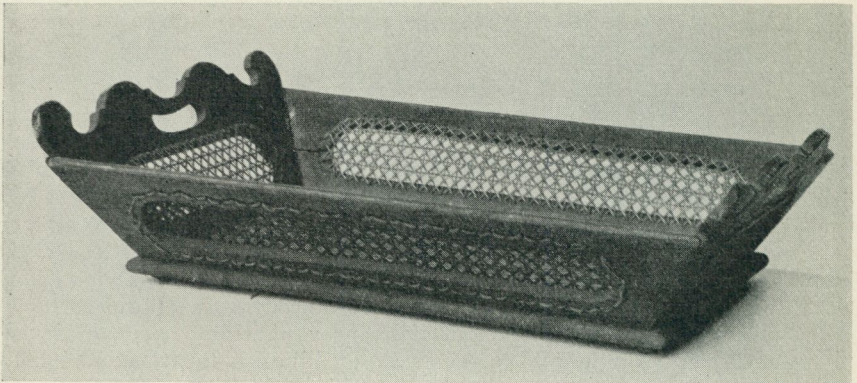

Fig. 19. Tallrikskorg från Tureholm. 1700-talets förra hälft. Nord. M. 179,114.

Fig. 20. Skrivbord av mahogny och ek med fällskiva och höj- och sänkbart lådfack. 1700-talets förra hälft. Nord. M. 178,580.

papper målade med blomkvistar i grönt och lila på blågrön botten, enligt hallstämpel tillverkad i Stockholm 1761, fig. 21. Från ungefär samma tid äro några tapetprov från Tavastgatan 38—40 i Stockholm. De äro av papper och målade med slingor i rutmönster på blå botten. Från ett par rivningar i Stockholm ha erhållits blådekorerade kakel av varierande typer. — Märkelig genom sin enkelhet är en potpurrikruka, signerad Marieberg. Den är fullkomligt odekorerad och glaserad i en slät smaragdgrön färgton. — Ett tillskott till museets rika avdelning av dräkter från denna tid är en damdräkt bestående av kofta och kjol av blått och vitt siden — *race de Sicile*.

Den gustavianska tiden. Några kakelugnar, som representera enkla och under tiden säkerligen vanliga typer ha under året förvärvat. Från

Fig. 21. Papperstapet med målat mönster i grönt och lila mot blågrön botten, tillverkad i Stockholm 1761. Nord. M. 179,556.

Stockholm äro två helt grönglaserade kakelugnar från huset Klara Västra kyrkogata 19 B, medan en rund ugn av gulbrunt glaserat krukmakaregods troligen tillverkats i Vänersborg. En på trä målad liggande hjort, signerad P B M 1786 har måhända suttit som dörröverstycke. — Bland möblerna märkas främst en länstol med svarvade ben och tre släar i ryggen, signerad »Carl M. Sandberg Stockholm privilegierad stolmakare», och ett litet skrivbord av mahogny i sengustaviansk typ, signerad av Stockholms-nickaren Gustaf Foltjern. Båda dessa saker äro gåvor av Nordiska museets vänner. Av sengustaviansk typ äro även ett litet kryddskåp av mahogny, som härstammar från Vilhelmsbergs herrgård i Östergötland och

Fig. 22. Dragkista med målad imitation av rutinläggning i alrot och valnöt.
Gustaviansk. Nord. M. 179,038.

ett skrivschatull av mahogny, signerat av F. A. Eckstein, Stockholm. — En dragkista med insvängt krön är målad i en marmorering, som på ett illusoriskt sätt imiterar rutinläggning i alrot och valnöt, fig. 22. Från den Leijonhufvudska släkten härstammar en vattentunna av koppar, daterad 1793 och märkt S L H (Sten Leijonhufvud?). — Nordiska museets vänner har överlämnat en ur dräkt- och kulturhistorisk synpunkt synnerligen intressant målning av Pehr Hilleström 1775, fig. 23. Tavlan har genom en gåva av direktören Claës Hultberg försetts med ram från tiden. Detaljerad och värdefull som dräktbild är även en tavla, föreställande en ung flicka, som somnat över sitt syskrin, fig. 24. — En matsked av silver, signerad av H. C. Witte, Kalmar 1780, har en inskrift som förmäler, att den givits till »Drängen Pet. Åckerman för trogen och flitig tjänst av C. R. v. Sivers, Hovjäg. och Ridd. år 1780». — De konstrikt samman-satta höga mössorna, som voro vanliga på gustaviansk tid under benämningen »uppsatta mössor» ha genom en gåva blivit representerade i museet. Exemplet är av vitt, tunt bomullstyg med knypplade spetsar. Vidare kan nämnas en rosafärgad axelkrage, vars material bildas av ett flätverk av snodder, sniljer och silkestrådar.

Fig. 23. »Ett fruentimmer sitter och läser, kammarjungfrun kommer med Thé», oljemålning av Pehr Hilleström, 1775. Gåva av Nordiska museets Vänner. Nord. M. 177,655.

— Från omkring 1800 äro ett par livréer, av vilka ett består av röd klädesfrack, gul väst och gula knäbyxor. Det bär band och knappar med friherrliga ätten af Ugglas' vapen, vilket daterar det till tiden före 1799. Detta år upphöjdes nämligen ägaren, överståthållaren Samuel af Ugglas i grevligt stånd. — Två vagnskorgar med utpräglad gustaviansk dekorerings ha skänkts av greve Sten Bielke. Den ena, som enligt uppgift har tillhört överstemarskalken greve Nils Bielke, är ett karosseri med två vis à vis platser, fig. 25, medan den andra är en tvåsitsig kupé med Possevapen på dörrarna.

Empiretiden. Bland möblerna kunna nämnas två hörnkonsolbord av mahogny med mässingsbeslag samt skulpterade och förgyllda ornament; de äro till formen ganska ovanliga, men synnerligen tidstypiska. Av mahogny och försedd med mässingsbeslag är även en stor och klumpig kontorspulpet, medan en byrå av furu genom målning i rödbrunt imiterar nyssnämnda träslag. Byråns översta, smala låda är försedd med en i grisaille målad fris. Ett bordsur med ställning av brons och porfyrmålad metall har urtavlan signerad Stockholm, medan urverket, tydligen ur-

Fig. 24. Ung dam, insomnad på syskrinet, oljemålning. 1770-talet. Nord. M. 178,153.

sprungligen avsett för ett fickur, är signerat Boswell, London. Ställningen består av en knäböjande kvinna, som på huvudet uppbär klockan, medan hon i händerna håller två ljusarmar. De klumpiga formerna och den grova ciselyren antyda, att bronsarbetet är av svensk tillverkning. — Tack vare en gåva av amanuensen G. Topelius kunde museet på en auktion efter konstnären J. A. G. Acke inropa åtskilliga föremål, som tillhört Zacharias Topelius. Flertalet tillhöra denna tidsperiod, och bl. a. kunna nämnas ett spelbord av mahogny med pressade beslag, flera glas, ljusstakar av mässing, en signerad Fiskars bruk, och en mässingstekanna av Skultuna tillverkning. — En ljusskärm med porfyrfot och blad av papper och tyg med ett målat romantiskt landskap uppges ha tillhört Emelie Högqvist. — Porträtt av den på sin tid mycket bekante källarmästaren på den gamla Djurgårdsrestauranten Blå Porten Axel Klingberg och hans hustru ha skänkts till museet. Båda porträtten äro signerade av C. Nordgren och målade 1841.

Tiden efter 1850. Genom ett flertal stora gåvor och förvärv ha museets bestånd från denna tidsperiod starkt ökats. Flertalet föremål ha dock knappast det individuella intresse, att de här kunna nämnas. — Ett par ganska fullständiga uppsättningar av kontorsmöbler och tillbehör ha förvärvats, den ena som kan dateras till omkring 1865, består bl. a. av en pulpet för tre personer, en enkelpulpet, stolar och ett skåp med kopiepress. — En spegel med låda av mahogny är märkt med Stockholms hallstämpel 1855 och signerad PH (möjligen P. A. Holmqvist). — Bland dräktförvär-

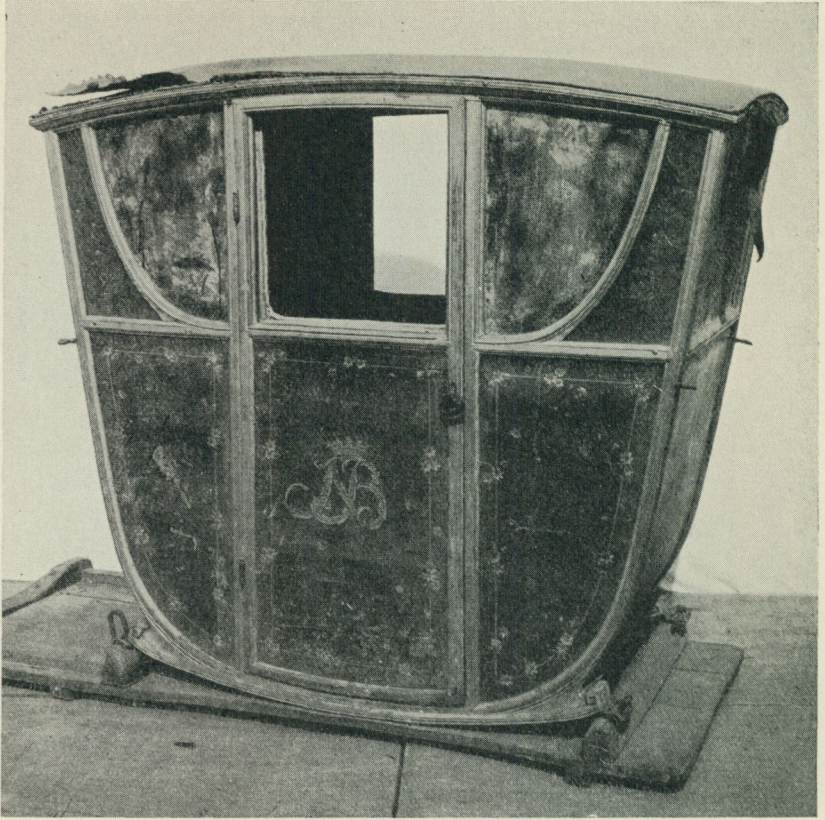

Fig. 25. Kaross, med NB i monogram, under grevlig krona, troligen överstemarskalken greve Nils Bjelke (död 1792). Nord. M. 178,695.

ven märkas bl. a. en prästkrage av silver, tillverkad av guldsmeden C. Nordin i Hudiksvall 1852, brudskor och brudstrumpor från samma år, brudskor från 1858, brudnäsduk från 1857 samt en bert av knypplad silkespets. Glädjande nog kunna några förvärv av herrkläder antecknas, något som även för denna sena tid är relativt ovanligt. Från 1857 äro ett par stövlar med tillhörande lädergaloscher, från 1860-talet en rock av mollskinn. Vidare märkas ett par vita linnebyxor, spännhalsdukar och ett »förstycke» av rutigt siden, det sistnämnda använt i stället för skjortbröst. — Då fru Ebba Sjögren till museet överlämnade gåvobrev på tonsättaren Emil Sjögrens arbetsrum på Ovensjö, Knivsta, skänkte hon också ett porträtt av Emil Sjögren, skulpterat av Carl Milles i Paris år 1901, fig. 26.

Leksaker och spel. Till de märkligare leksakerna höra några i elfenben utskurna möbler, däribland två ateniennor med bordskärl, såsom kanor, pokaler m. m. En docka med vaxhuvud och två ansikten, ett vaket och ett sovande, torde vara från mitten av 1800-talet. Dessutom ha inkom-

Fig. 26. Tonsättaren Emil Sjögren, statyett i bronserad gips av Carl Milles 1901.
Nord. M. 180,817.

mit dockkläder, dockserviser samt en samling tennfigurer, framställande träd och buskar, dukade bord samt herrar och damer i 1830-talsdräkter.

Samlingen av spel har ökats med ett skrapnosspel av elfenben i vackert utskuret och genombrutet fodral av samma material. Ett fullständigt spelbord med tillhörande brädspelsbrickor, schackpjäser och tärningar finnes omnämnt å sid. 35. Såsom gåva har museet fått emottaga en samling spelkort av olika slag och till inköpen höra bl. a. en marklåda i halm-mosaik, innehållande marker av trä med målade valörer.

Musikinstrument. Förvärven för året inskränka sig till en hummel, en gonggong av mässing och ett par kastanjetter.

Skråavdelningen. Till denna avdelning har förvärvats ett mycket sällsynt föremål, en ytterlåda, hörande till Vagnmakargesällskapet i Stockholm. Ytterlådan har använts som skydd vid transporter av skrålådan, kanske också under mellantiderna mellan kvartalssammankomsterna. Från

Vagnmakaregesällskapets arvtagare Stockholms Vagnmakargesällförening har kommit en protokollsbok 1848—69, en kassabok 1849—69 och diverse lösa handlingar.

Den kyrkliga avdelningen har ökats med endast ett föremål, och detta är av mycket profan natur, nämligen en rödmålad dryckeskanna av masur med svartmålat fällock. Locket har säkerligen fått sin mörka färg för att ge det sken av att vara av tenn. Kannan är av renässanstyp och härstammar från Löts kyrka i Uppland.

Arbetets historia. Under året ha förvärvats redskap, verktyg samt hel- eller halvfabrikat bl. a. från följande yrken.

Bokbindare: dels från Kalmar, dels en mindre samling stämplar, rullar m. m. från skilda orter. — Fältskär: ett fältskärsskrin från 1700-talets förra hälft med i det närmaste komplett utrustning. — Färgare: från Ljusdal i Hälsingland, Lillhaga. — Gålbjutare: från Ärtemarks socken i Dalsland. — Stråhattflätning: från Ärtemark i Dalsland. — Hattmakare: från Falun, en verkstadsutrustning, verktyg från Göteborg och från Ärtemarks socken i Dalsland. — Kammakare: från Rölönda socken i Dalsland. — Krukmakare: från Sundals-Ryr socken i Dalsland. — Laggkärilstillverkning: från Venjans socken i Dalarna. — Lergöksmakare: verkstad från Värmland. — Målare: från Töftedal i Dalsland. — Repslagare: (tageltvinning), från Lerdals socken i Dalsland, från Orsa en vinda för tillverkning av läderrep. — Skifferbrytning: från Dalskogs och Gunnarsnäs socknar i Dalsland. — Skomakare: från Töftedal i Dalsland. — Snickare: från Venjans socken i Dalarna och — likkistsnickare — från Ljusdal i Hälsingland. — Stenhuggare: från Västervik i Småland. — Tapetryckare: ett antal schabloner, avdrag, skisser etc. ha tillhört allmogemålaren J. Öhman f. 1842, Undersviks socken, Hälsingland. — Toffelmakare: från Töftedal i Dalsland.

Två skyltar ha under året förvärvats: den ena är en skräddarskylt av trä från 1777, den andra, från mitten av 1800-talet, är av plåt och har tillhört en vagnmakare.

Eldens ekonomiska användning. Som vanligt har ett flertal enstaka föremål införlivats med denna avdelning. Kakelugnar och enstaka kakel ha förvärvats, bl. a. några helgröna kakelugnar från senare hälften av 1700-talet.

Stockholmssamlingen. Insamlingen av stockholmsföremål har liksom tidigare huvudsakligen skett vid rivningar och grundgrävningar. Det viktigaste av inredningsdelar och lösa föremål har här ovan behandlats under högre ståndsdelen tidsperioder. Ett par sjöfynd kunna dessutom här antecknas, nämligen ett bartmanskrus från 1500-talet, från Skeppsbron, och ett ankare av sten och trä från Söder Mälarstrand. — Grundgrävningsfynd, byggnadsfragment och inredningsdelar ha tillvaratagits från bl. a. följande platser: Skeppsbron 14, Helgeandsholmen, Hamngatan 19, Klara Västra Kyrkogata 13 B, Drottninggatan 18—20, Vanadisvägen, Sveavägen 82—84, Götgatan 19, Tavastgatan 8 och 39, Nytorpgsgatan 83, Allmänna Gränd och Rosenvik på Djurgården.

Skansens kulturhistoriska avdelning.

T. f. föreståndare: 1 jan.—30 juni amanuensen KLEIN; 1 juli—30 sept. fil. lic. LUNDEBERG, med endast partiell tjänstgöring med biträde av amanuens Gustafsson; 1 okt.—31 dec. fil. lic. LUNDBERG. Inom avdelningen ha utom föreståndaren tjänstgjort amanuensen SVENSSON 1 jan.—22 febr. och amanuens GUSTAFSSON 22 febr.—31 dec. Dessutom ha intendenterna ERIXON och WALLIN biträtt i vissa ärenden rörande de kulturhistoriska byggnaderna på Skansen.

Ritkontoret inrättades i januari samt förestods av lic. LUNDBERG, under tiden 5 april—30 sept., dock endast med partiell tjänstgöring.

På ritkontoret ha arbetat bildhuggaren KILIAN BOHM 22 april—31 dec. (byggnadsmodeller m. m.), arkitekt NILS CARLGREN 1 okt.—31 dec. samt fil. lic. THURE NYMAN 9 sept.—31 dec.

Nybyggnad, flyttning och husförvärv. Plan för fullföljande av Moragården har utarbetats i ritning och modell. Gården skall firsidigt kringbyggas intill Morastugan, ett stall med portluder uppföras, och till den delvis redan färdiga östra längan fogas två härbren. Den södra längan skall bestå av lada, foderbod samt fähus och gödselstad, västra längan bildas av en stuga och en källarbod med portluder. För fullföljandet av denna plan förvärvades följande byggnader, vilka utvalts under planläggningsarbetet: kornlada från Dritmöri i Norra Vika, Mora sn; fähus från Skords fäbodar, Mora sn; den s. k. Back-Mats stuga i Knås, Venjans sn; stall från Bergkarlås, Mora sn; källarbod från Björkvasslan, Våmhus sn; en källarbod, ett fjås och en foderbod från Mora-Noret. Härvid har värdefullt bistånd vid flera tillfällen välvilligt lämnats av fru Emma Zorn och docenten Gerda Boëthius. Sedan ovanstående byggnader, med undantag av källarboden och fjåset från Mora-Noret, under våren och hösten, jämte två tidigare förvärvade härbren i Säs, Mora sn och Indor, Våmhus sn, nedmärkts och transporterats till Skansen, påbörjades byggnadsarbetena i november. Det s. k. Morahärbret, uppfört å Skansen 1897, flyttades intill Bergkarlåsloftet, och vid södra gaveln av det förra återupbyggdes härbret från Säs, av rundtimmer och daterat 1589. I södra längan uppfördes den av rundtimmer byggda ladan från Dritmöri, daterad 1585. Slutligen lades grunden för stugan i västra längan, Back-Mats stuga; denna är av mycket ålderdomlig typ och byggd av på inre sidan flatbilat rundtimmer. Äldsta årtalet i ryggåsen år 1755. Timringsarbetet påbörjades.

I Seglora kyrka har under sommaren och hösten installerats elektrisk värmeledning. Programmet för anläggningen utarbetades i samråd med ingenjörerna G. Magnusson och E. Eklund. Arbetet utfördes av Elektr. A.-B. Skandia, Stockholm, och bekostades till stor del av hovjägmästare Helge Ax:son Johnson. Den för installeringen nödvändiga jordkabeln (841 meter lång) överlämnades som gåva till Skansen av direktör Ernst Sievert, Stockholm. Anläggningen invigdes och togs i bruk första gången söndagen den 8 december.

Planerna på det blivande Stockholmskvarteret ha under det gångna året avancerat. En gipsmodell i skala 1:100 över det härför påtänkta

området invid Hasselbacksporten har utförts. Olika stockholmshus ha efterbildats i modell, och omfattande försök för områdets bebyggande verkstälts.

Under våren och hösten nedmärktes och revos följande byggnader, avsedda för Stockholmskvarteret: Boningshuset Svartensgatan 10, ett envåningsträhus från 1700-talet, gåva av ingenjörfirman Bredberger och Nilsson. Revs i februari och magasineras på Skansen.

Södermannagatan 10—12, ett envånings trähus av karolinsk typ, uppfört strax efter 1725 och skänkt till Skansen av åkeriiddkare J. Petterssons stärbhus genom stadsingenjör J. E. Pettersson, Norrköping. Nedtogs i oktober och lagrades i Danvikens gamla hospital, där lokaler av Stockholms stad ställts till disposition.

Bondegatan 50, ett vinkelbyggt tvåvånings trähus från omkring 1700 skänktes av fabrikör K. M. Johansson, Stockholm, som även till större delen bekostade nedtagningen. Lagrades i Danviken.

Av byggnader, förvärvade av Stockholms stad, har Skansen märkt och rivit följande: Kvarngården (V. Kvarngränd 14), ett envånings trähus från 1700-talet samt ett timrat stall; Västgötagatan 36—38, ett envånings trähus från slutet av 1600-talet, samt V. Kvarngränd 10, en liten typisk »Söderkåk». Av stenhuset Åsögatan 177, som revs av Stockholms stad, har tack vare tillmötesgående från stadens myndigheter allt flyttbart material blivit nedmärkt och tillvarataget i och för byggnadens eventuella återuppförande på Skansen.

Då under året en ovanligt omfattande nybyggnadsverksamhet ägt rum på Södermalm, varvid en stor del av den äldre bebyggelsen spolierats, ha vid upprepade tillfällen förvärvats, dels såsom gåvor, dels genom köp, timmer, snickerier, kakelugnar m. m., att användas för Stockholmskvarterets byggnader.

Skansen har dessutom under året gjort två mycket värdefulla och intressanta nyförvärv. Det länge närda önskemålet om en herrgård på Skansen blev genom en storartad gåva, som på initiativ av bruksägarefamiljen Svensson överlämnades av Skyllbergs bruks A.-B., bragt nära sitt förverkligande. Ifrågavarande gåva utgjordes av huvudbyggnaden å Skogaholms herrgård i Svennevads socken, Närke, en lång envånings träbyggnad under säteritak, uppförd i slutet av 1600-talet, reveterad och försedd med gustaviansk inredning omkring 1793. I december påbörjades nedmärkningen och rivningen, vilka arbeten jämte transporten till järnvägsstation bekostades av familjen Svensson.

Genom donation av fil. dr Emil Hultmark i Stockholm har Skansen även kunnat förvärva en märklig tvåvånings parstuga i Hasgården i Marnäs by, Envikens sn, Dalarna, vars värdefullaste parti är den av Hans Erson Enman 1760 målade gäststugan.

Reparationer. I Älvrosgården ha nya tak lagts på källarsvalen, smedjan, eldhuset och den ena ladan. Redskapsskjulet i lappläget har erhållit nya hörnstolpar och nytt tak. En ny stolpe uppsattes till »njalla», och tältkåtan har fått ny duk. I väderkvarnen från Torslunda har gångåsen lagats och vingaxlarna nygjorts. Taket på Svedenborgs lusthus lades helt nytt; på Gunilla Bjelkes lusthus har terrassens golv omlagts, dessutom har putsen och målningen påbättrats. Slogboden har erhållit nytt tak

och nya syllar. Eldhuset i fäbodvallen från Jämtland har försetts med nytt tak och delvis nya väggband, och kokskålen har klätts med ny bark. På linberedningsverket har taket helt nylagts och väggarna spänts samman. På soldattorpets torvtaket nylagts och golvet reparerats. Skogsarbetarkojan har fått nytt tak av handkluvan spån. Hällestadsstapelns övre del, taket på Fatburen samt tornhuvu och södra sidan av taket på Seglora kyrka ha strukits med trätjära. Därjämte ha smärre reparationer och underhållsarbeten förekommit å de flesta av Skansens kulturhistoriska byggnader.

Ritkontorets arbeten. Under året har Skansens ritkontor inrättats, vilket har till uppgift att handhava såväl museets som Skansens byggnadsverksamhet. Följande större arbeten ha utförts: inredning av nya lokaler för kulturhistoriska avdelningen och ritkontoret i Långa längan; utbyggnad av arbetarnas matsal i Bredablick; uppförande av ett transformatorshus intill Djurgårdens elektricitetsverk; ombyggnad av allmänna dansbanorna; anordnande av skjul för lagring av timmer och trävaror i materialgården; uppsättande av smidesstaket kring de nyförvärvade Rosendals- och Ridhusområdena; planerings- och ändringsarbeten i Balderslunden och på Torget vid Bollnässtugan; nya hagar för visenter och kronhjortar å Skansens sydöstra del (intill Torslunden och Ravlundagården). Dessutom ha smärre reparationer och underhållsarbeten utförts i restaurangerna, i bostäder och ekonomilokaler samt vid flera av zoologiska avdelningens anläggningar. I Nordiska museets byggnad å Lejonslätten har genom ritkontoret utförts ombyggnad av nordvästra entresolen i och för anordnande av nya tjänsterum och arkivlokaler. Vidare ha utförts ritning för en planerad ombyggnad av Skånska gruvan, ritningar och modeller till »djurklippa» på Nedre Solliden samt till en planerad terrassservering vid vårdkasen. Utom de nämnda modellerna har dessutom utförts ännu en, över området kring Bredablick. Ritkontoret har även i samarbete med Östergötlands museum lett uppförandet av en museibyggnad för hembygdsmuseet i Risinge, Östergötland.

Skansens naturvetenskapliga avdelningar.

Föreståndare: intendenten BEHM.

Den rådgivande nämnden för ärenden rörande Skansens zoologiska trädgård har under året utgjorts av professor EINAR LÖNNBERG, professor YNGVE SJÖSTEDT, professor WILHELM SAHLSTEDT, professor HJALMAR DAHLSTRÖM och konstnären BRUNO LILJEFORS.

Såsom veterinär för Skansen tjänstgör sedan 1904 professor WILHELM SAHLSTEDT.

Zoologiska avdelningen. Under året föddes en sälunge med gråsäl till fader och ringsäl till moder. En dylik bastard har aldrig tidigare någonstädes erhållits. Vidare föddes bl. a. en visentkalv (Jarl) och 4 vildsvinsungar. Som gåva överlämnades bl. a. en brun kärrhök och förvärvades en älgkalv av honkön samt en sparvuggla. I och för bloduppfriskning erhöles från Tyskland en visenttjur (Bojar); dit sändes en kviga av samma art. Visenttjuren Tor, född 1914 och kommen till Skansen 1916, dog efter en

tids avtynande. — Hundgården borttogs och därvarande bestånd av hundar utgallrades.

Observatoriet. Liksom föregående år har skötseln av observatoriet ombesörjts genom Svenska Astronomiska Sällskapet. Observatoriet har hållits öppet för allmänheten alla stjärnklara måndags- och torsdagskvällar 8—10 e. m. under tiden 15 jan.—15 april. På grund av den ovanligt mulna väderleken har antalet föreläsningaftnar varit ringa — inalles 26 aftnar med 397 besökande. Under tisdagskvällarna har observatoriet disponerats av Astronomiska Sällskapets medlemmar. Visningarna hava letts av fil. lic. A. Jenvall.

Professuren i nordisk och jämförande folklivsforskning.

Redogörelse över arbetsåret 1928—1929.

De våren 1928 vid Stockholms högskola inledda föreläsningarna hava pågått hela arbetsåret och behandlat ämnet Primitivt samhällsskick och nordiskt byväsende. Föreläsningarna ha hållits tisdagar och fredagar klockan 4—5 e. m. Dessutom ha seminarieövningar hållits i Nordiska museet, varvid bl. a. behandlats Glödstämpling och därmed besläktad ornamentik i europeisk träslöjd (amanuens G. Berg), Karvsnidade skrin i Nordiska museet (fil. stud. H. Hansson), Östergötlands runstavar och deras kalendarium (fröken Berit Wallenberg), Mangelbräden med särskild hänsyn till deras nordiska former och dekorerings (fil. stud. G. Jonsson).

Enligt nådigt uppdrag den 24 november 1928 biträdde jag jämte professorerna O. v. Friesen i Uppsala och J. E. Olsson i Lund under slutet av året 1928 inom Ecklesiastikdepartementet med utredning av vissa frågor rörande organisationen av de förmedelst allmänna medel understödda folkmåls-, ortnamns- och folkminnesundersökningarna. De sakkunniga — s. k. Folktraditionssakkunniga — avlämnade den 23 december 1928 sitt utlåtande och förslag i ämnet, varöver senare Kungl. proposition förelades 1929 års riksdag.

Uppdraget att vid Internationella folkkonstkongressen i Prag i början av oktober 1928 representera Nordiska museet kunde genom dess styresmans samtidigt timade frånfälle icke fullföljas.

Under senare delen av maj och början av juni 1929 vistades jag i Schweiz för arbeten i samband med utgivandet av monografier över slottet Hallwil.

Jag har i tjänsten träffats å Nordiska museet tisdagar och fredagar klockan 11—12 f. m.

Stockholm i augusti 1929.

Nils Lithberg.

P. M. rörande arbetsåret 1929—1930.

Året 1929—1930 kommer att upptagas av föreläsningar vid Stockholms högskola samt annan därmed förbunden undervisning. Under hösten 1929 föreläses över ämnet Den nordiska byn och det gamla byalivet, varjämte i museet seminarier komma att hållas över strödda ämnen rörande nordisk allmogekultur.

Vidare kommer tryckningen av verket Schloss Hallwil att alltjämt fortgå, och hoppas jag, att under loppet av detta arbetsår få denna tryckning avslutad.

Stockholm den 31 augusti 1929.

Nils Lithberg.

Biblioteket.

Biblioteket har föreståtts av t. f. bibliotekarien STRIDSBERG med biträde av fil. kand. BIRGIT WENNERBERG.

Nyförvärven under året utgöras av 1,238 band, resp. tidskriftsårgångar och småskrifter, förvärvade genom byte, inköp eller gåvor. Bytesförbindelserna med institutioner och museer uppgå till ett antal av 509, varav 14 tillkommit under året. Från c:a 348 av dessa har museet fått mottaga skrifter. För de gåvor som lämnats av enskilda personer och institutioner, hänvisas till gåvoförteckningen å sid. 65 f. Förvärven av utländsk litteratur finnas upptagna i Accessionskatalogen för Sveriges offentliga bibliotek under bokstaven E.

Biblioteket har i studiesyfte besökts av 238 personer, vari dock ej inberäknats vid museet anställda tjänstemän. Till hemlån ha 1,519 volymer utlämnats. Nyinbundna äro 128 böcker.

Arkivet.

Såsom arkivarie tillförordnades den 1 juli förste amanuensen BÄCKSTRÖM. Det museets flesta områden berörande bildarkivet har närmast föreståtts av amanuensen BERGSTRÖM, arkivet för svensk folkkännedom av amanuensen HAGBERG, Hazeliusarkivet av amanuensen STRIDSBERG samt etnologiska undersökningens arkiv av intendenten ERIXON, biträdd av extra personal.

Inom de olika avdelningarna av arkivet har arbetet med materialets uppordnande och registrering fortgått.

Den här nedan följande redogörelsen för förvärven är uppställd efter förvärvens art i analogi med museets huvudsakliga indelningsgrund: allmogens kultur och de högre ståndens kultur (med lämpliga underavdelningar), varefter följa uppgifter från några mera speciella arkivsamlingar inom huvudarkivet.

Allmogens kultur.

Etnologiska undersökningens arkiv.

Sociala förhållanden, tro och sed. Uppteckningar om forntro och folksed ha inlämnats från Uppland, Västmanland, Närke, Värmland, Västergötland, Bohuslän och Småland av fru Anna Arwidsson, från Värmland och Dalsland av fröken Brynhild Wilén (från resa 1928) och fil. kand. Maja Ericsson (från resa 1929), från Södermanland av herr Karl Eriksson (gåva) samt från Västergötland, Halland och Uppland av fil. kand. Birgit Wennerberg. Från fil. kand. Gustaf E. Olsson ha förvärvats avskrifter av hans för Hylltén-Cavallius-stiftelsen i Lund och Lands-

målsarkivet i Uppsala åren 1922—1927 utförda folkminnesanteckningar i Närke och Östergötland. Vidare ha uppteckningar erhållits från Ångermanland, Jämtland, Gästrikland, Uppland, Närke, Värmland, Västergötland, Halland, Småland och Skåne genom amanuensen L. Hagberg samt från Etnologiska undersökningens ordsmeddelare (vid årets utgång uppgingo dessa till ett antal av nära 100).

Genom pristävling i Västerbottens-Kuriren och i form av svar å frågelista inkom ett betydande antal uppteckningar om lekar och leksaker, särskilt från Skåne och Västerbottens län.

Material rörande samfundsväsen inkom dels i form av uppteckningar i anslutning till frågelista, bl. a. från Skåne, Östergötland och Ångermanland, dels genom att en del avskrifter av by- och gårdshandlingar samt bouppteckningar förvärvades från olika håll.

Också fotografiskt material belysande tro och sed har erhållits.

Hemslöjd, folkkonst och dräktskick. Uppteckningar belysande folkligt dräktskick i Uppland inlämnades av fru Ingrid Dahlin såsom resultat av en kortare resa i landskapet. Efter konstnären Adolf Renckes resor i Hälsingland och Gästrikland erhöles avbildningar i akvarell av målad rumsinredning. Uppteckningar i anslutning till frågelistan rörande allmogens textiltillförråd och dess användning erhöles från Bohuslän av fröken Selma Johansson och från Småland av fröken Eva Danielsson samt f. ö. från en mängd ordsmeddelare, särskilt i Skåne och Västergötland. Frågelistorna rörande det folkliga dräktskicket besvarades av ordsmeddelare i Skåne, Blekinge, Småland, Östergötland och Värmland. Diverse fotografiskt material har likaledes inkommit.

Byggelse och bostadsskick. Utarbetning av materialet från 1928 och 1929 års byggelseundersökningar fortgick under ledning av intendenten Erixon med biträde av amanuens O. Bannbers, konstnären O. Homan och fröken A. Erixon. Det fotografiska materialet från årets undersökningsresor har färdigställts och uppordnats dels topografiskt, dels i det härmed parallella realsystemet. Äldre upptecknings- och uppmättningsmaterial har färdigställts och inlämnats av amanuenserna Berg och Bannbers, intendenterna G. Ullenius och M. Hofrén, konstnären Ad. Rencke, teknolog A. Andersson, arkitekterna O. Karth och R. Hagstrand samt herr J. Kölén. Från Värmlands läns folkhögskola har förvärvats en samling uppmättningsritningar. Från fil. dr Å. Campbell har förvärvats det excerptmaterial, varpå hans akademiska avhandling »Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet» grundade sig. Genom fil. kand. Gustaf E. Olsson erhöles avskrifter av hans för Risinge museiförening åren 1926 och 1927 utförda uppteckningar i östgötasocknen med samma namn. Materialet från pristävlan i Nya Wermlands-Tidningen jämte svar å frågelistor rörande byggnadsskick från ordsmeddelare ha tillfört Etnologiska undersökningen uppgifter från snart sagt alla landskap i Sverige.

Arbetsliv, näringar, teknik och redskap. Utarbetningen av upptecknings- och uppmättningsmaterialet från fiskeriundersökningarna 1926—1928 har fortgått under ledning av museilektor Klein. Uppteckningsmaterial från 1929 års eller tidigare undersökningsresor har utarbetats och inlämnats av amanuenserna Berg (Värmland) och Bannbers (myrslätter i Dalarna), fil. kand. Nils Iwan Svensson (dalsländskt arbetsliv), kand.

N. G. Gillgren (Svedjebruk i Bergslagen) och med. kand. H. Grundell (Hälsingland). Genom pristävlan i Gotlands Allehanda inkom ett utmärkt material belysande öns jordbruk. Som svar å frågelistor rörande matberedning, transport, jordbruk m. fl. har från Etnologiska undersökningens ordsmeddelare i Skåne, Blekinge, Småland, Östergötland, Västergötland, Värmland och Lappland ett stort antal uppteckningar inkommit. Diverse fotomaterial har dessutom erhållits.

Arkivet för svensk folkkännedom.

Genom fil. dr A. Enquist ha förvärvats dels för museet värdefulla utdrag ur »Ransakningar om Antiquiteterna» 1667—1684, dels avskrifter av huskurer och signierier från 1500- och 1600-talen i ett manuskript, tillhörigt K. Vitterhets Historie- och Antikvitets Akademien. Doktor G. Blomgren har såsom gåva överlämnat avskrifter av Borås museums katalog över forntroföremål med teckningar.

De högre ståndens kultur.

De mest omfattande förvärven till arkivsamlingarna rörande de högre stånden ha under året åstadkommits genom museets egna undersökningsresor. För materialet, som vid årets slut i de flesta fall icke hunnit att utredigeras, särskilt vad beträffar beskrivningar och anteckningar, kan här redogöras huvudsakligen genom angivande i runda tal av de under de olika expeditionerna utförda fotografierna och ritningarna. — På andra vägar ha likaledes förvärv gjorts, bland vilka de större äro: arkitekten Anders Rolands stora samling av fotografier och uppmättningsritningar av prästgårdar, herrgårdar och byggnader i städer m. m., vilken samling inköptes från hans stärbhus, en stor, från Gustaf Upmarks stärbhus inköpt samling anteckningar, fotografier och andra bilder från svenska herrgårdar och från utländska städer; en samling av 228 fotografiplåtar av möbler och konstföremål, överlämnad som gåva av A.-B. Bukowskis konsthandel genom fil. dr Karl Asplund. — Från utställningar i flera städer ha förvärvats ett antal fotografier av föremål av olika slag, fallande inom museets verksamhetsområde. — Ritningar och bilder som på detta sätt tillförts arkivsamlingarna, uppgå sammanlagt till inemot ett tusental. Siffrorna rörande det genom museets egna resor inkomna materialet äro följande:

Hantverk. Från de föregående årens hantverksundersökningar ha ett antal färdigredigerade yrkesbeskrivningar under året inlevererats. Under årets undersökningar ha sammanlagt omkring 600 fotografier och 300 skisser av verktyg m. m. blivit utförda.

Prästgårdar. Årets undersökningar i Östergötland resulterade i något över 100 fotografier och inemot lika många blad ritningar. Vid undersökningarna i Småland utfördes omkring 200 fotografier och ett hundratal blad ritningar.

Herrgårdar. Förvärven från museets egna undersökningar äro i runda tal följande: från amanuensen Bäckströms undersökningar i Västmanlands län omkr. 320 fotografier och över 200 blad ritningar och teckningar; från gårdar i norra Kalmar län omkr. 200 fotografier; från gårdar i Norrbotten och Västerbotten omkr. 100 fotografier och 60 blad rit-

ningar; från spridda gårdar i Mälardalskapen omkr. 200 fotografier; av åkdon från Skåne 50 fotografier, ett antal teckningar samt en beskrivning om 72 sid. i folio; av dräkter och textilier omkring 50 fotografier.

Städer. Museets egna expeditioner ha lämnat ungefär följande resultat: från Gränna med omnejd omkring 80 fotografier och 140 blad ritningar; från Borås, Eksjö, Nora, Huskvarna, Vadstena och Växjö omkring 100 blad ritningar och 150 fotografier; från Linköping omkring 175 blad ritningar och fotografier; från Kalmar och Överum omkring 100 blad ritningar och 250 fotografier; från Skottsbergsgården i Karlshamn 65 fotografier; från privathem i Stockholm och Linköping samt från utställningen »Östgötar från fem sekler» omkring 200 fotografier.

Hazeliusarkivet.

Till detta arkiv har under året intet förvärv inkommit. F. d. amanuensen VISEN LEWIN har i slutet av året under en månad varit sysselsatt med ordnandet av korrespondensen rörande museisamlingarna under Artur Hazelius' styresmannatid.

Skioptikonsamlingen.

Omkring 400 skioptikonbilder ha under året anskaffats.

Filmarkivet.

För de sid. 6 omnämnda, särskilt beviljade medlen ha upptagits tre kulturhistoriska filmer, jfr. nedan sid. 54, vilka jämte de förut åstadkomna bilda ett museets filmarkiv, på grund av eldfaran förvarat utom museibygnaden (i A.-B. Svensk Filmindustris lagerlokaler).

Föreningens för svensk hemslöjd samlingsverk över svenska allmogetextilier.

(Zickermanska textilverket.)

I enlighet med de överenskommelser, som den 30 december 1919 och den 14 januari 1930 träffats mellan Föreningen för svensk hemslöjd, fröken Lilli Zickerman och Nordiska museet, skulle museet få mottaga: dels 12,000 fotografiska originalplåtar och 12,000 originalplanscher till det av föreningen och museet bekostade och av fröken Lilli Zickerman utförda textilverket, dels årligen under loppet av 10 år, räknat från den 2 januari 1920, minst 500 nya originalplåtar och originalplanscher. I och med 1929 års utgång blev denna gåva fullbordad. Det i museets ägo befintliga textilverket består således vid slutet av 1929 av 17,000 originalplåtar och 17,000 originalplanscher; planscherna förvaras i ett särskilt rum inom arkivet, uppordnade landskapsvis inom olika tekniker.

Tillfälliga utställningar, depositioner, utlån.

Utställningar. Av museets nyförvärv ha under året en del utställningar anordnats: den 15 juni—15 september i rummet för nyförvärv en samling äldre målningar och akvareller ur museets arkiv med fram-

ställningar av svenska allmogebyggnader och deras inredning; i samma lokal under tiden 8 augusti—16 oktober, en samling föremål som tillhört skalden Zacharias Topelius.

Den 28 mars öppnades i Liljevalchs konsthall en utställning »Gustavianskt, skildrat av Pehr Hilleström», anordnad av museets tjänstemän i samarbete med Kungl. Livrustkammaren, Kungl. Husgerådskammaren, Järnkontorets bildsamling, Drottningholms teatermuseum och Tekniska museet.

Den 15 november anordnade i salen för tillfälliga utställningar Samfundet Nordiska museets Vänner sin 10-årsutställning, omfattande gåvor, som museet mottagit av samfundet under dess hittillsvarande verksamhet och av dess enskilda medlemmar.

Enligt nämndens beslut har museet varit representerat med ett urval ur sina samlingar på en utställning av nordisk folkkonst i samband med Nordische Woche i Kiel innevarande sommar. Utställningen hade för Sveriges vidkommande anordnats efter en inom allmogeaavdelningen uppgjord plan; vid dess öppnande den 15 juni var styresmannen närvarande som museets representant.

I sommarutställningarna i Karlstad och Västerås har museet även deltagit. I Värmlandsutställningen ingick en exposition av äldre herrgårdskultur inom länet, vars bildmaterial var samlat och ordnat av t. f. arkivarien Bäckström. Vidare fanns utställt bildmaterial rörande allmogekulturen, åstadkommet genom byundersökningarna 1928, samt en samling äldre jordbruksredskap jämte belysande material, hopbragt och anordnad av förste amanuensen Berg. — På Västeråsutställningen var en motsvarande exposition av äldre herrgårdskultur inom Västmanland samlad och anordnad av t. f. arkivarien Bäckström.

Depositioner. Akademien för de fria konsterna har till museet överlämnat en samling dräktdelar.

Till Stora Skedvi hembygdsförening har i deposition överlämnats ett antal målningar å väv från Rasboeriks gård i Stora Skedvi sn, Dalarna. Vidare ha i Riksmuseet deponerats diverse föremål, varjämte slutligen har i Statens historiska museum deponerats två gipsavgjutningar och i Tekniska museet en samling gruvtekniska föremål, som år 1882 insamlades vid Dannemora gruvor, ett antal modeller m. m. från Andrées nordpolsexpeditioner samt en samling velocipeder.

Utlån. Till styrelsen för 1930 års jubileumsutställning i Trondhjem har medgivits utlånande av bilden av S:t Olov från Fresviks kyrka. — Till sommarutställningen i Skänninge ha utlånats två akvareller. — Till sommarutställningen i Karlstad har utlånats ett antal värmländska dräktdelar. — Till utställningen av kontorsutensilier som var anordnad av tidningarna Dagens Nyheter och Affärssystem utlånades en del äldre kontorsmöbler. — Till Kunstindustrimuseet i Köpenhamn utlånades under hösten för en där anordnad utställning ett antal textila föremål. — Till en minnesutställning över målaren August Malmström utlånades till Östergötlands museum, Linköping, 22 stycken av sagde målares arbeten. — Till Kunstindustrimuseet i Oslo utlånades ett antal ornerade krut- och dryckeshorn för en tillfällig utställning därstädes i början av år 1930.

Utgivna arbeten.

Museets publikationer. Tidskriften *Fataburen* 1929 utgavs i fyra häften (220 sid.). Med sista häftet följde Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning år 1928, 78 sid.

Av *Führer durch die Sammlung des Nordiska museet*, Stockholm har under året utgivits en ny upplaga (102 sid.).

Av *Gerda Cederbloms* verk »Pehr Hilleström som kulturskildrare» har del II under året utkommit.

Av tjänstemännen utgivna arbeten.

Professor *Lindblom*: Medeltida vävnader och broderier i Sverige, II, Utländska arbeten (tills. med *Agnes Branting*); recensioner i *Biblioteksbladet*, *Fataburen* och *Nordisk tidskrift*; redigerat *Fataburen*.

Intendenten *Behm*: utgivit *Brehm, Djurens liv*. XII.

Intendenten *Erixon*: Ljudinstrument i svenska byar, i *Studier och uppsatser tillägnade Otto Andersson 27 april 1929*; Offerkastar utan dödsmotiv, i *Fataburen*; Värmlands folkliga byggnadskultur, i *Katalog över hemslöjdsutställningen i Karlstad*; *Nordische Kunst*, Kiel 1929, i *katalog över utställningen av Nordisk folkkonst i Thaulow-museet i Kiel 15 juni—15 juli 1929*; Nummer tio Växbo, en bondgård av hälsingesnitt, En bys insignier och instrument, Hos en brudkläderska, En släktby och dess stamfader, Bröllopsstugor, alla fem uppsatserna i *Svenska Kulturbilder*, Band I, del 1—2; *Marnässtugan*, i *Fataburen*; artiklar i *Nordisk familjebok* och *Svensk uppslagsbok*; redigerat jämte *S. Wallin* *Svenska kulturbilder*; rec. i *Litteris* av *Buschan*, *Völkerkunde* II: 2.

Intendenten *Wallin*: *Carl von Linnés hem på Hammarby*; *Härberga*, båda i *Svenska kulturbilder*; redigerat jämte *S. Erixon* *Svenska kulturbilder* del I—II och *Samfundet S:t Eriks årsbok 1929*.

Professor *Lithberg*: *Maternella drag i Asaläran*, i *Rig*; *Kring Visby Maria kyrka och Ett gotländskt hyllningskväde från 1717*, båda uppsatserna i *Gotländskt Arkiv*; har utgivit *Gotländska minnesmärken*.

T. f. arkivarien *Bäckström*: *Stolen som vardagsvara*, i *tidskriften Boet*, Göteborg; *Från västmanländska herrgårdar och bruksgårdar*, i *huvudkatalogen för Västeråsutställningen 1929*; *Från värmländska herrgårdar och bruksgårdar*, i *Värmlandsutställningen 1929*, bilder och föremål från värmländska herrgårdar och bruksgårdar, *Karlstad 1929*.

Förste amanuensen *Ambrosiani*: *Hur har grytan på tre fötter uppkommit?*, i *Studier och uppsatser tillägnade Otto Andersson 27 april 1929*; *Till bordknivens och gaffelns historia samt Möte i Skänninge den 8—9 juli 1929*, mötesreferat, båda i *Rig*; har redigerat *Föreningens för svensk kulturhistoria tidskrift Rig*.

Museilektor *Klein*: *Judiska sagor* (med inledning och anmärkningar, 300 s. *Hugo Gebers* förlag); *Skärkarliv i Möjatrakten*, i *Fataburen*; *Skinnkompassen*, i *Studier och uppsatser tillägnade Otto Andersson*; *Gammalsvenskby och svenskheten*, i *Svensk Tidskrift* samt *Ur hantverkets historia*, 3 artiklar i *Svenska Journalen*.

Förste amanuensen *Berg*: *Kyrkåka och kappsläde*, i *Svenska Kulturbilder* I; *Gammalt jordbruk*, i *Karlstadsutställningens katalog*; recen-

sion i *Fataburen*; artiklar i *Nordisk Familjebok* och i *Bonniers Konversationslexikon*; artiklar i tidskrifter och tillfällighetspublikationer.

Förste amanuensen *Svensson*: *Hembygdens arv*, *Hembygdsgårdar* och *friluftsmuseer* i Sverige vid ingången av 1930; *Jungfrukrans* och *hustruduk*, i *Svenska kulturbilder*, band I; *L'Art populaire*, i *La revue belge* 1929; *Dräktskicket* i *Svärdsjö* och *Gårdar* och *heminredning*, i *Karl Linge*; *Svärdsjö socken*; *Nordiska museet* och *Nordiska museets samlingar*, i *En bok om Stockholm*, utgiven av *Svenska Turistföreningen*; artiklar i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* m. fl. tidningar.

E. o. amanuensen *Selling*: *Ett Stockholmshem från frihetstiden*, i *Svenska kulturbilder*; *Samfundet S:t Eriks Stockholmsregister*, i *Samfundet S:t Eriks årsbok* 1929; medarbetat i *En bok om Stockholm*, utg. av *Svenska Turistföreningen*.

Amanuensen *Hagberg*: *Le musée du Nord* (*Nordiska museet*) *et Skansen*, i *La revue belge d'Importation & d'Exportation*, Bruxelles Février 1929; *Storspelmän* och *trollfioler*, i *Studier och uppsatser tillägnade Otto Andersson* 27 april 1929; »*Vasst emot*», några stålets föregångare som magiska skyddsmedel, föredrag hållet vid 4:e *Nordiska folk-livs- och folkminnesmötet* i Oslo 21 augusti 1928, i *Fataburen* 1929.

Amanuensen *von Walterstorff*: *Textil slöjd* i *Ydre och Kinda*, i *Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening*; *litteraturanmälan* i *Fornvännen*, artiklar i *Nordisk Familjebok*.

Undersöknings- och studieresor.

Professor *Lindblom*: till *Kiel* 15—19 juni i samband med utställningen av *nordisk folkkonst*; 20—28 juni till *London*; 28 augusti—2 september till *Köpenhamn* m. m. för deltagande i *Skandinaviska museumsförbundets möte*; 3—7 september till *Hamburg*.

Intendenten *Erixon*: 1 april—16 maj till *Frankrike*, *Italien*, *Schweiz* och *Tyskland*; 21—24 juni till *Karlstad* för att närvara vid *Karlstadsutställningens öppnande*; 14 juli till *Frötuna*, *Vallentuna* etc. i *Uppland*; vid olika tillfällen besök i *Uppsala*; i maj i *Lund*; 17 juli—19 augusti *undersökningsresor* i *Dalarna*, 22—27 augusti *undersökningsresor* i *Östergötland*; 28 augusti—4 september till *Köpenhamn* m. m. för deltagande i *Skandinaviska museumsförbundets möte*.

Intendenten *Wallin*: 4—10 juli till *herrgårdar* och *boställen* i *Grännatrakten*; 15—31 juli till *Gränna*, *Vadstena*, *Skogaholm* samt *herrgårdar* och *boställen* i *Jönköpings län*; 19—30 augusti till *herrgårdar* i *Kalmar län*; 10—25 september till *Karlshamn*, *Eksjö*, *Växjö* och *Kalmar*. Vid spridda tillfällen till *herrgårdar* i *Södermanland* och *Uppland*.

T. f. arkivarie *Bäckström*: 7 april—9 maj till *herrgårdar* och *bruksgårdar* i *Västmanlands län*.

Förste amanuensen *Ambrosiani*: på *Gotland* med *gotlandsfondens nämnd* i juli; till *Skänninge* m. fl. platser i *Östergötland* med *museimannamötet* i juli; till *Köpenhamn*, *Aarhus* och *Sönderjylland* i september.

Museilektor *Klein*: deltog i *religionsvetenskapliga kongressen* i *Lund* under augusti månad samt i *Skandinaviska museumsförbundets möte* i *Köpenhamn* och *Aarhus* 30 augusti—8 september.

Förste amanuensen Berg: deltog i Svenska museimannaföreningens möte i Skänninge 8—9 juli; 28 augusti—4 september resa till Malmö, Köpenhamn, Aarhus, Södra Jylland och Schleswig samt till Hamburg, varunder även deltagande i Skandinaviska museumsförbunds möte i Köpenhamn; smärre resor vid flera tillfällen under året, bl. a. tjänsteresor till Dalarna och till Härkeberga samt i maj och juni till Karlstad.

Förste amanuensen Svensson: 8—17 juni till Kiel i samband med utställningen av nordisk folkkonst, samtidigt också besök i Hamburg för museistudier.

E. o. amanuensen Selling: 22 juni—28 juli till Kalmar, Öland och Överums bruk; 30 aug.—8 september till Skandinaviska museumsförbundets möte i Köpenhamn och Aarhus samt studieresa till Jylland, Hamburg och Lübeck; 17—21 dec. till Skogaholm för nedtagande av herrgårdsbyggnadens inredning; vid spridda tillfällen till herrgårdar i Södermanland och Uppland.

Amanuensen Lewin: vid spridda tillfällen under juni, juli och oktober till museer och utställningar i Västerås, Karlstad, Göteborg, Hälsingborg, Växjö, Skänninge, Linköping och Gävle.

Amanuensen Hagberg: deltog i Upplands fornminnesförenings sommarutflykt till Härkeberga den 2 juni; 20—22 juni till Taxnäs, Frösunda sn, Uppland; deltog i Svenska museimannaföreningens möte i Skänninge 8—10 juli.

Amanuensen von Walterstorff: 9—24 juli besöktes hemslöjdsutställningar i Osby, Landskrona, Halmstad, Karlstad och Västerås för textilundersökningar; under augusti—september på egen bekostnad till Berlin, Prag, Wien, Salzburg och München för textilstudier.

Undersökningar av allmogens kultur.

»Etnologiska undersökningen».

Undersökningarna ha utförts under resor och genom ortsmiddelare (till en mindre del i samband med pristävlingar).

Undersökningsresorna som bedrivits med hjälp av lotterianslaget av den 31 mars 1928 och till en mindre del även av museets reseanslag, ha ägt rum såväl genom museets egna tjänstemän som genom stipendiater och extra eller tillfälligt anställda arbetskrafter. Som undersökningsledare har tjänstgjort allmogeavdelningens föreståndare. Undersökningarna ha bedrivits efter följande plan:

A. Undersökningar rörande sociala förhållanden, sed och tro.

1. Amanuensen Hagberg: instruktionsresa i Uppland några dagar i juni.
2. Samfundslivet har studerats under intendenten Erixons nedan redovisade expedition.
3. Undersökningsresor för utforskande av forntro och folksed ha företagits av fru Anna Arwidsson i Uppland, Södermanland, Närke och Halland, av fil. kand. Maja Ericsson i Uppland, Värmland, Västergötland

och Östergötland, av fil. kand. Gustaf E. Olsson i Närke och Östergötland och av fil. kand. Birgit Wennerberg i Halland och Uppland.

B. *Undersökningar rörande hemslöjd, folkkonst, heminredning och dräktskick.*

1. Intendenten Erixon: undersökningar av folkkonst och smide i Bergslagen och Dalarna i juli och augusti.

2. Amanuensen v. Walterstorff: undersökningar av textil hemslöjd i samband med besök vid utställningarna i Osby, Landskrona, Halmstad, Karlstad och Västerås i juli månad. Medhjälpare och fotograf: fru Märta Claréus.

3. Fotografen Olof Ekberg och konstnären Adolf Rencke: avbildningsarbete av konstnärlig heminredning i Hälsingland och Gästrikland i olika perioder under våren.

4. Undersökningar av textil hemslöjd och folkkonst ha utförts av med. kand. Harald Grundell i Hälsingland, fröken Selma Johansson i Bohuslän och fröken Eva Danielsson i Småland.

5. Fru Ingrid Dahlin: resa i sydvästra Uppland 1 vecka i april och till Sandviken 28—29 juli för studium av folkligt dräktskick.

C. *Bebyggelseundersökningar och geografiskt begränsade kulturinventeringar.*

1. Intendenten Erixon: undersökningar rörande bebyggelse etc. ha parallellt med de under A och B redovisade undersökningarna bedrivits i bergslagssocknarna i södra Dalarna och norra Västmanland, Ovensiljans socknar samt på östgötaslätten under juli och augusti. Medarbetare: artisten Olle Homman och fotografen Olof Ekberg samt under en del av tiden även teknolog Kaleb Sjödén. Härvid upptogs även smärre filmer. Dessa undersökningar fortsattes i Småland, Västergötland och Öland 28 aug.—8 sept. av hrr Ekberg och Homman samt i Dalarna 6—15 okt. av hr Homman.

2. Undersökningar av byggnadskulturen ha utförts av teknolog Kaleb Sjödén 29 juli—5 sept. i centrala bygder av Medelpad, Ångermanland, Västerbotten och Norrbotten, av hr Ewert Eriksson 15 juli—30 aug. i Dalarna, av fil. kand. Gustaf E. Olsson i Östergötland och av fil. kand. N. I. Svensson i Bohuslän.

D. *Närningar, arbetsmetoder, husliga sysslor, arbets- och hemliv.*

1. Intendenten Erixons undersökningar hava berört även jordbruket och arbetsmetoderna vid husbygge.

2. Undersökningsresor för utforskande av arbetslivet hava företagits av amanuensen vid Etnologiska undersökningen Ola Bannbers i Dalarna, kand. N. G. Gillgren i Bergslagen, fil. kand. N. I. Svensson i Värmland, Dalsland och Bohuslän samt av hr Tage Heimer på Dal.

Ortsmeddelare. Dessa ha under året starkt ökat i antal. Expeditionsarbetet har under ledning av intendenten Erixon omhänderhaftas av förste amanuensen Svensson, amanuensen Hagberg (i fråga om forntro) och (under årets senare hälft) fil. mag. Sam Owen Jansson. Till ledning

för ortsmiddelarna ha utarbetats och distribuerats frågelistor om textiliernas användning, byggnadsskick samt tro och sed vid husbygge, julseder, ostberedning, kyrkstäder och kyrkhelger, animala spånadsämnens beredning, kvinnans huvudbonad och håruppsättning m. fl. smärre specialfrågor. Tidigare utarbetade frågelistor (jfr årsredogörelsen 1928!), delvis i omarbetat skick, jämte många av Landsmålsarkivets tryckta frågelistor ha jämsides härmed kommit till användning. En pristävling om gotländskt jordbruk anordnades i samarbete med Gottlands Allehanda.

Undersökningar av de högre ståndens kultur.

Undersökningsarbetena ha under året kunnat fortsättas i ungefär samma utsträckning som förut och därvid från museets sida ekonomiserats enbart genom anslag av lotterimedel. I vissa fall har samarbete med andra institutioner och myndigheter möjliggjort vissa bestämda undersökningar.

Hantverkshistoriska undersökningar.

Undersökningar av äldre hantverk ha utförts i Hälsingland och Småland under månaderna juni—augusti av fil. dr Gösta Montell och fil. mag. Murre Möller samt i Dalsland under augusti—november av fil. kand. N. I. Svensson. Vid dessa undersökningar ha i främsta rummet uppsökts sådana äldre yrkesutövare som representera en tradition, vilken på grund av den moderna tidens våldsamt förändrade förhållanden med största sannolikhet kommer att snart vara slut.

Prästgårdsundersökningar.

Inom Östergötland utfördes undersökningar av omkring 20 prästgårdar, boställen och herrgårdar under sommarens lopp av amanuensen vid Östergötlands museum Bengt Cnattingius, arkitekten Herman Norgren och ingenjörerna Sven Hiller, Sten Lindegren och Nils Lundegårdh. Undersökningarna skedde i samarbete med Östergötlands fornminnes- och museiförening.

I Småland, Jönköpings län, undersöktes omkring 25 prästgårdar, boställen och herrgårdar under juli—september månader av fil. kand. Brynolf Hellner och fil. stud. Erik Andrén efter en översiktsresa av föreståndaren för Jönköpings museum major Sven Engdahl och intendenten Wallin.

Herrgårdsundersökningar.

T. f. arkivarien Bäckström ledde under tiden 7 april—9 maj en herrgårdsexpedition inom Västmanlands län, varvid omkring 40 gårdar i länets olika delar undersöktes. Som medarbetare deltog arkitekten Rolf Engströmer och mag. art. Harald Hals. Undersökningarna bekostades till större delen av Västmanlands läns fornminnesförening och utfördes närmast med tanke på sommarens utställning i Västerås. Å denna, som pågick 15 juni—4 augusti, exponerades det väsentliga av undersökningsresultatet.

Inom norra delen av Kalmar län undersöktes ett 20-tal herrgårdar under tio dagars resa i augusti månad av intendenten Wallin och intendenten vid Kalmar museum fil. lic. Manne Hofrén. Utom med Kalmar läns fornminnesförening var samarbete ordnat med Riksarkivet, för vars

räkning arkivarien fil. dr Walfrid Enblom deltog i och för inventering av gårdarnas arkivbestånd. I arkivarien Enbloms redogörelse till Riksarkivet för studieresan framhålles resultatet ur arkivsynpunkt vara synnerligen gott med mycket överraskande upptäckter, varför ett fortsatt liknande samarbete förordas.

Inom Norrbotten och Västerbotten undersökte intendenten vid Luleå museum fil. kand. Gunnar Ullenius vid skilda tillfällen under sommarens lopp ett tiotal herrgårdar, bruksgårdar och boställen. Arbetet utfördes i samarbete med Norrbottens läns hembygdsförening.

I Mälardalskapen undersöktes under sommarens lopp enstaka gårdar av intendenten Wallin och amanuensen Selling, varjämte ett antal herrgårdar besöktes i närmaste samband med stadsundersökningarna, nämligen gårdar i städernas närmaste grannskap.

Äldre åkdon å herrgårdar i Skåne undersöktes vid spridda tillfällen under sommarens lopp av civilingenjör Axel Cronquist, Eslöv, som därvid genomgick vagnparken hos cirka 35 olika ägare.

Dräcker och andra textilier studerades vid spridda tillfällen under sommaren av amanuensen fröken Lewin, dels hos privatpersoner, dels i museer och å tillfälliga utställningar i Västerås, Karlstad, Göteborg, Hälsingborg, Växjö, Skänninge, Linköping och Gävle.

Stadsundersökningar.

I Gränna och dess omnejd fortsattes föregående års undersökning med fotografering i staden samt mätningar och fotografering å några gårdar i grannskapet. Arbetet utfördes av intendenten Wallin, arkitekten Herman Norgren och ingenjörerna Sven Hiller och Nils Lundegårdh. I fråga om de gamla Brahegårdarna skedde arbetet i samarbete med docenten vid Uppsala universitet Wilhelm Nisser.

I Borås, Eksjö och Nora utfördes byggnadsundersökningar av arkitekten Norgren med biträde av ingenjörerna Lindegren och Lundegårdh. Arbetet utfördes i samband med lokala organisationer. I vissa fall deltog intendenten Wallin, som också besökte ett antal andra städer för förberedande studier.

I Linköping fortsattes förra årets uppmätningar inom de gamla stadsdelarna av arkitekten Norgren och ingenjörerna Hiller, Lindegren och Lundegårdh samt amanuensen Bengt Cnattingius. Arbetet utfördes i samarbete med Östergötlands fornminnes- och museiförening.

I Kalmar, Borgholm och Överums brukssamhälle utfördes byggnadsundersökningar av amanuensen Selling under juni och juli månader i samarbete med Kalmar läns fornminnesförening och med bistånd av stadsingenjörskontoret och stadsarkitektkontoret i Kalmar. I Karlshamn utförde intendenten Wallin undersökning av den Skottsbergiska gården, som med bidrag av lotterimedel blivit inköpt för att under förvaltning av en stiftelse bevaras som kulturminnesmärke.

I Stockholm utförde fil. lic. Thure Nyman under våren studier av äldre bohag, möbler och andra föremål i en serie av privathem, varefter liknande studier av samme undersökare under sommaren utfördes i Linköping. I samband med ordnandet av en utställning i Linköping av äldre porträtt, möbler och konstslöjdsaker, benämnd Östgötar från fem sekler,

studerade lic. Nyman därjämte föremålsbeståndet å ett antal herrgårdar i Östergötland.

Filmupptagning.

I Älvdalens socken i Dalarna upptogs under ledning av amanuensen vid museets etnologiska undersökning Ola Bannbers med fotograf från A.-B. Svensk Filmindustri en större film rörande foderfångst (höbärgning på myrslog och i byn samt mossåkt). Samtidigt filmades en slagruteman i arbete.

Utom denna film av normalbredd upptogs också i experimentsyfte genom intendenten Erixon och fotograf Olof Ekberg ett mindre antal »smalfilmer» av äldre timringsmetoder i Dalarna och vissa jordbruksscener i Dalarna och Västergötland. Dessa upptagningar i mindre skala gävo förvissning om att även denna filmtyp är synnerligen lämplig för kortare upptagningar vid museets undersökningsresor.

Föreläsningar och demonstrationer.

I stor utsträckning ha genom museets försorg anordnats demonstrationer av samlingarna för korporationer och sällskap. Flera av tjänstemännen ha även på anmodan av hembygdsföreningar och dylika organisationer i skilda bygder hållit ett stort antal föreläsningar över ämnen i anknytning till museets verksamhet.

Offentliga uppdrag och museal rådgivning.

Intendenten Erixon: medlem av styrelsen för Landsmålsarkivet i Uppsala; vid flera tillfällen adjungerad av Sakkunnige för skydd mot export av kulturföremål; biträtt med råd åt Karlstadsutställningen och hembygdsmuserna i Leksand, Orsa, Malung och By i Dalarna, samt Karlsgården i Järvsö, Hälsingland.

T. f. arkivarie Bäckström: i Västerås: 11—16 juni för ordnandet av herrgårdsavdelningen å Västeråsutställningen, 27 juni för visning och 3—5 augusti för nedtagning av densamma; i Karlstad: 25—26 maj, 18—24 juni för ordnandet av bildmaterialet i herrgårdsavdelningen å Värmlandsutställningen, 25 juni för visning och 18—20 augusti för nedtagning av densamma.

Förste amanuensen Berg ordnade i juni den jordbrukshistoriska avdelningen på Karlstadsutställningen.

Amanuensen Hagberg: biträdde med råd och anvisningar vid ordnandet av Sveriges husmödrars riksförbunds julmessa i Blå Hallen.

Skansen.

Den närmaste ledningen och övervakandet av yttre arbeten, fester, friluftsteatern och restaurangrörelsen på Skansen har handhåfts av intendenten Behm. Skansens expedition har föreståtts av amanuensen Rudbeck.

Byggnadsarbeten. Beträffande dessa hänvisas till Ritkontorets verksamhet på Skansen.

Fester m. m. Ny årshelgen högtidlighölls med sedvanlig nyårsvaka. Anders de Wahl föredrog från Renberget Tennysons dikt Nyårsklockan, Kungl. Flottans musikkår spelade koraler och fosterländska stycken och vid 12-slaget ringde Häsjö- och Hällestadsstaplarnas klockor. Under hela aftonen var Skansen rikt upplyst av tjärtunnor och eldar.

Mariebebådelsedag, den 23 mars gavs den första konserten för året av Kungl. Flottans musikkår.

Långfredagen den 29 mars,

Påskdagen och Annandag påsk konserter av Kungl. Flottans musikkår.

30 april — Valborgsmässaaftonen firades med student-sång av Stockholms Studentsångarförbund under ledning av Einar Ralf och av Guldbergs Akademiske Kor från Oslo, under dirigenten Johannes Berg-Hansen. Sångare och studenter uppmarscherade med fanor och standar till Orsakullen, där sången ägde rum och där Stockholms studentkårers förbundsstyrelses ordförande Dag Knutson talade för våren. Under aftonen konserterade Flottans musikkår; den gamla leken »Slå katten ur tunnan» uppfördes, och för första gången för året dansades folkdanser. Programmet genomfördes i sin helhet trots mycket ogynnsam väderlek med tilltagande häftigt regn.

1 maj — Festkonsert av Kungl. Svea Livgardes och Kungl. Flottans musikkårer, sång av Stockholms Studentsångarförbund och Stockholms allmänna sångförening, samt folkdanser m. m. måste på grund av ogynnsam väderlek helt inställas.

Pingstaftonen den 18 maj — Konsert av rumänska sångkören Cantarea Romaniei.

Pingstdagen upptog Skansens program rytmska koraler från Hällestadsstapeln samt konserter av Flottans musikkår.

Annandag pingst anordnades, med Skansens ringleksbarn som medverkande, ett litet festtåg »Pingstbrudpar och Maj-sjungare» efter skånsk tradition;

Bondeungdomslagets sångkör från Oslo, dirigent kompositören M. Ulfvestad, konserterade vid Idunhallen, och vid Orsakullen var anordnat

Nordiska Skolungdomsmötet i Stockholm, vid vilket de nordiska ländernas folksånger sjöngos med ackompanjemang av Flottans musikkår.

Trefaldighetsaftonen den 25 maj, Spelmansstämma för nyckelharpospelare från Uppland i Bragehallen, var vid 10 spelmän läto höra sig;

Festtåget med Pingstbrudpar och Majsjungare upprepades, och vid Orsakullen, där en trefaldighetskälla ordnats, var dans och lekar. Folkdanser och ring lekar uppfördes även på banan vid Bollnässtugan.

26 maj — Föreningen Nordens 10-årsfest. Samling vid Orsakullen med hälsningstal av regeringsrådet G. Thulin samt tal av representanter från Danmark och Norge. Samma dag:

Konsert av Kungl. Hovkapellet under anförande av för-

ste hovkapellmästaren Armas Järnefelt med operasångaren Åke Wallgren som solist.

1 juni — Konsert vid Idunhallen av Stockholms Student-sångarförbund, dirigent Einar Ralf.

2 juni — Stor Militärkonsert, anordnad av Militär Idrotts Stockholmsdistrikt under medverkan av Stockholms garnisonsregementens musikkårer samt Kungl. Flottans musikkår under anförande av musikdirektör Erik Högberg;

K. F. U. M:s scouter, stor Vårparad med scoutupptagning och scoutlekar vid Orsakullen under ledning av scoutchefen Ivar Wallin. Avslutningshögtid förrättades av pastor Olle Nystedt.

6 juni — Nationaldagen, Svenska Flaggans Dag. — Kungl. Flottans musikkår konserterade, och av kommittén för Svenska Flaggans Dag var vid Orsakullen konsert anordnad av c:a 2,000 barn, deltagare i Barnkörens riksstämma, under ledning av musikdirektör Hjalmar Thorell och folkskoleläraren K. E. Sandberg. Högtidstal och korum höllos av pastor Erik Bergman, varefter flaggan högtidligen nedhalades.

15 och 16 juni — Fest anordnad av Tidningen Studiekamraten. Programmet upptog uppläsningar, föredrag, sång och musik samt uppvisningar i gymnastik och folkvisedans.

Midsommaraftonen, den 23 juni. På middagen gavs konsert av Mellersta Nylands sång- och musikförbund. Eftermiddagens och aftonens program: lekar, ringlekar, folkdanser samt den sedvanliga midsommarvakan måste på grund av regn inställas. Flottans musikkår konserterade vid Idunhallen.

1 juli — Frälsningsarméns musikfest å Nedre Sol-liden.

6 juli — Laulaja Kaskisuomesta från Jyräskylä höll konsert vid Orsakullen.

21 juli — Vasaordens Barnklubbar från Amerika anordnade konsert och folkdansuppvisning vid Bollnässtugan.

26 juli — Bellmansdagen — Sång av Bellmanskören och Kungl. Operans manskvartett (K. O. M.), samtliga klädda i 1700-talets dräkter.

18 augusti — Hyresgästföreningarnas Mälardalsmöte, samling vid Orsakullen, varvid arkitekt Sven Wallander talade om Hyresgästföreningens mål och medel och Stockholms Allmänna Sångförening medverkade.

20 augusti — Festkonsert av Finska Flottans musikkår, under anförande av musiklöjtnant Hellman, i anledning av finska eskaderns besök i Stockholm, samt av Svenska Flottans musikkår under musikdirektör Erik Högberg.

31 augusti — Stort fyrverkeri avbrändes vid Idunhallen.

8 september — Delsbo-bröllop, anordnat av Hälsinge Gille, med vigsel i Seglora kyrka, kyrkkaffe på planen vid Högloftet och bröllopsmiddag i Högloftet. Brudparet och brudföljet buro Delsbo sockendrakter. Bruden bar Delsbo församlings gamla vackra brudkrona. Såväl brudparet, vigselförrättaren som de flesta av bröllopgästerna voro direkt nedresta från Hälsingland. På kvällen dansades »kronan av bruden» efter

gammal hälsingesed, och dans och lekar utfördes av Delsbobarnen under ledning av Anna-Greta Härdelin.

15 september — Skolungdomens tävlingsskjutningar i Stockholm med prisutdelning på Orsakullen, som förrättades av generallöjtnant K. O. Toll.

6 november — Gustaf Adolfsminnet högtidlighölls med stor flaggning. Stockholms garnisonsregementen voro inbjudna att under dagen besöka Skansen;

På aftonen stort fackeltåg, i vilket deltog Stockholms studenter jämte skolungdom och scouter, vilka under klockringning från Håsjö- och Hällestadsstaplarna upptogade till Orsakullen, där minnestelet hölls av Dag Knutson, Stockholms studentkårers förbundsstyrelses ordf.; Stockholms studentsångarförbund under Einar Ralfs ledning medverkade;

Skansen var under hela aftonen rikt upplyst av tjärtunnor och marschaller.

30 november — Karl XII:s dödsdag och Artur Hazelius' födelsedag högtidlighölls med stor flaggning.

18 december — Julmarknad med försäljning i för tillfället uppförda stånd, på planen mellan Seglora kyrka och Bollnässtugan, i vilka kommersen gick särdeles livligt; särskilt »julklappspaketen» med rim, julbockar av halm, julbröd och »julgotter» av skilda slag rönnte livlig efterfrågan. Kronprinsen och Kronprinsessan gästade Julmarknaden, som i övrigt kunde räkna 16,096 besökare. Lucia med 4 tärnor sjöngo i Blekingestugan, Bollnässtugan och Älvrosgården;

I Bollnässtugans »Julstuga» berättade Delsbostintan liksom föregående år om gamla julseder från Hälsingland.

Flaggning. Med stor flaggning har högtidlighållits Konungens och Drottningens födelsedagar; den 16 juni, Konungens födelsedag, gavs även salut från batteriet på Övre Solliden.

Flaggning har ägt rum vid ett stort antal historiska och fosterländska minnesdagar samt vid fester, kongresser m. m.

Främmande nationers flaggor hava även vid flera tillfällen hissats.

Seglora kyrka. Högmässogudstjänst har ägt rum varje sön- och helgdag fr. o. m. den 19 maj t. o. m. den 29 september samt Julgudstjänst Annandag Jul och Nyårsbön söndagen den 31 december. Långfredagen gudstjänst för officerare och manskap vid Kungl. Livregementet till häst, anordnad genom regementet.

Söndagen den 9 december: högtidlig andaktsstund i anledning av att den av hovjägmästaren Helge Ax:son Johnson till kyrkan skänkta elektriska värmeledning, till vilken direktör Ernst Sievert bidragit med kabelledningen, då för första gången togs i bruk. Pastor primarius Nils Widner predikade och pastor A. Adell i Storkyrkoförsamlingen tjänstgjorde som liturg. H. K. H. Hertigen av Västergötland bevistade gudstjänsten.

Juldagsmorgonen hölls Julotta med predikan av pastor Olle Nystedt från Oscars församling och sång av Skansens koralkör.

I kyrkan ha under året ägt rum 33 bröllop, bland dessa den 20 april för Artur Hazelius' sondotter Gunnel Hazelius och den 10 september för Märta Upmark, dotter till Nordiska museets förre styresman Gustaf Upmark.

Vid flera tillfällen har kyrkan upplåtits till gudstjänster vid besök av gamla från de olika församlingarna. Även för några enskilda gudstjänster har kyrkan i likhet med föregående år upplåtits.

Grevinnan Siri Oxenstierna, född Wallenberg, har som gåva överlämnat en rya till matta innanför altarringen och användes den första gången vid Julottegudstjänsten.

Minnesringning har ägt rum:

den 27 maj, Artur Hazelius' dödsdag samt

den 3 oktober, årsdagen av Gustaf Upmarks död. Vid detta tillfälle voro Skansens alla flaggor hissade på halv stång.

Klädkammarens förråd har under året ökat med en del för olika tillfällen och fester behövliga dräkter. För friluftsteaterns uppförande av En herrgårdssägen dels inköptes dels syddes på Klädkammaren 5 st. kvinnodräkter och 4 st. mansdräkter från Näs sn, Dalarna, samt 3 klänningar och 3 herrdräkter från 1840-talet. För Delsbobröllopet kopierades en i Nordiska museet befintlig brudgumsrock, och genom konstnären Bror Hillgren ha under året inköpts dräktdelar från Delsbo sn, Hälsingland, vilka användes under bröllopfesten.

För Härkebergagårdens invigning syddes i Klädkammaren, efter uppteckningar genom Nordiska museet, till Sydvästra Upplands hembygds-gille några mans- och kvinnodräkter från Litslena sn, Uppland, och i samband härmed även 1 mans- och 2 kvinnodräkter för Skansens förråd. I övrigt ha anskaffats nya och kompletterats allmogedräkter från Floda och Mora sn, Dalarna, Ny sn, Värmland, Skedevi sn, Östergötland samt Sorunda sn, Södermanland.

För Skansens stugvakter, ringleksbarn och deltagarna i Skansens folkdanslag hava i likhet med föregående år dräkter förfärdigats och rustats.

Friluftsteatern har 1929 i likhet med föregående år stått under Skådebanans ledning och med Einar Fröberg som regissör.

Hela sommaren har givits En Herrgårdssägen av Selma Lagerlöf, dramatiserad av författarinnan, som även själv var närvarande vid en del repetitioner och bevistade första föreställningen den 8 juni. Sista föreställningen gavs den 21 augusti.

Antalet ordinarie föreställningar voro 75, därav 9 matinéer, inställda föreställningar 13, därav 3 matinéer, summa annonserade föreställningar voro 88 st.

Kungl. Flottans musikkår har under anförande av musikdirektör Erik Högberg konserterat Marie bebådelsedag, påskhelgen samt sön- och helgdagar fr. o. m. 21 april t. o. m. 13 oktober. Dagliga konserter hava givits från medio av maj t. o. m. 7 september.

Restaurangrörelsen har liksom under föregående år föreståtts av källarmästaren Carl Brolin och bedrivits i Högloftet och Nyloftet samt under sommaren i och vid Idunhallen och i Balderslunden.

Besök och studier.

Besök. Hela institutionen Nordiska museet och Skansen besöktes under år 1929 av 881,396 personer mot 897,979 år 1928.

Samlingarna i museibyggnaden å Lejonslätten voro tillgängliga för be-

sökande alla dagar i veckan, vardagar kl. 11—4, sön- och helgdagar kl. 1—4, utom under den mörka årstiden, då museet stängts något tidigare. — Stängt har museet varit Långfredagen samt 21—25 december. — Tillträdet till Livrustkammaren var fritt söndagar och fredagar, övriga dagar berättigade inträdesavgiften till museisamlingarna även till inträde i Livrustkammaren.

Inträdesavgiften till museet har utgjort 50 öre per person, måndagar 1 kr.

Antalet besök under året utgjorde 57,147 mot 61,259 under 1928.

jan.	1,229	juli	9,532
febr.	2,182	aug.	7,604
mars	4,698	sept.	4,848
april	4,396	okt.	3,934
maj	4,533	nov.	3,623
juni	8,217	dec.	2,351

Summa besök 57,147

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m.

Antalet besök under 1929 utgjorde 824,249 mot 836,720 år 1928 och fördelade sig på de olika månaderna på följande sätt:

jan.	16,055	juli	147,947
febr.	9,737	aug.	141,166
mars	32,642	sept.	76,749
april	33,378	okt.	23,002
maj	131,067	nov.	22,130
juni	150,296	dec.	40,080

Summa besök 824,249

Studiebesök. Under år 1929 utlämnades till museiavdelningarna å Lejonslätten 1,200 studiekort, av vilka 1,129 även berättigade till fritt tillträde. Studier hava idkats av Konsthögskolan, K. Tekniska Högskolan, Fredrika Bremerförbundets yrkesskolor, Handarbetets Vänners skolor, Brunssons vävskola, Eneroths och Lündins seminarier, Svensk Hemsloyd jämte en del målar-, elementar- och folkskolor m. fl.

Till Skansen utlämnades 656 studiekort, berättigande till fritt inträde, samt 138 ej gällande för inträde. Studier hava idkats på Skansen av flertalet av de skolor och studiekurser, som besökt Nordiska museet och av ett antal enskilda konstnärer.

Fritt tillträde till Skansen har, i överensstämmelse med de av Stockholms stadsfullmäktige stipulerade villkoren för åtnjutande av anslaget från Stockholms stad, lämnats lärjungar vid allmänna läroverk och folkskolor samt vid av staden understödda högre flickskolor, i samlad trupp under lärares ledning. Stockholms folkskoledirektion har erhållit 2,250 frikort, gällande 1 maj—30 september till fördelning bland skolungdom och för de Högre Allmänna läroverken ha utlämnats 750 dylika kort.

Samfundet för Nordiska museets främjande.

Den 31 dec. 1929 räknade Samfundet 2,374 ledamöter; av dessa voro 49 hedersledamöter, 147 ständiga och 2,178 stiftande ledamöter, av vilka senare 653 voro befriade från avgift.

Antalet nyingångna ledamöter under året var 233, varav 1 heders- och 1 ständig ledamot.

Döda under året: 2 heders-, 6 ständiga och 85 stiftande ledamöter, varjämte 252 ledamöter utgått ur Samfundet.

Nyvald hedersledamot under året:

Doktorinnan IDA GAWELL-BLUMENTHAL.

Artur Hazelius-medaljen.

Enligt Nämndens beslut har den år 1893 slagna Hazelius-medaljen den 30 november 1929 utdelats till följande personer, nämligen:

I silver till:

Handlanden E. V. BACKMAN, Enviken;

D:r GUNNAR DIDRIKSON, Stockholm;

Gelbgjutaren V. FONG-RUNSKE, Gränna;

Kapten J. G. GRUBB, Stockholm;

Rektor K. HEDLUND, Storvik;

Civilingenjör KRISTER LITTORIN, Stockholm;

Redaktören J. L. SAXON, Stockholm;

Direktören IVAN TRAUOGOTT, Stockholm;

I brons till:

Folkskolläraren AXEL OLSSON, Stockholm.

Artur Hazelius-fonden.

Fonden som vid årets början uppgick till 52,987:39 kronor, visade den 31 december 1929, tack vare flera kontanta gåvor och upplupna räntor, en behållning av 53,810:83 kronor.

Angående stadgarna för fonden se redogörelsen för 1924, sid. 69.

Ekonomi.

Nordiska museets räkenskapskontor har stått under ledning av intendenten BEHM. Tjänstgörande ha varit amanuenserna MÖLLER och ÅHMARK samt t. f. kamrer ENGWALL. Dessutom ha fröknarna ARP och RYDBERG som extra biträden tjänstgjort på kontoret.

Här nedan meddelad revisionsberättelse avser år 1928, icke år 1929. — De av Kungl. Vetenskapsakademien för år 1929 utsedda revisorerna äro professorerna CHR. BARTHEL och OTTO ROSENBERG samt majoren ELIS BRUSEWITZ.

Revisionsberättelsen för år 1928 har följande lydelse:

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, som av K. Akademien utsetts till revisorer av Nordiska museets räkenskaper och förvaltning för år 1928, få härmed efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse.

Siffergranskningen har, som av bifogade intyg (bil. 1) framgår, blivit verkställd av därtill utsedd person och har icke givit anledning till anmärkning.

Vi ha tagit del av protokollen från Nordiska museets Nämnds sammanträden under den tid revisionen avser och hava icke funnit anledning till anmärkning.

Av räkenskaperna framgår, att Nordiska museet vid 1928 års slut hade följande tillgångar och skulder.

Tillgångar:

Museibyggnaden	Kr. 3,449,751: 75	
Skansens kapitalvärde	» 1,678,851: 66	
Samlingar	» 921,019: 79	
Inventarier	» 67,041: 87	
Bibliotek	» 85,456: 94	6,202,122: 01
Diverse fordringar	» 50,218: 37	
Bankräkningar	» 77,188: 13	
Obligationer	» 941,559: 84	
Kassabehållning	» 18: 84	1,068,985: 18
Bobergiska fonden	»	78,162: 73
		<hr/>
		Kronor 7,349,269: 92

Skulder:

Återstående utgifter	Kr. 23,443: 95	
Stockholms stad	» 19,427: 50	
Andra skulder	» 105,136: 62	
Livruskammaren	» 431: 58	148,439: 65
Fonder (utom Bobergiska fonden)	Kr.	1,302,610: 16
Bobergiska fonden	»	78,162: 73
Behållning vid årets slut	»	5,820,057: 88
		<hr/>
		Kronor 7,349,269: 92

Museets värdepapper befinna sig i Skandinaviska Kreditaktiebolagets och Stockholms Enskilda banks vård och hava nämnda institutioners depositionsbevis företetts för oss och befunnits överensstämma med huvudbokens uppgifter. Kr. 77,188: 13 voro insatta å räkning i Stockholms Intecknings Garanti A.-B., Skandinaviska Kredit A.-B. och Stockholms Enskilda bank. Bankbeskeden häröver hava av oss jämförts med årets utgående balansräkning och har därvid ingen anledning till anmärkning förekommit.

Under året har museet haft följande inkomster och utgifter.

Inkomster:

Statsanslag	Kr.	173,683: 18
Från Samfundet för Nordiska museets främjande	» 4,393: 98	
Inträdesavgifter	» 23,731: 55	
Årskort	» 11,020: —	
Förlagsartiklar	» 5,651: 93	
Fonder och anslag	» 18,759: 02	63,556: 48
Från Skansen och Skansens servering	Kr.	143,181: 95
Lotterimedel	»	34,515: 10
Gåvor	»	10,100: —
Årets förlust	»	60,975: 37
		<hr/>
		Kronor 486,012: 08

Utgifter:

Löner och arvoden	Kr.	220,469: 97
Pensioner under året	»	9,438: —
Litterära arbeten och fotografering	»	26,809: 01
Expeditions- och resekostnader	»	57,076: 24

Okt.	24.	Enl. testamente av Thérèse Hazelius, till fond	50,000:—
»	31.	Lektor W. Fevrell, till Artur Hazelius-fonden	35:—
Nov.	16.	Direktör Claes Hultberg, till inköp av samlingsföremål	200:—
»	21.	Häradshövding N. Helling, till Skogaholmsfonden	1,000:—
»	23.	Bankdirektör O. Rydbeck, »	5,000:—
»	»	Fru Emma Zorn, »	10,000:—
»	28.	Disponent C. Sahlin, »	1,000:—
»	»	H. Bedoire, »	1,000:—
»	»	En Skansenvän, »	1,000:—
»	»	Wilhelmina von Hallwyl, »	5,000:—
»	»	Lektor W. Fevrell, till Artur Hazelius-fonden	35: 50
Dec.	5.	Sydvästra Uplands hembygdsgille, till undersökningar	1,747: 75
»	»	» till Härkebergafonden	800:—
»	11.	genom B. Wester, till orgelrestaurering	100:—
»	12.	Friherrinnan Greta Hamilton, till Skogaholmsfonden	300:—
»	13.	Brukspatron H. Ekelund, »	2,000:—
»	»	Brukspatron T. Lindberg, »	500:—
»	»	Grosshandlare S. Helling, »	100:—
»	»	Doktor E. Helling, »	100:—
»	»	Fru Augusta Cassel, »	1,000:—

Kr. 96,089: 65

Gåvor till Nordiska museets samlingar hava år 1929 lämnats av följande:

Abrahamson, Sven-Kari, fr., Ambjörby. — Adamsson, A., herr, Strand. — Adamsson, H. P., herr, Strand. — Ahlström, N., direktör, Stockholm. — Alm, Henrik, kand., Stockholm. — Amundson, Per, herr, Ambjörby. — Ander, Carl, godsägare, Lidköping. — Anderberg, E., kaptan, Stockholm. — Andersson, A., herr, Edleskog. — Andersson, A., fru, Fiskebäckskil. — Andersson, Agda, fröken, Stockholm. — Andersson, Aron, herr, Iväg. — Andersson, Barbro Erik, Vika. — Andersson, Björk Olof, Mora. — Andersson, C., herr, Kråkvikén. — Andersson, E., hemmansägare, Ambjörby. — Andersson, Elsa, fru, Öneköp. — Andersson, Fredrik, handlande, Dals-Rostock. — Andersson, Hj., arrendator, Borensberg. — Andersson, Johanna Ch., fru, Sättraby. — Andersson, Olof, Lennartsfors. — Andersson, Per, kyrkvård, Öneköp. — Andersson, Rot-Arvid, arb., Ambjörby. — Andersson, Simon, Nössemark. — Andreasson, Abel, Torrskog. — Andreasson, Anders, Sillerud. — Andreasson, Johannes, Sillerud. — Andreasson, S. P., herr, Nössemark. — Arwidsson, Anna, doktorinna, Uppsala. — Arwidsson, Ivar, docent, Uppsala.

Backman, Agnes, fru, Stockholm. — Bolstadsveen, fru, Idre. — Bannbers, Ola, amanuens, Stockholm. — Barkén, Minna, fru, Stockholm. — Barthelsson, Cecilia, f. Fleetwood, fru, Stockholm. — Bastmans, Eda, fröken, stärbhusdelägare, Stockholm. — Bengtsson, F. L., färgerifabrikör, Ljusdal. — Bengtsson, Kristina, fru, Sysslebäck. — Bekkewold, Balzar V., expeditonsvakt, Stockholm. — Berg, Emil, provinsialläkare, Borby. — Berg, P., nämndeman, Idre. — Berglund, A., fröken, Stockholm. — Bergqvist, Elin, fru, Mariefred. — Bergström, Berith, fröken, Stockholm. — Bergström, Ragnhild, fröken, Stockholm. — A.-B. Bergsunds mekaniska verkstad, Stockholm. — Bielke, S., hovjägmästare, greve, Yxtaholm. — Billow, Anders, amanuens, Stockholm. — Björk & Börjesson, antikvariat, Stockholm. — Björkman, O., direktör, Stockholm. — Blomberg, Kajsa, fru, Bengtsfors. — Blomqvist, A. V., byggmästare, Stockholm. — Bodecker, Oscar, fabrikör, Stocksund. — Bogeman, K. G., godsägare, Saltsjöbaden. — Borg, A., postkontrollör, Linköping. — Broman, Berta, fröken, Stockholm. — Broman, Hulda, majorska, Stockholm. — Broman, Karl-Axel, herr, Stockholm. — Bryngelsson, L., herr, Ed. — Bryntesson, Karl, Bengtsfors. — Burén, C. D., disponent, Göteborg. — Bäckman, J. P., vaktmästare, Stockholm. — Cederström, Edith, friherrinna, Stockholm. — Cederström, G., professor, friherre, Stockholm. — Cederström, Rudolf, friherre, Stockholm. — Cronstedt, Anna, f. Nordenfelt, grevinna, Stockholm. — Curman, Sigurd, riksantikvarie, Stockholm.

Dahl, A., herr, Årtemark. — Danielssons stärbhus, Laxarby. — Didrikson, G., doktor, Stockholm.

Ebers, Alma, fru, genom Edén, Maja, landshövdingska, Stockholm. — Edvinsson, Hjalmar, fanjunkare, Sundsby. — von Ehrenheim, Alice, fru, Grönsö. — von Ehrenheim, F. C. E., kammarherre och fru, Grönsö. — Ekengren, W., järnvägstjänsteman, Åsgarn. — Enblom, Ingegärd, f. Rosén, fru, Stockholm. — Engberg, John, disponent, Oskarshamn. — Eriksson, Ból-Erik, hemmansägare, Vika. — Eriksson, E., herr, Taserud. — Eriksson, G. E., civilingenjör, Stockholm. — Eriksson, K., mekaniker, Stockholm. — Genom Eriksson, Tors Erik, byggmästare, Stockholm. — Johan Ericsson & Co. genom Fornander, N. ing., Stockholm. — Eskilsson, E., lantbrukare, Ambjörby. — Essén, A., arkitekt, Stockholm.

Falkenberg, F., major, friherre, Stockholm. — Flygare, Ida, fru, Degeberga. — Forsberg, Ture, järnhandlare, Söderhamn. — Forsslund, Elvira, fröken, Stockholm. — Franks, Valborg, fröken, stärbhus, Gränna, genom Enblom, Walfrid, Stockholm. — Fransson, Hj., övervaktmästare, Stockholm. — Fromm, Agnes, f. Thomas, fru, Stockholm.

Gelin, O., kandidat, Stockholm. — Gille, Ellen, f. v. Berger, fru, Äppelviken. — Gisslén, G., fotograf, Flen. — Granlund, A., bokhandlare, Stockholm. — Gustavsson, Fritiof, Ed. — Gustafsson, G., amanuens, Stockholm. — Gyllenkrook, Nils, friherre, Björnstorps. — Gyllensvaan, Rolf, ryttmästare, Gränna.

Hagberg, Louise, fröken, Stockholm. — Haglund, E., herr, Nässjö. — Hallgren, Karl, Dalskog. — Hamilton, Florrie, fröken, Stockholm. — Hammar, O., kopparslagare, Ämål. — Hansson, K., hemmansägare, Änäset. — Hazelius, Gina, f. Broman, fru, Stockholm. — Hazelius, Thérèse, fru, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande. — Hazelius-Berg, G., fru, Stockholm. — Hedenskog, A. E., intendent, Arvika. — Hedin, Nath, handlande, Sunne. — Hennings, Lisen, fru, Stockholm. — Herdin, Siwert, fabrikör, Falun. — Hjoberg, A., krukmakare, Sundals-Ryr. — Holmberg, P. O., Tärsjö. — Holmberg, Ulla, fröken, Stockholm. — Holmström, Herman, fabrikör, Hudiksvall. — Hornung, Louise, fröken, Stockholm. — Hult, Ida, fröken, Stockholm. — Hultberg, Claes, direktör, Stockholm. — Hultgren, A. C., fotograf, Svinhult. — Husqvarna Generaldepot, Stockholm (en symaskin). — Genom Hübner, D., fru, Stockholm. — Håkanson, Elin, f. Kullberg, fru, Kättrineholm. — Hägg, Elin, fröken, Upsala. — Höglund, Carl, vaktmästare, Stockholm.

Igelström, C. G., herr, Sunnemo. — Ingerman, Erik, lantbrukare, Lenungshammar. — Israelsson, Anders, Vika.

Jakobson, A., doktorinna, Stockholm. — Jakobson, Maria, fru, Uppsala. — Jansson, Has Gunnars Anders, Våmhus. — Johansson, A., herr, Dalskog. — Johansson, Anders, Ed. — Johansson, Anna, fröken, Fornåsa. — Johansson, August, Lerdal. — Johansson, G., herr, genom Svensson, N. I., fil. kand., Laxarby. — Johansson, Gustaf, Laxarby. — Johansson, Hilmer, Årtemark. — Johansson, Johan, Dalskog. — Johansson, Jonas, Melnerud. — Johansson, Karolina, fru, Strand. — Johansson, Karl, Ör. — Johansson, R., herr, Ekeråsen. — Johansson, Selma, fröken, Holtsunga. — Jonasson, Anna-Lisa, fru, Strand. — Jonsson, Axel, Mon. — Jonsson, M. O., hemmansägare, f. d. skollärare, Venjan. — Jonsson, Per, torpare, Ambjörby. — Johnsson, Selma, Dalskog. — Jäderlund, E., fru, Stockholm. — Jönsson, Byrr Hans, hemmansägare, Orsa. — Jönsson, Johan, herr, Dagstorp. — Jönsson, John, Fridlestad. — Jönsson, Odina, fru, Viken.

H. M. Konungen. — Karlsson, A., herr, Steneby. — Karlsson, Anders, Dingelvik. — Karlsson, Anna, fru, Fornåsa. — Karlsson, Anna Sofia, fru, Mosstena. — Karlsson, Gustaf, Dalskog. — Karlsson, H., herr, Sillerud. — Karlsson, Lén Anders, Venjan. — Kerfstedt, Charl., f. Nordin, doktorinna, Stockholm. — Klein, E., amanuens, Stockholm. — Klingberg, Axelia, fröken, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande. — Kristliga Föreningen För Unga Kvinnor, Stockholm. — Kronbergs gård, Orsa. — Kugelman, Tonie, fru, Stockholm. — Kumbelnäs byamän, Våmhus.

Laquist, Astrid, fröken, Stockholm. — Larsson, ingenjör, Stockholm. — Larsson, J. A., lantbrukare, Ingatorp. — Larsson, Krång Oskar, hemmansägare, Mora. — Leijonhufvud, Bo, justitieråd, friherre och friherrinna, Stockholm. — Lennertson, C., grosshandlare, Falun. — Lenström, Ellen och Jenny, fröknar, Stockholm. — Lewin, Anna, fröken, Stockholm. — Levin, August, Skällsäter. — Lewin, Visen, fröken, Stockholm. — Lewin, Anna och Visen, fröknar, Stockholm. — Lind, Frida, fru, Vretstorp. — Lindberg, J., trafikbiträde, Bollnäs. — Lindfors, Maria, fru, Lenungshammar. — Lindgren, Anna, fröken, Stockholm. — Genom Lindencrona, W., kaptan, Stockholm. — Lindqvist, Job. Charl., fru, Läggesta. — Lilienberg, Hilda, f. Starck, fru, Stockholm. — Ljungberg, Fanny, fru, Stockholm. — Långström, A., lärare, Funäsdalen. — Lövgren, Ivan, Årtemark.

Marmorstein, Z., herr, Stockholm. — Martinsson, Luther, Ärtemark. — Mattson, A., hemmansägare, Ambjörby. — Münchens bryggeri, A.-B. Stockholms bryggerier, genom disponent N. M. Simonsson, Stockholm.

Nilsson, Rot Anders, torpare, Ambjörby. — Nilsson, Olof, storbonde, Sunne. — Norberg, Fabian, nämndeman, Mullhyttemo. — Nordenmalm, Alice, fröken, Örebro. — Nordiska museets vänner. — Nordlund, Algot, fjärdingsman, Fundbo. — Nordlund, Algot, fjärdingsman, Bärby. — Genom Norgren, H., arkitekt, Stockholm. — Noring, Ernst, snickare, Södertälje. — Norén, Naemi, fröken, Stockholm. — Norsk Folkemuseum, Oslo, genom direktör Hans Aall. — Nykvist, Magnus, Töftedal.

Olsen, Hans, kapten, Stockholm — Olsson, Emil, m. fl., Bostnäs. — Olsson, J., herr, Ed. — Olsson, Krok Olof, hemmansägare, Likenäs. — Olsson, P., Limesdorsforsen.

Palmgren, Nils, amanuens, Stockholm. — Persson, Bül Karl, Vika. — Persson, E., hemmansägare, Sköllersta. — Persson, H., hemmansägare, Ambjörby. — Persson, Halses Johannes, Limesdorsforsen. — Persson, M., fru, Stockholm. — Per Larsgården, V. Björken, Siljansnäs. — Pettersson, Hanna, fröken, Ravlunda. — Petrelli, J., krigsarkivarie, Djursholm-Ösby.

Rosell, Viktor, färgare, Bengtsfors. — Rumänska staten, genom generalkonsul prins Karadja.

Samson, Mathilda, fru, genom Philip-Hult, Ellen, majorska, Stockholm. — Sandahl, Sigrid, fru, Stockholm. — Genom Sandberg, Carl, ingenjör, Stockholm. — A.-B. Hadar Schmidt, Stockholm (en skrivmaskin). — Selin, J. A., skomakare, Hudiksvall. — Genom Selling, G., amanuens, Stockholm. — Selling, Gösta, amanuens, Stockholm. — Sidenblad, E., byråchef, Stockholm. — af Sillén, Ebba, fröken, Stockholm. — Silow, Carl, major, Stockholm. — Sjöberg, W., konsthandlare, Stockholm. — Sjögren, Berta, fru, Stockholm. — Stockholms allmänna restaurang A.-B., Stockholm. — af Ström, Nils, konstnär, Stockholm. — Strömbäck, Erik, direktör, Stockholm. — Sundewall, Hild, fröken, Stockholm. — Svala, Märta, fru, Enviken. — Swenander, Gust., fil. dr, fiskerintendent, Lund. — Svensson, B., lantbrukare, Enköping — Svensson, J., antikvitetshandlare, Stockholm. — Svensson, Johannes, Heden. — Svensson, Sigfrid, amanuens, Stockholm. — A.-B. Sveriges litografiska tryckerier, genom ingenjör C. Ramström, Stockholm. — A.-B. Sveriges litografiska tryckerier, Stockholm. — Söderberg, R., läroverksadjunkt, fil. lic., Skara.

Tersmeden, Selima, fröken, Stockholm. — Tersmeden, C. R., kapten, Linköping. — Tempelman, Brita, f. Feychting, fru, Stockholm. — Thorman, Elisabeth, fröken, Stockholm. — Trygger, Signe, f. Söderström, fru, Stockholm.

Ulfspärre af Broxvik, Mathilda, fröken, Stockholm. — Ullenius, Gunnar, intendent, Stockholm. — Ungersk Allmogekonst, Stockholm.

Wahlberg, Signe, fru, Stockholm. — Wallander, garvare, Ljusdal. — Walldin, Hilda, fröken, Saltsjö-Duvnäs. — Wallin, S., intendent, Stockholm. — Wallqvist, Anna, fröken, Stockholm. — Warling, Elin, fröken, Stockholm. — Wassberg, K., herr, Movik. — Wennerberg, F. A., apotekare, Kungsbacka. — Werner, Elsa, fröken, Stockholm. — Wernstedt, C., godsägare, Karmansbo. — Wetterlind, Hilda, fru, enligt testamentariskt förordnande, genom direktör Curt Wirström. — Wickström, F. J., plåtslagare, Ljusdal. — Wiig, Christian, Aremark, Norge. — Wikstrand, Lars, immerman, Mora. — Wrangel, Agneta, fröken, Stockholm. — Wretling, Emma, doktorinna, Stockholm.

Zacco, A. W., intendent, Stockholm. — Zickerman, Lilli, fröken, Vittsjö.

Ängermanländsk hemslöjd, genom fr. M. Sjögren. — Genom A.-B. Åtvidabergs Filial i Stockholm.

Öberg, A., guldsmed, Hudiksvall. — Österberg, Tore, poliskonstapel, Stockholm. — Östergren, G., landsfiskal, Falun.

Gåvor till Nordiska Museets bibliotek och arkiv hava år 1929 lämnats av följande:

Ahlberg, G., herr, Göteborg. — Alm, J., herr, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. dr, Stockholm. — Arabia porslinsfabrik, Helsingfors, genom fil. dr A. Bäckström, Stockholm. — Arill, David, herr, Göteborg. — Arwidsson, Anna, doktorinna, Uppsala. — Arwidsson, I., docent, Uppsala. — Aschan, S., fröken, Eksjö. — Asplund, K., fil. dr, Stockholm.

Bäckström, A., fil. dr, Stockholm. — Barometern, Kalmar. — Bastmans, E., stärbhus, Stockholm. — Bekkevold, B. V., Stockholm. — Berencrutz, A., kammarherre, Hälsingborg. — Berg, E., provinsialläkare, Borrbj. — Berg, G., förste amanuens, Stockholm. — Bergström, Ragnhild, fröken, Stockholm. — Billow, A., amanuens, Stockholm. — Björkvall, J., änkefru, Stockholm. — Blomgren, G., fil. dr, Borås. — Blöndal, S. herr, Köpenhamn. — Bolinder, G., fil. dr, Stockholm. — Borg, Axel, postkontrollör, Linköping. — Braun, G., Leipzig. — Brodin, R., redaktör, Höganäs. — Broman, Hulda, majorska, Stockholm. — Brown, C., disponent, Harg. — A.-B. Bukowskis konsthandel, Stockholm.

Campbell, Åke, Fristad. — Cederblom, Gerda, fröken, Stockholm.
Dahlqvist, O., redaktör. — Direction des Musées Nationaux et de l'Ecole du Louvre, Paris. — Drakenberg, S., fil. kand., Julita.

Kungl. Eklesiastikdepartementet, Stockholm. — Ehrnberg, G., direktör, Simrishamn. — Ekberg, Olof, fotograf, Stockholm. — Ekman, Oscar, godsägare, Bjärka-Säby. — Enblom, Ingegärd, fru, Stockholm. — Ericksson, Karl, mekaniker, Stockholm. — Eriksson, Karl, herr, Stockholm. — Erixon, Sigurd, intendent, Stockholm.

Fagersta bruk. — Falk, Axel, grosshandlare, Stockholm. — Forsblom, Walter W., fil. mag., Helsingfors. — Frydenlunds bryggeri, Oslo.

Generalstabens Litografiska Anstalt, Stockholm. — Gisslén, G., fotograf, Flen. — Gotlands fornvänner, Visby. — A.-B. Gumælius' Annonsbyrå, Stockholm. — Gustafsson, G., Stockholm.

Hagberg, Louise, fröken, Stockholm. — Hagberg, Th., Stockholm. — v. Hallwyl, Wilhelmina, grevinna, Stockholm: Hallwylska Saml., Text och planscher. — Hammarstedt, N. E., fil. dr, Lidingö. — Hammarstrand, Axelina, fröken, Stockholm. — Hangard, Joel. — Heiberg, G. F., godsägare, Hamble, Norge. — Heurgren, P. G., Stockholm. — Hillgren, B., Stockholm.

Jefvert, E., herr, Stockholm. — Jeremias i Tröstlösa. — Johansson, F. L., herr, Stockholm. — Johansson, Levi, Jormvattnet. — Johansson, Pehr, Broby. — Jorga, N., professor, Bukarest. — J. U. P.-bladet, Stockholm. — Jönsson, Odina, fru, Viken.

Kaiser Friedrich-Museum, Berlin. — Kjellberg, Zelma, fröken, Stockholm. — Kjellin, D. — Klein, Ernst, fil. lic., Stockholm. — Kristianstads läns hushållningssällskap, Kristianstad. — Krusen, J. E. — Kundzius, P., Riga.

Larsson, Annette, Vramstorp. — Larsson, S., Uppsala, genom Landsmålsarkivet, Uppsala. — Lenk, T., amanuens, Stockholm. — Lewin, Anna, fröken, Stockholm. — Lewin, Visen, fröken, Stockholm. — Lilienberg, Hilda, f. Starek, fru, Stockholm. — Lindberg, J., trafikbiträde, Bollnäs. — Lindblom, Andreas, professor, Stockholm: Medeltida vävnader och broderier i Sverige. — Lindäl, E., herr, Göteborg. — Ljung, G., herr, Stockholm. — Lokrantz, J., direktör, Stockholm. — Loostroms, L., stärbhus, Stockholm, genom fil. dr A. Bäckström, Stockholm. — Löfgren, Albert, ingenjör, Stockholm.

Malmöhus läns hushållningssällskap, Malmö. — Mannerheim, Johan, friherre, Kramfors. — Marmorstein, Z., Stockholm. — Martin, F. R. — Milles, Carl, professor, Lidingö.

Fören. Norden, Stockholm. — Nordensvan, G., skriftställare, Stockholm. — Nordisk Rotogravyr, Stockholm. — Nyman, Thure, fil. lic., Stockholm. — Nöhrmans auktioner, Köpenhamn.

Olsson, Henry, docent, Stockholm.

Pennsylvania Museum and School of Industrial Art, Philadelphia. — Pehrsson, Elise, Altorp.

Rencke, K., Göteborg. — Riddarhuset, Stockholm. — Rudbeck, J., friherre, Stockholm. — Rönnow, Sixten, fil. dr, Stockholm.

Sahlin, C., Stockholm. — Samf. S:t Erik, Stockholm. — Sauerlandt, M., musei-direktör, Hamburg. — Saxon, J. L., redaktör, Stockholm. — Schlasberg, H., fabrikör, Landskrona. — af Schmidt, Gurli, fru, Nyköping. — Schneider, G., Stockholm. — Seebass, F., Leipzig. — v. Seeger, Karl, direktör, Stuttgart. — v. Sell, Sophie Ch., fröken, Stockholm. — Selling, G., fil. lic., Stockholm. — Sigtryggsson, S., Köpenhamn. — Sjöbergs, Rosalie, stärbhus, Stockholm. — A.-B. Skoglunds bokförlag, Stockholm. — Slöör, Hildur, fru, Stockholm. — Stavenow, Åke, intendent, Stockholm. — Stockholms högskola. — Strömberg, Erik, Stockholm. — Strömbäck, Erik, direktör, Stockholm. — Svensson, B., Myrby. — v. Sydow, C. W., docent, Lund.

Timm, Eva, fru, Tärna.

Uldall, K., Köpenhamn. — Kungl. Utrikesdepartementet genom legationsrådet Fr. Henriksson, Stockholm.

Wallin, S., intendent, Stockholm. — v. Walterstorff, E., fröken, Ålsten. — Wennerberg, Birgit, fröken, Stockholm. — Wicander, Hj., konsul, Stockholm: Asplund, K.: Hj. Wicanders miniatyrsamling, II. — Wikman, K. Rob. V., Åbo. — Willert, Ing. Anton, professor, Teplitz-Schönau. — Willner, Nils, Stockholm. — Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm. — Wrangel, E., professor, Lund. — Västeråsutställningen.

Zanzenberg, H., arkitekt, Kongens Lyngby.

Åbo Akademi, Åbo.

Öberg, O. Alb., Enköping. — Östgöta konstförening, Skänninge.

Genom tillmötesgående från ett stort antal landsortstidningar ha även i år till museets förfogande ställts friexemplar, vilka planmässigt genomgått av olika tjänstemän.

Gåvor till Skansen hava år 1929 lämnats av följande:

Almgren, Tor, herr, Stockholm. — Arwidsson, Margit, fru, Stockholm.

Bergianska trädgården, Stockholm. — Björkegren, Bertil, herr, Sköldinge: 1 smaragdödda, 2 rodor.

Cyrén, Otto, ingenjör, Stockholm: 3 tenneriffaödlor och 3 huggormar.

Egnell, Dagmar, fru, Stockholm: 1 ölandshäst. — Engstrand, Herman, disponent, Stockholm.

Felix, A., smältmästare, Stockholm: 1 tjäderhöna. — Forzén, Gunnar, studerande, Stockholm.

Grane & Co, Stockholm. — Gustafsson, J. E., herr, Stockholm.

Hæggsströms, Ivar, boktryckeri A.-B., Stockholm. — Hagman, Harry, herr, Stockholm. — Hazelius, Gunnel, amanuens, Stockholm. — Hedblom, H., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Hedin, Ester, fröken, Stockholm. — Hellman, Olga, fru, Stockholm. — Hellqvist, Per W., grosshandlare, Stockholm. — von Hofsten, Gustaf, direktör, Rosenhill, Stockholm. — von Hofsten, Iris, fröken, Rosenhill, Stockholm. — Holmström, Märta, fröken, Stockholm. — Holmström, Tina, fr., Stockholm.

Jakobsson, P., fru, Malung: 2 tranungar. — Johansson, C. G., ombrytare, Stockholm. — Johansson, Emil, byggmästare, Stockholm. — Johansson, K., fågelhandlare, Stockholm. — Johnson, Helge Ax:son, hovjägmästare, Berga slott, Västerhaninge: 3 rävingar och 3 skogsråttor.

Kruckenbergs, Gerda, fru, Stockholm. — Kruse, Erik, disponent, Stockholm. — Kugelberg, Anna, fru, Stockholm.

Lagercrantz, Elisabeth, fröken, Stockholm. — Larsson, Yngve, med. dr, Mullberget, Stockholm. — Letterstedt, John, direktör, Stockholm. — Leuhusen, C. O. M. P., friherre, Lilla Sjtullen, Stockholm. — Lindeberg, Hilma, fru, Stockholm. — Lindholm, O., lokomotivförare, Trälleborg. — Lindqvist, H., generalkonsulinna, Stocksund. — Lindqvist, Karl, bokförläggare, Stockholm: 3 havstrutungar. — Lind-Silow, Kristian, doktor, Stockholm. — Lithander, John, herr, Göteborg. — Liungman, Wald., docent, kapten, Djursholm. — Lodén, Kalle, artist, Stockholm. — Lotsverket, Djurgården, Stockholm. — Långbro sjukhus.

Moland, A., tandläkare, Leksand: 1 berguv.

Nilsson, A., handlande, Stockholm. — Nilsson-Eld, Nanna, fröken, Stockholm. — Nilsson, Elsa, fröken, Stockholm. — Nordan, Eugenia, fröken, Stockholm. — Nordqvist, Gunnar, fil. stud., Sjöbo: 1 kärnhök. — Nordström, A., fru, Stockholm. — Norlin, Alfr., herr, Stockholm. — Norman, C. Th., herr, Långgåsens, Hede. — Nyström, Oscar, herr, Stockholm.

Olsson, Carl, chaufför, Stockholm. — Olsson, John, chaufför, Stockholm. — Oxenstierna, Siri, grevinna, Sirishov, Stockholm: 1 ryamatta för Seglora kyrka.

Personne, A., fru, Rosenhill, Stockholm. — af Petersens, A. H., kammarherre, Erstavik, Saltsjö-Duvnäs: 1 berguv.

Rundberg, Hj., herr, Stockholm. — Rydberg, Margit, fröken, Stockholm.

Sandell, Robert, grosshandlare, Stockholm. — Sankt Eriks bryggerier, Stockholm. — Sergel, Beata, fröken, Stockholm. — Sergel, Gunilla, fröken, Stockholm. — Sievert, Ernst, direktör, Stockholm: 1 elektrisk kabel för värmeledningen i Seglora kyrka. —

Sjöberg, W., herr, Huvudsta. — Sjöholm, E., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Sjöström, Viktor, regissör, Stockholm. — Stave, Gustav, förvaltare, Lörje, Hellvi. — Sundström, Ellen, fröken, juvelerare, Stockholm. — Svennström, J., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Söderberg, Erik, amanuens, Bergianska trädgården, Stockholm.

Themptander, S., advokat, Stockholm. — Tirén, Nils, löjtnant, Tirsta, Grovsta. — Tjäders fröhandel, Stockholm.

Vegman, Harry, herr, Stockholm. — Wattrang, N. A., kapten, Stockholm. — Westblad, A., fru, Stockholm.

Zoologiska Institutionen, Uppsala: 10 åkersorkar och långsvansade skogssorkar.

Ågren, C., herr, Huvudsta: 1 gröngöling.

Österman, E., köpman, Stockholm. — Övergård, Tage, kontorschef, Stockholm.

Gåvor till Nordiska museet och Skansen hava år 1929 lämnats
av följande personer:

(forts. från föregående häfte).

H. M. Konungen; Kaiser Friedrich-Museum, Berlin; Karlsson, A., Steneby; Karlsson, A., Dingelvik; Karlsson, Anna, Fornåsa; Karlsson, Anna Sofia, Mosstena; Karlsson, G., Dalskog; Karlsson, H., Sillerud; Karlsson, L. A., Venjan; Kerfstedt, Charl., Stockholm; Kjellberg, Zelma, Stockholm; Kjellin, D.; Klein, E., Stockholm; Klingberg, Axelia, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande; Kristianstads läns hushållningssällskap, Kristianstad; Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor, Stockholm; Kronbergs gård, Orsa; Kruckenberg, Gerda, Stockholm; Kruse, E., Stockholm; Krusen, J. E.; Kugelberg, Anna, Stockholm; Kugelman, Tonie, Stockholm; Kumbelnäs byamän, Våmhus; Kundzius, P., Riga. — Lagererantz, Elisabeth, Stockholm; Laquist, Astrid, Stockholm; Larsson, Annette, Vramtorp; Larsson, N., Stockholm; Larsson, J. A., Ingatorp; Larsson, K. O., Mora; Larsson, S., Uppsala, gm Landsmålsarkivet, Uppsala; Larsson, Y., Stockholm; Leijonhuvud, B., Stockholm; Lenk, T., Stockholm; Lennertson, C., Falun; Lénström, Ellen och Jenny, Stockholm; Letterstedt, J., Stockholm; Leuhusen, C. O. M. P., Stockholm; Lewin, Anna, Stockholm; Levin, A., Skällsäter; Lewin, Visen, Stockholm; Lewin, Anna och Visen, Stockholm; Lilienberg, Hilda, Stockholm; Lind, Frida, Vretstorp; Lindberg, J., Bollnäs; Lindblom, A., Stockholm; Lindeberg, Hilma, Stockholm; Lindfors, Maria, Lenungshammar; Lindgren, Anna, Stockholm; gm Lindencrona, W. Stockholm; Lindholm, O., Trelleborg; Lindqvist, H., Stocksund; Lindqvist, Joh. Charl., Läggesta; Lindqvist, K., Stockholm; Lind-Silow, K., Stockholm; Lindälv, E., Göteborg; Lithander, J., Göteborg; Liungman, W., Djarsholm; Ljung, G., Stockholm; Ljungberg, Fanny, Stockholm; Lodén, K., Stockholm; Lokrantz, J., Stockholm; Loostroms, L., stärbhus gm Bäckström, A., Stockholm; Lotsverket, Stockholm; Långbro sjukhus; Långström, A., Funäsdalen; Löfgren, A., Stockholm; Lövgren, I., Artemark. — Malmöhus läns hushållningssällskap, Malmö; Mannerheim, J., Kramfors; Marmorstein, Z., Stockholm; Martin, F. R.; Martinsson, L., Årtemark; Mattson, A., Ambjörby; Milles, C., Lidingö; Moland, A., Leksand; Münchens bryggeri, A.-B. Stockholms bryggerier, gm Simonsson, N. M., Stockholm. — Nilsson, A., Stockholm; Nilsson, Elsa, Stockholm; Nilsson-Eld, Nanna, Stockholm; Nilsson, R.-A., Ambjörby; Nilsson, Olof, Sunne; Norberg, F., Mullhyttemo; Nordan, Eugenia, Stockholm; Fören. Norden, Stockholm; Nordennalm, Alice, Örebro; Nordensvan, G., Stockholm; Nordiska museets Vänner; Nordisk Rotogravyr, Stockholm; Nordlund, Algot, Fundbo; Nordqvist, G., Sjöbo; Nordström, A., Stockholm; gm Norgren, H., Stockholm; Noring, E., Södertälje; Norén, Naemi, Stockholm; Norlin, A., Stockholm; Norman, C. Th., Hede; Norsk Folkemuseum, Oslo, gm Aall, H., Oslo; Nykvist, M., Töftedal; Nyman, Th., Stockholm; Nyström, O., Stockholm; Nöhrmans auktioner, Köpenhamn. — Olsen, H., Stockholm; Olsson, C., Stockholm; Olsson, E., m. fl., Bostnäs; Olsson, H., Stockholm; Olsson, J., Ed; Olsson, J., Stockholm; Olsson, K. O., Likenäs; Olsson, P., Limesforsen; Oxenstierna, Siri, Stockholm. — Palmgren, N., Stockholm; Pehrsson, Elise, Altorp; Pennsylvania Museum and School of Industrial Art, Philadelphia; Personne, A., Stockholm; Persson, B.K., Vika; Persson, E., Sköllersta; Persson, H., Ambjörby; Persson, H.J., Limesforsen; Persson, M., Stockholm; Per-Larsgården, Siljansnäs; af Petersens, A.H., Saltsjö-Duvnäs; Pettersson, Hanna, Ravlunda; Petrelli, J., Djarsholms-Ösby. — Rencke, K., Göteborg; Riddarhuset, Stockholm; Rosell, V., Bengtsfors; Rudbeck, J., Stockholm; Rumänska staten, gm prins Karadja; Rundberg, Hj., Stockholm; Rydberg, Margit, Stockholm; Rönnow, S., Stockholm. — Sahlin, C., Stockholm; Samf. St Erik, Stockholm; Samson, Mathilda, gm Philip-Hult, Ellen, Stockholm; Sandahl, Sigrid, Stockholm, gm Sandberg, C., Stockholm; Sandell, R., Stockholm; Sankt Eriks bryggerier, Stockholm; Sauerlandt, M., Hamburg; Saxon, J. L., Stockholm; Schlasberg, H., Landskrona; af Schmidt, Gurli, Nyköping; Schneider, G., Stockholm; Seebass, F., Leipzig; v. Seeger, K., Stuttgart; Selin, J. A., Hudiksvall; Sell, Sophie Ch., Stockholm; Selling, G., Stockholm; Sergel, Beata, Stockholm; Sergel, Gunilla, Stockholm; Sidenbladh, E., Stockholm; Sievert, E., Stockholm; Sigtryggson, S., Köpenhamn; af Sillén, Ebba, Stockholm; Silow, C., Stockholm; Sjöbergs, Rosalie, stärbhus, Stockholm; Sjöberg, W., Huvudsta; Sjöberg, W., Stockholm; Sjögren, Berta, Stockholm; Sjöholm, E., Stockholm; Sjöström, V., Stockholm; A.-B. Skoglunds bokförlag, Stockholm; Slöör, Hildur, Stockholm; Stare, G., Hellvi; Stavenow, Å., Stockholm; Stockholms allmänna restaurang A.-B., Stockholm; Stockholms högskola, Stockholm; af Ström, N., Stockholm; Strömbeck, Erik, Stockholm; Strömberg, E.,

Stockholm; Sundewall, Hild, Stockholm; Sundström, Ellen, Stockholm; Syala, Märta, Enviken; Swenander, Gust., Lund; Svensson, B., Enköping; Svensson, B., Myrby; Svensson, J., Stockholm; Svensson, J., Heden; Svensson, S., Stockholm; Svenström, J., Stockholm; A.-B. Sveriges litografiska tryckerier, gm Ramström, C., Stockholm; A.-B. Sveriges litografiska tryckerier, Stockholm; v. Sydow, C. W., Lund; Söderberg, E., Stockholm; Söderberg, R., Skara. — Tersmeden, Selima, Stockholm; Tersmeden, C. R., Linköping; Tempelman, Brita, Stockholm; Themptander, S., Stockholm; Thorman, Elisabeth, Stockholm; Timm, Eva, Stockholm; Tirén, N., Grovsta; Trygger, Signe, Stockholm. — Uldall, K., Köpenhamn; Ulfsparre af Broxvik, Mathilda, Stockholm; Ullenius, G., Stockholm; Ungersk Allmogekunst, Stockholm; Kungl. Utrikesdepartementet, gm Henriksson, Fr., Stockholm. — Wahlberg, Signe, Stockholm; Wallander, N., Ljusdal; Walldin, Hilda, Saltsjö-Duvnäs; Wallin, S., Stockholm; Wallqvist, Anna, Stockholm; von Walterstorff, E., Alsten; Warling, Elin, Stockholm; Wassberg, K., Movik; Wattring, N. A., Stockholm; Vegman, H., Stockholm; Wennerberg, B., Stockholm; Wennerberg, F. A., Kungsbacka; Werner, Elsa, Stockholm; Wernstedt, C., Karmansho; Wetterlind, Hilda, enligt testamentariskt förordnande, gm Wirström, C.; Wicander, Hj., Stockholm; Wickström, F. J., Ljusdal; Wikman, K. Rob. V., Åbo; Wiig, Ch., Aremark, Norge; Wikstrand, L., Mora; Willert, A., Teplitz-Schönau; Willner, N., Stockholm; Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm; Wrangel, Agneta, Stockholm; Wrangel, E., Lund; Wretlind, Emma, Stockholm; Västeråsutställningen. — Zacco, A. W., Stockholm; Zangenberg, H., Kongens Lyngby; Zickerman, Lilli, Wittsjö; Zoologiska institutionen, Uppsala. — Åbo Akademi, Åbo; Ågren, C., Huvudsta; Ångermanländsk hemslöjd, gm Sjögren, M.; gm A.-B. Åtvidabergs Filial i Stockholm. — Öberg, A., Hudiksvall; Öberg, O. Alb., Enköping; Österberg, Tore, Stockholm; Östergren, G., Falun; Österman, C., Stockholm; Östgöta konstförening, Skänninge; Övergård, T., Stockholm.

Gåvor till Nordiska museet från landsorten insändas under adress Nordiska museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid varje föremål böra fyndort och givarens namn, titel och adress samt i övrigt varje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angivas.

Fotografier av kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utövädet av lantliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet av Nordiska museet.

Uppteckningar om levnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkänedom.